

Kampen om demokratibegrepet i globaliseringsdebatten

- en diskursanalyse

Martin Sollund Krane

*Hovedfagsoppgave i statsvitenskap
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 2007*

Forord

Etter en langvarig skriveprosess er endelig siste punktum satt, og det er på sin plass å rette en takk til personer som på ulikt vis har bidratt som støttespillere.

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til min veileder Hans-Kristian Hernes for tålmodighet, kyndig og god veiledning og velfunderte, konstruktive tilbakemeldinger under hele oppgaveprosessen.

Det har blitt mange kaffepauser med samtaler og diskusjoner av varierende karakter i diverse kantiner rundt omkring på universitetsområdet i løpet av studietida – disse har bidratt til avkobling og inspirasjon. Takk til Espen, Haldis, Janne, John Espen, Jørn, Karl Inge, Magnus, Trond N., Trond Egil og Truls (og alle andre som måtte føle seg oversett). Jeg vil også rette en takk til alle mine medstudenter i Breiviklia og på ”lesehuset” opp gjennom årene for et trivelig og godt studiemiljø.

En stor takk er også på sin plass til mamma og pappa og lillesøster – Elin, Anders og Rita – for all støtte og oppmuntring.

Sist men ikke minst: Takk Berit – for all din tålmodighet, støtte, oppmuntring og motivasjon.

Tromsø, juni 2007
Martin Sollund Krane

Innhold:

<i>1. Innledning</i>	5
1.1 Bakgrunn	7
1.1.1 ”Slaget om Seattle” som vendepunkt	7
1.1.2 Bakgrunn for debatten – demokrati i lys av globalisering	9
1.2 Tema og problemstilling	14
1.3 Teoretisk og analytisk innfallsvinkel: Diskursanalyse	17
1.4 Oppgavens videre struktur	20
<i>2. Globalismen og antiglobalismen</i>	21
2.1 Globalismen	23
2.2 Antiglobalismen	26
2.2.1 Avgrensing mot ”høyre-nasjonalistisk antiglobalisering”	26
2.2.2 Sentrale trekk ved antiglobalismen	27
2.3. Oppsummering	30
<i>3. Demokrati – konkurranse eller deltakelse?</i>	32
3.1 Det økonomiske perspektivet	33
3.1.1 Liberalismen	33
3.1.2 Teorien om rasjonelle valg	35
3.1.3 Public Choice	36
3.1.4 Liberalt demokrati – konkurransedemokrati	37
3.2 Det deltakerdemokratiske perspektivet	39
3.2.1 Den republikanske tradisjonen	39
3.2.2 Deliberativt demokrati	40
3.3 Oppsummering	43
<i>4. Diskursteori</i>	44
4.1 Diskursteoriens grunnlag	44
4.1.1 Sosialkonstruksjonisme	45
4.2 Diskursteoretiske begreper og konsepter	47
4.2.1 Diskurs og diskursivt felt	47
4.2.2 Element, artikkelasjon og moment	48
4.2.3 Nodalpunkt og ekvivalenskjede	49

4.2.4	Diskursorden	50
4.2.5	Antagonisme	51
4.2.6	Hegemoni og objektivitet	52
4.3	Kritikk. Er alt bare ”tekst i fri flyt”?	55
5.	<i>Diskursanalyse: Framgangsmåte og operasjonalisering</i>	58
5.1	Diskursanalyse som metodisk tilnærming	58
5.1.1	Dekonstruksjon	59
5.1.2	Kilder og kildekritikk	60
5.1.3	Metodiske problemer	60
5.2	Operasjonalisering og framgangsmåte for gjennomføring	62
5.2.1	Teoretisk redegjørelse	62
5.2.2	Avgrensing av en diskursorden	63
5.2.3	Avgrensing av diskurser	63
5.2.4	Utvelgelse av empiri – diskursens representasjoner	64
5.2.5	Analyse av empiri	65
5.3	Valg av studieobjekter (diskursbærere) og empiri	66
5.3.1	Verdens økonomiske forum (WEF)	67
5.3.2	Verdens sosiale forum (WSF)	69
5.4	Tidsperiode	70
5.5	Om det empiriske materialet	71
6.	<i>Analyse – konstruksjonen av demokratibegrepet</i>	73
6.1	WEF/globalismen	74
6.1.1	Kort presentasjon av tekstene og forfatterne	74
6.1.2	Globalisering – positivt og uunngåelig	77
6.1.3	Markedet og økonomisk vekst	79
6.1.4	Individualisme og frihet (og markedet)	84
6.1.5	Lovstyre, konkurranse, ytringsfrihet og frie valg	86
6.1.6	Ambivalens (Bhagwati)	89
6.1.7	Oppsummering	90
6.2	WSF/antiglobalismen	91
6.2.1	Kort presentasjon av tekstene og forfatterne	91
6.2.2	Kritikken av ”det etablerte”	93

6.2.3 Deltakelse på lokalplan	97
6.2.4 Økonomisk og sosialt demokrati	101
6.2.5 Åpenhet, refleksjon og demokratisk debatt	103
6.2.6 Oppsummering	104
<i>7. Avslutning</i>	105
7.1 Oppsummering/konklusjoner	105
7.1.1 Konstruksjonen av demokratibegrepet i de to diskursene	105
7.1.2 Forbindelser til de to demokratiteoretiske perspektivene	107
7.2 Andre betraktninger	109
7.2.1 Er globalismen hegemonisk?	109
7.2.2 Diskursivt arbeide: Reproduksjon versus (ny-)konstruksjon?	111
7.2.3 Globalt demokrati?	112
7.3 Avsluttende betraktninger omkring undersøkelsen	113
7.3.1 Veien videre?	115
<i>Kildeliste</i>	116

1. Innledning

”Globaliseringen fremmer demokratisering og sprer demokratiet verden over.” Denne påstanden har vært vanlig blant mange globaliseringsentusiaster i globaliseringsdebatten.¹ Påstanden er imidlertid ikke ukontroversiell. De voldsomme demonstrasjonene mot WTOs tredje ministerkonferanse i Seattle i 1999 – og senere lignende demonstrasjoner – gjorde en rekke mennesker over hele verden oppmerksomme på en voksende verdensomspennende globaliseringskritisk bevegelse og et alternativt syn på forholdet mellom globalisering og demokrati.

Globalisering og *demokrati* er omdiskuterte begreper. Det eksisterer mange ulike oppfatninger rundt disse. Blant annet hersker det uenighet omkring temaet ”globalisering og demokrati” – i betydningen *globaliseringens konsekvenser for demokrati og demokratisering*. I tillegg til ulike oppfatninger av hva ”globaliseringen” egentlig innebærer, kan også en del av uenigheten ha sitt grunnlag i ulike oppfatninger av hva ”demokrati” egentlig er – eller bør være. I denne oppgaven vil jeg se nærmere på debatten omkring globalisering og demokrati og uenigheten omkring globaliserings konsekvenser for demokratiet.

Både globaliserings- og demokratiseringsprosesser er resultater av *politiske prosesser*. Politikk og politiske prosesser har mange ulike aspekter. Fokuset i denne oppgaven vil være på et viktig – og på sett og vis kanskje grunnleggende – aspekt ved politiske prosesser, nemlig hvordan kategoriene for det man kan kalle ”politisk virkelighetsoppfattelse” dannes – hvordan kunnskap, sannhet og mening blir *konstruert* og reproduisert gjennom språket. Dette aspektet ved de politiske prosessene er avgjørende både for hvordan forskjellige mennesker, både på individ- og gruppenivå, definerer seg selv og andre, og hvordan de oppfatter ulike fenomener, objekter, relasjoner (osv). Dette vil utgjøre grunnlaget for hvilke politiske handlinger aktørene i praksis kan velge mellom – og hvilke av disse handlinger som i neste omgang virker naturlige og ønskelige å sette i verk.

Innbakt i de prosessene som sørger for produksjon og reproduksjon av mening/betydning

¹ Steger 2002: 73 ; 2004: 8

ligger det ofte i stor grad en politisk *maktkamp* – en kamp mellom ulike individer, grupper og interesser om *hva slags* betydning eller meningsinnhold som skal ”vinne frem” og bli den rådende oppfatningen av et fenomen, et saksfelt eller en hendelse (osv.). Temaet ”globalisering og demokrati” – for eksempel hvordan fenomenet ”globalisering” omtales, eller hvilken betydning som skal legges i begrepet ”demokrati” – er ikke unntak. Det foregår en kamp mellom ”ivrige globaliseringsentusiaster” på den ene siden og ”skeptiske globaliseringskritikere” på den andre; på ett nivå i form av en (mer eller mindre) saklig debatt omkring ”foreliggende data og fakta” på området, men også ”under overflaten”, som en uløselig del av det første nivået, i form av en kamp om selve *innholdet* i begrepene som diskuteres – betydningsfastleggelsen av dem. Kampen dreier seg om hvilken betydning av ”globalisering og demokrati” som skal vinne fram og bli ”den rådende sannheten”.

I denne oppgaven har jeg valgt å belyse temaet ”globalisering og demokrati” i et *diskursteoretisk* perspektiv. Diskursteori og -analyse er teoretiske og metodologiske redskaper som etter min mening kan være spesielt godt egnet til å analysere de aspektene ved politikk som handler om språklig betydningsproduksjon og –reproduksjon. En av styrkene til diskursteoretiske tilnærminger er at de problematiserer kunnskap og sannheter som ofte tas for gitt, og de kan dermed bidra til å kaste lys over hvordan etableringen, vedlikeholdelsen eller endringen av disse kunnskapene og sannhetene kan være resultater av politiske kamper. Ved hjelp av diskursteoretiske og -analytiske redskaper ønsker jeg nærmere bestemt i denne oppgaven å undersøke hvordan demokratibegrepet *konstrueres diskursivt* på ulike måter blant globaliseringsentusiaster på den ene siden og globaliseringskritikere på den andre, og om – og eventuelt i hvilken grad – disse konstruksjonene av demokratibegrepet (og skillet mellom disse) er sammenfallende med to ”klassiske” demokratiteoretiske perspektiver (og skillet mellom disse) – *det økonomiske perspektivet* og *det deltakerdemokratiske perspektivet*.

1.1 Bakgrunn

1.1.1 “*Slaget om Seattle*” som vendepunkt

“They never knew what hit them. They had assumed it would be business as usual, the way it had been for decades. Rich men gather, meet, decide the fate of the world, then return home to amass more wealth. It's the way it's always been. Until Seattle.” (Michael Moore)²

Seattle, 29. november – 4. desember 1999: Mellom 40 000 og 60 000 mennesker³ har samlet seg i Seattles gater for å demonstrere mot WTO (Verdens handelsorganisasjon) som skal avholde sin tredje ministerkonferanse⁴ i byen. Over 700 ulike grupper og organisasjoner fra hele verden er representert i demonstrasjonen.⁵ Den store majoriteten av de frammøtte demonstrerer mot det de mener er WTOs usosiale og urettferdige politikk på områder som blant annet jordbruk, multilaterale investeringer og intellektuell eiendomsrett. Demonstrantenes hovedbudskap er at WTOs politikk har gått for langt i nyliberalistisk retning og at organisasjonen lager urettferdige regler for verdenshandelen – regler som favoriserer storkapitalens interesser på bekostning av utviklingslandene, miljøet, de fattige, arbeidere og forbrukere.⁶

På konferansens åpningsdag lykkes demonstrantene i å fysisk blokkere trafikken i sentrum av byen, og selve hovedinngangen til konferansesenteret, ved å lenke seg sammen.⁷ Målsetningen med blokkeringen er å hindre delegatene fra å komme seg inn til konferanselokalene, og på den måten hindre konferansen i å finne sted. Seattles politi, utstyrt med blant annet gassmasker, rustninger, tåregass og gummikulevåpen, klarer etter hvert å rydde området for demonstranter slik at konferansen kan gå av stabelen.⁸

² <http://www.infoshop.org/no2wto.html>

³ Gill 2005: 155 ; Steger 2002: 119 (Steger opererer med et antall mellom 40 000-50 000)

⁴ *Ministerkonferansen*, som avholdes minst hvert annet år, er WTOs høyeste beslutningsorgan. Det generelle formålet er å bestemme den videre politiske kursen for organisasjonen. (http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm)

⁵ Gill 2005: 155 ; Steger 2002: 119

⁶ Steger 2002: 119-120

⁷ *Ibid.*: 120 ; Rupert 2005: 204

⁸ I forbindelse med politiets håndtering av demonstrantene ble det for øvrig rapportert om omfattende bruk av vold fra politiets side, og det ble rapportert over 300 tilfeller av vold mot demonstranter i Seattles fengsler (Steger 2002: 121 ; Gill 2005: 153).

Forhandlingene mellom delegatene i ministerkonferansen bryter imidlertid sammen etter kort tid, og konferansen avsluttes uten den vanlige felleserklæringen ('joint communiqué'). Forhandlingene strander under behandlingen av saker som omhandler blant annet internasjonale arbeiderrettigheter og miljøstandarder. En gruppe delegater fra utviklingsland nekter å støtte en agenda de mener er skapt av de økonomisk mektigste statene bak lukkede dører.⁹ Mange hevder at de voldsomme demonstrasjonene utenfor konferanselokalene gjorde det lettere for disse delegatene å stå i mot presset fra de andre delegatene om å godta agendaen.

Slaget om Seattle ('The Battle of Seattle')¹⁰ regnes av mange som et slags vendepunkt for globaliseringsdebatten og for den (globale) globaliseringskritiske bevegelsen, eller "antiglobaliseringsbevegelsen".¹¹ Bølgen av protest som begynte i Seattle overrasket de fleste observatører og utfordret konvensjonelle forestillinger om politiske bevegelser:

"The protestors had no common program, let alone any intention to seize or even seek a share in political power. Many of their concerns seemed contradictory. It was not even clear that the label 'anti-globalization' was really appropriate, given that the protestors did not reject all aspects of globalization."¹²

Dryzek (2006) hevder at et vesentlig aspekt ved Seattle-demonstrasjonene, og de senere lignende demonstrasjonene, er at de handler om en *kamp om mening* (eller betydning):

"These protests were *struggles over meaning*: to challenge the assumption that global economic growth can be equated with progress, to attach negative connotations to brands such as Nike and McDonalds, and so open space for recognition of varieties of local struggles against international economic regimes or particular corporations."¹³

I kjølvannet av "Slaget om Seattle" har det i offentligheten blitt rettet større oppmerksomhet mot hvordan inter-, trans- og overnasjonale organer fatter beslutninger. Fenomenet globalisering generelt og globaliseringens konsekvenser – blant annet for

⁹ Steger 2002: 120

¹⁰ Demonstrasjonene i Seattle i 1999 har i ettertid gjerne blitt omtalt som 'The Battle of Seattle'.

¹¹ Rees 2001: 189

¹² Dryzek 2006: 10

demokrati og demokratisering – har i større grad kommet i søkelyset. Demonstrasjonene i Seattle fikk enorm medieoppmerksomhet, og fungerte som inspirasjon til flere lignende demonstrasjoner, og dannelsen av flere nye globaliseringskritiske grupper og nettverk. Den globale motstanden mot det som av mange globaliseringskritikere blir sett på som undertrykkende, urettferdige og antidemokratiske aspekter ved, og konsekvenser av, globaliseringen fikk vind i seilene etter ”Slaget om Seattle”; den ble synliggjort og satt på dagsordenen nær sagt overalt. De ulike gruppene, bevegelsene og organisasjonene som deltok knyttet tettere bånd og dannet nye nettverk og allianser under og etter Seattle-demonstrasjonene.¹⁴ Flere lignende demonstrasjoner har i ettertid funnet sted ved internasjonale konferanser/toppmøter; blant de aller mest omtalte var demonstrasjonene under toppmøtene til WTO og IMF i Praha i 2000, EU-toppmøtet i Göteborg i 2001 og G8-møtet i Genova i 2001. I desember 2005 var det også en del medieoppmerksomhet omkring omfattende protester og demonstrasjoner i forbindelse med WTOs 6. ministerkonferanse i Hong Kong. I 2001 samlet en rekke globaliseringskritikere seg i byen Porto Alegre i Brasil til det første *Verdens sosiale forum*. Forumet, som har vært arrangert årlig siden, regnes som et forsøk på å koordinere og få til et tettere samarbeid mellom de mange ulike bevegelsene, gruppene og nettverkene som er kritiske til dagens globalisering.

1.1.2 Bakgrunn for debatten – demokrati i lys av globalisering

1.1.2.1 Demokrati

Ordet *demokrati* kommer fra gresk og kan direkte oversettes med ”folkestyre”.¹⁵ Demokrati har etter hvert blitt det desidert vanligste (kanskje etter hvert også det eneste) legitimeringsprinsippet for politisk styre og utøving av makt.¹⁶ ”Demokrati” er noe ”alle” er tilhengere av, og ”demokratisk” er et honnørord de aller fleste myndigheter og andre styringsinstanser på alle nivåer smykker seg med.

Selv om det finnes delte meninger både om hva demokrati *er* – og hva som *bør* legges i

¹³ Dryzek 2006: 10 (min uthevelse)

¹⁴ Grzybowski 2006: 8 ; Steger 2002: 123

¹⁵ Av gr. *demos* (folk) og *kratos* (makt, styre) (Arblaster 2002: 15)

begrepet (hva som er ”ekte demokrati”), kan de aller fleste være enige om et slags ”minste felles multiplum”; nemlig at *det demokratiske prinsippet på en eller annen måte innebærer at folk skal ha innflytelse – i like stor grad – over beslutninger de påvirkes av.*

Demokratisk teori og praksis har sterke historiske bånd til nasjonalstaten. Det demokratiske idealet om et selvstyrt folk har i større grad kunne latt seg realisere innenfor grensene av en stat enn innenfor noen annen politisk enhet.¹⁷ *Folkesuverenitetsprinsippet*, som er nært knyttet til ideen om nasjonalstaten, vant bred tilslutning i tida etter den franske revolusjonen.¹⁸ Folkesuverenitetsprinsippet innebærer at et folk har rett til å styre seg selv – og at makten skal utgå fra folket.¹⁹ At demokrati har vært (og vel fremdeles er) så nært knyttet til staten som politisk enhet har sammenheng med at det innenfor territorialgrensene til en stat er relativt enkelt å fastslå hvem som skal utgjøre folket (demos) – og ikke minst innenfor hvilke rammer (geografiske grenser) myndighetenes beslutninger skal gjelde. Den mest utbredte demokratiformen er ulike varianter av *representativt demokrati*, der folket (de stemmeberettigede) i en nasjonalstat velger sine representanter. Disse valgte representantene utgjør siden (eller peker ut hvem som skal utgjøre) statens myndigheter fram til neste valg.

1.1.2.2 Globalisering

Oftest brukes begrepet *globalisering* som en samlebetegnelse for flere ulike prosesser som fører til økt interaksjon på tvers av nasjonalstatenes grenser. Det snakkes gjerne om ulike ”greiner” av globalisering; for eksempel *kulturell* globalisering, *økonomisk* globalisering, osv. Eksempler på prosesser som har lagt grunnlaget for det som kalles globalisering er blant annet utviklingen av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (f. eks. Internett), og utviklingen av stadig raskere og mer effektive reise- og transportmidler som har gjort det mulig å frakte varer og mennesker over lange avstander på langt kortere tid enn før. Disse

¹⁶ Dryzek 1999: 30 ; 2006: 108

¹⁷ Ibid.: 30

¹⁸ Folkesuvereniteten oppstod som politisk idé i kampen mot det monarkiske eneveldet – i England i det 17. årh. og siden under den franske revolusjonen (Østerud, Goldmann og Pedersen 1997: 61)

¹⁹ Østerud, Goldmann og Pedersen 1997: 61

prosessene har skapt grunnlaget for økt sosial og økonomisk samkvem og handel, og økt kulturell utveksling, over lange avstander og på tvers av landegrensener.

Handel og kulturell utveksling over landegrensene er imidlertid ikke nye fenomener – dette har foregått i århundrer. Tidligere snakket man i den forbindelse gjerne om *internasjonalisering*. I dag brukes gjerne begrepet internasjonalisering i betydningen økende interaksjon *mellom* nasjonalstater.²⁰ Begrepet *globalisering* dukket første gang opp for et par tiår siden – og vant stor popularitet utover 1990-tallet, i takt med en stadig intensivering av samkvem på tvers av landegrensene – som følge av en akselererende utvikling og utbredning av de nye informasjons- og kommunikasjonsteknologiene (størst betydning hadde kanskje utviklingen og utbredelsen av Internett). Begrepet globalisering kan sies å ha fylt et slags tomrom. Det kan hevdes at globaliseringsbegrepet har sin eksistensberettigelse fordi det beskriver det de mener er en ny, vesensforskjellig periode i forhold til tidligere tiders internasjonalisering – på grunn av den sterkt økende *intensiteten* til det internasjonale/transnasjonale samkvemet. I dag er begrepet globalisering blitt en integrert del av dagligtalen.

Til tross for (eller kanskje på grunn av?) dets popularitet og utbredelse er globalisering et svært omdiskutert begrep som defineres på mange ulike måter. Den norske *Makt- og demokratiutredningen* fra 2003²¹ definerer globalisering på følgende måte:

”Globalisering er ett ord for mange ulike endringer – fra teknologi og kapitalisme til språk og kultur. Kjernen i begrepet er en ny måte å oppfatte samtiden på. Globalisering er en samtidsdiagnose som sier at verden preges av rask og omfattende flyt av varer, kapital, personer og informasjon, over lave statsgrenser og store avstander. (...)”²²

En innføringsbok i internasjonal politikk (Baylis og Smith (2005)) opererer med følgende definisjon:

”Globalization: a historical process involving a fundamental shift or transformation in the spatial scale of human social organization that links distant communities and expands the

²⁰ Altså interaksjon der det er statene, altså de nasjonale *myndighetene* som er aktører. (Baylis og Smith 2005: 25)

²¹ NOU 2003:19

²² Østerud (m. fl.): NOU 2003: 19

reach of power relations across regions and continents”.²³

Globalisering er altså verken et særlig entydig eller presist begrep. Betydningen av det, og synet på hvilke konsekvenser og implikasjoner globaliseringen har eller kan tenkes å få, vil i betydelig grad variere avhengig av perspektivet til den som forsøker å definere begrepet.²⁴ Schirato og Webb (2003) skriver at til tross for at det kan være fristende å unngå begrepet globalisering (på grunn av dets uklarhet/manglende presisjon) er det – på grunn av begrepets hyppige forekomst – likevel et begrep verdig oppmerksomhet:

”(…) [I]f a term is being used so often, in so many theatres, and with such profound effects, it is worth paying attention to it.”²⁵

Tross de mange ulike definisjonene av globalisering kan det likevel antydes en slags ”felles kjerne” i begrepet som mange vil kunne enes om; globalisering innebærer *endring* i retning av *økende og tettere global interaksjon* på de økonomiske, kulturelle og sosiale områdene. Det er denne nokså brede definisjonen av globalisering jeg legger til grunn i denne oppgaven.

1.1.2.3 Globalisering og demokrati

Som tidligere nevnt har demokrati, både i teori og praksis, i moderne tid vært knyttet til nasjonalstatene. Disse har fungert som rammer for de demokratiske systemene. Det blir ofte påpekt av globaliseringskritikere at en av globaliseringens konsekvenser er at stadig flere saker ikke lenger kommer under nasjonalstatenes kontroll. I en stadig tettere sammenvevd verden tas i økende grad de viktigste beslutningene (som får konsekvenser for mange mennesker på tvers av landegrensene) av inter- eller transnasjonale aktører. Ulike internasjonale institusjoner (som WTO, IMF, Verdensbanken mfl.) og multi-/transnasjonale konserner har makt til å fatte beslutninger som får økonomiske, miljømessige og andre konsekvenser for mennesker over hele kloden. Siden slike aktører befinner seg ”over” statene – de kan, på grunn av at de har baser i mange forskjellige land, lett unngå myndigheters inngripen og kontroll – er beslutningene de fatter i liten eller begrenset grad

²³ Baylis og Smith 2005: 25

²⁴ Schirato og Webb 2003: 19

underlagt demokratisk kontroll. Også avgjørelser som tas av nasjonale myndigheter får i økende grad konsekvenser utenfor det enkelte landets egne grenser (for eksempel miljømessige konsekvenser på tvers av landegrenser, eller konsekvenser for andre lands ressurstilgang). Av disse grunnene snakker mange om et ”demokratisk underskudd” på det globale nivået.

Barber (2000) har påpekt det han kaller en *radikal asymmetri* mellom de økonomiske og de politiske aspektene ved globaliseringen; man står i hovedsak overfor en økonomisk globalisering – uten en medfølgende globalisering av *demokratiet*:

”Globalization has a (...) feature that makes it unique today: Its character is almost exclusively economic (...). We have in fact managed to globalize markets, globalize the economy, globalize corporations, globalize corporate and pop-culture, without globalizing the democratic institutions that historically were the context for the evolution of free markets and the emergence of powerful corporations. We have created a radical asymmetry (...) between anarchic international economic institutions and national civic and political institutions that can have little impact on them.”²⁶

På den andre siden er det mange som ser globaliseringen som en prosess som har *positive* innvirkninger på demokratiseringsprosessen(e) i verden. Av disse blir globaliseringen for det første sett på som en uunngåelig og irreversibel prosess, og for det andre blir den sett på som en prosess som fører til spredning av ”det demokratiske systemet” til resten av verden. Tanken er at når stadig større områder av verden i stadig større grad blir involvert i det globale handelssystemet vil flere og flere stater bytte ut autoritære styresett med demokratiske; blant annet argumenteres det med at globaliseringen fører til økonomisk vekst og en generell velstandsøkning, og at dette både vil føre til svekkelse av tradisjonelle undertrykkende maktgruppers innflytelse og en styrking av mange individers og gruppers ønske om, og muligheter for, politiske innflytelse.²⁷ Det vil etter hvert også bli vanskeligere for autoritære regimer å kontrollere informasjonsflyten til innbyggerne (slik at demokratiske ideer lettere kan spres og få fotfeste), og fordi handelspartnere vil kunne øve press overfor regimene for eksempel både når det gjelder demokrati og overholdelse av

²⁵ Schirato og Webb 2003: 19

²⁶ Barber 2000: 8

²⁷ Bhagwati 2004: 93-94

menneskerettighetene. Wikan (2006) konkluderer i et Civita²⁸-utgitt essay at det finnes støtte for en (positiv) sammenheng mellom globalisering og demokrati:

”Det finnes støtte for det syn at det eksisterer en sammenheng mellom globalisering og demokrati. Det er et systematisk trekk at stater som skårer høyt på demokratiindekser også skårer høyt på globaliseringsindekser. Det er sannsynligvis sammensatte forklaringer på denne sammenhengen. Flere har påpekt at globalisering utfordrer tradisjonelle maktstrukturer blant annet fordi det skapes større rom for sosial mobilitet. Videre er det også sannsynligvis slik at innveving i internasjonalt rammeverk skaper press for å overholde normer.”²⁹

Det finnes altså (minst) to hovedperspektiver på temaet ”globalisering og demokrati” – i det ene er oppfatningen at *globaliseringen fungerer antidemokratisk; det er en prosess som undergraver og uthuler demokratiet*. I det andre er oppfatningen at *globaliseringen sprer demokrati og generelt fungerer som prosess som har demokratiserende virkninger*.

1.2 Tema og problemstilling

Et sentralt og mye omdiskutert spørsmål i debatten om globalisering kan altså formuleres som følger:

”Fører globaliseringen til en spredning og utvidelse av demokratiske idealer og styreformers - eller fører den (vert i mot) til en forvitring og uthuling av demokratiet?”

Det er innlysende at svaret på dette spørsmålet vil avhenge av hvem man spør. Stiller man spørsmålet til en økonomisk rådgiver i Verdensbanken vil man sannsynligvis få et svar som skiller seg betraktelig fra svaret man vil få av et medlem av ATTAC. Årsaken til de ulike svarene vil ha sin bakgrunn i ulike perspektiver eller ”verdensbilder” – og dermed også

²⁸ Civita er en norsk ”liberal tankesmie” som blant annet ”(...) skal arbeide for økt oppslutning om markedsøkonomien og dens betydning for velferd, frihet og demokrati.” Daglig leder er Kristin Clemet (per 25/4 2007). (<http://www.civita.no/civ.php?mod=content&id=2>)

²⁹ Civitas internettsider: www.civita.no/pdf2.php/Wikanrapporten.pdf (s. 43)

forskjeller i hvilken *betydning* eller *mening* som tilskrives feltene eller begrepene ”globalisering” og ”demokrati”.

Globalisering, demokrati og betydningsdannelse er tema i denne oppgaven. Begrepene ”demokrati” og ”globalisering” har ofte nokså ulikt betydningsinnhold avhengig av *hvem* som snakker. De *betyr* rett og slett forskjellige ting for forskjellige personer og grupper. Også når begrepene knyttes sammen – når det snakkes om demokrati i relasjon til globalisering (eller vice versa) – vil selvfølgelig også betydningen av denne sammenkoblingen variere etter hvem som snakker. Blant annet derfor kan det være at mens noen vil hevde at globaliseringen fører til *mer* demokrati i verden – en spredning av demokratiet, vil andre hevde at globaliseringen tvert i mot uthuler og forvitrer demokratiet (altså fører til *mindre* demokrati). Mitt utgangspunkt er en antakelse om at det foregår en *politisk kamp* om hvilken retning globaliseringen skal ta – og at *konflikten om betydningstilskrivelse* av begrepene og områdene globalisering, demokrati og andre begreper og fenomener knyttet til disse områdene er en vesentlig del av denne kampen.

For å analysere denne ”kampen om betydningsfastsettelse” har jeg valgt å bruke *diskursteori og -analyse* som teoretisk og analytisk redskap. Diskursteori og -analyse har et sosialkonstruksjonistisk vitenskapsfilosofisk grunnlag. Sosialkonstruksjonismen har som utgangspunkt at alle sosiale institusjoner og all viten om verden er menneskeskapt. Vår viten om verden, våre ulike ”sannheter”, vil alltid ”komme fra en plass” – den vil alltid ha sitt utgangspunkt i ulike perspektiver på verden (ulike verdenssyn). Man derfor aldri kan snakke om en endelig, udiskutabel *sannhet*, fordi det ikke eksisterer andre (eksterne, objektive eller allmenngyldige) kilder til kunnskap om verden enn de som kommer fra de ”menneskelige perspektivene”.

En diskursanalyse går i korte trekk ut på å analysere ytringer (språklige eller ikke-verbale) som uttrykk for bestemte oppfattelser av virkeligheten – ulike diskurser³⁰. En diskurs kan på dette punktet kort fortalt ses på som en mer eller mindre entydig fastleggelse av betydning – som deles av flere mennesker – innenfor et tema/område. Diskursteori og -analyse vektlegger at vår måte å snakke (eller kommunisere på andre måter) ikke avspeiler

³⁰ Samtidig som de er uttrykk for diskurser, er også ytringene med på å konstruere/endre diskursene.

omverdenen, identiteter og sosiale relasjoner på en objektiv eller nøytral måte, men spiller en aktiv rolle i å *skape, reprodusere og forandre dem*.³¹ Diskursanalyse og -teori vil bli grundigere introdusert i kapitlene 4 og 5.1 i denne oppgaven.

For å forenkle analysen av kampen om betydningen av globalisering og demokrati har jeg valgt å dele de ”stridende partene” i globaliseringsdebatten inn i to hovedleire, tilhørende hver sin globaliseringsdiskurs; ”*globalismen*” og ”*antiglobalismen*”.³² Disse diskursene presenteres i kapittel to. Det jeg kaller *globalismen* kan betraktes som ”den etablerte, dominerende globaliseringsdiskursen”. De som tilhører denne diskursen kan kortfattet karakteriseres som tilhengerne av dagens form for globalisering, og spesielt de økonomiske aspektene ved den. De argumenterer for markedsliberalisme – økt frihandel og deregulering av markedene. ”Globalistenes” syn på globaliseringen kan i stor grad sies å bli gjenspeilt i den politikken som føres av internasjonale økonomiske institusjoner som WTO, IMF og Verdensbanken – det man kan kalle ”det globale/internasjonale etablissementet”, derfor kan det være nærliggende å anta at *globalismen* i dag har en dominerende stilling innenfor området/temaet globalisering.

Det jeg definerer som *antiglobalismen*, eller ”den alternative globaliseringsdiskursen”, er en diskurs i som er i opposisjon til *globalismen*. ”Antiglobalistenes” mest framtrædende fellestrekk at de deler en kritikk av aspekter ved dagens form for globalisering, og ønsker en utvikling i en annen retning. Generelt er globaliseringskritikerne (”antiglobalistene”) skeptiske til frihandel og uregulerte markeder, og frykter blant annet de miljømessige, kulturelle og sosiale konsekvensene av globaliseringen i dagens form. Mange av globaliseringskritikerne er organisert i ulike NGOer, (transnasjonale) sosiale bevegelser og nettverk, for eksempel Verdens sosiale forum (WSF), ATTAC, mfl. Den globaliseringskritiske bevegelsen (”antiglobalistene”) – fikk, som tidligere nevnt, store deler av verdens oppmerksomhet under, og i etterkant av, ”Slaget om Seattle” i 1999.

Begrepet ”demokrati” er omstridt. Det finnes ulike syn på hva demokrati er og hva det bør være. Jeg ønsker å vise hvordan ”den etablerte” globaliseringsdiskursen (*globalismen*) *konstruerer* demokratibegrepet på en bestemt måte og knytter seg til et bestemt

³¹ Jørgensen og Philips 1999: 9

³² Begrepene ”globalisme” og ”antiglobalisme” er lånt av Steger (2002)

demokratiteoretisk perspektiv, og hvordan denne konstruksjonen og perspektivtilknytningen skiller seg fra hvordan ”den alternative” globaliseringsdiskursen (antiglobalismen) konstruerer demokratibegrepet, og det demokratiteoretiske perspektivet på demokrati denne diskursen knytter seg til.

Av tids- og plasshensyn har jeg sett meg nødt til å avgrense mitt nedslagsfelt for empirisøking. Derfor vil de to globaliseringsdiskursene i oppgaven illustreres/representeres ved to ”diskursbærere” – to organisasjoner/nettverk som jeg vurderer som representative for hver sin diskurs; *World Economic Forum (WEF)* vil fungere som representant og eksempel på en ”institusjonell diskursbærer” for globalismen og *World Social Forum (WSF)* vil fungere som representant og eksempel på en ”institusjonell diskursbærer” for antiglobalismen (nærmere begrunnelser for valg av disse organisasjonene/bevegelsene presenteres i kap. 5.3).

Problemstillingen som danner utgangspunktet for undersøkelsen i denne oppgaven kan formuleres som følger:

- Hvordan konstrueres demokratibegrepet diskursivt i globaliseringsdebatten av diskursene globalismen og antiglobalismen? Kan et skille mellom de to ulike konstruksjonene av ’demokrati’ knyttes til skillet mellom to tradisjonelle perspektiver på demokrati – nærmere bestemt det økonomiske perspektivet på demokrati og det deltakerdemokratiske perspektivet?

1.3 Teoretisk og analytisk innfallsvinkel: Diskursanalyse

Som teoretisk og analytisk rammeverk for denne undersøkelsen har jeg valgt diskursanalyse. Denne tilnærmingen er valgt fordi diskursanalyse etter min mening er en velegnet tilnærming til undersøkelser som har utgangspunkt i den type problemstillinger som dreier seg om fortolkning og menings-/betydningsproduksjon (og -reproduksjon).

Diskursanalysen har ikke ambisjoner om å finne universelle, objektive erkjennelser om mennesker, samfunn og verden – men fokuserer på spørsmål om fortolkning og mening, og

om betingelsene for hvordan vi forholder oss til verden og hvorfor den sosiale virkeligheten fremtrer slik den gjør. Diskursteori og -analyse tar kort fortalt utgangspunkt i at vår tilgang til verden alltid skjer gjennom språket, og at vi gjennom språket skaper *representasjoner* av virkeligheten. Disse representasjonene kan aldri være *rene avspeilinger* av virkeligheten – men er med på å skape det vi oppfatter som virkeligheten.³³

Begrepet *diskurs* står sentralt innenfor diskursteori/-analyse. En diskurs kan, som nevnt over, foreløpig ses på som *en mer eller mindre entydig fastleggelse av betydning – som deles av flere mennesker – innenfor et tema/område*. En diskurs kan altså ses på som det som er bestemmende for en ”virkelighetsoppfatning” av et tema; hvordan man oppfatter, tenker og snakker om en avgrenset del av verden. Et eksempel kan være *den medisinske diskursen*. Denne diskursen er for eksempel bestemmende for hvordan en lege i en arbeidssituasjon kan omtale kroppen og ulike diagnoser, sykdommer og lignende. Den medisinske diskursen er bestemmende, for de som er tilknyttet diskursen, for hvilke definisjoner og klassifikasjoner av ulike symptomer, diagnoser og sykdommer som regnes som gyldige, og bestemmer grensene mellom hva som regnes som ”sykt” og ”friskt”.

Tekst (og/eller andre ytringer) ses både som *uttrykk* for en diskurs og som en del av *konstruksjonen* av diskursen. En diskurs er konstitutiv for det sosiale i den forstand at den – ved å framstille virkeligheten på én måte, og utelukke andre – skaper grenser mellom det som oppfattes som for eksempel *sant* og *falskt* eller *ønskelig* og *ikke-ønskelig* – og gjør dermed enkelte handlinger relevante og andre utenkelige.³⁴

Det kan ikke sies å eksistere noe skarpt skille mellom *diskursteori* og *diskursanalyse* (som metoderetning) – noe som i følge Neumann (2001) delvis kan forklares ved at det blant diskursanalytikere har vært et ønske om å bryte ned skillet mellom metodologi og teori; det har vært et ønske om å bryte ned hierarkiet mellom disse og synliggjøre hvordan enhver teori har metodiske implikasjoner.³⁵ Som metode kan altså ikke diskursanalyse løsrives og settes inn i en hvilken som helst teoretisk ramme; diskursanalysen er ikke bare en metode for dataanalyse, men en del av et epistemologisk, teoretisk og metodisk hele – en

³³ Jørgensen og Philips 1999: 17

³⁴ Ibid.: 150-151. En nærmere presentasjon av begrepet finnes i kap. 4.2.1

³⁵ Neumann 2001: 13-14

pakkelse. ³⁶ Diskursteori vil derfor utgjøre den teoretiske rammen i denne oppgaven, mens det epistemologiske grunnlaget vil være sosialkonstruksjonistisk. Den diskursteoretiske rammen for denne oppgaven, og de viktigste teoretiske begrepene og konseptene som fungerer som redskaper i analysedelen, vil presenteres nærmere i kapittel fire, mens en presentasjon av den metodiske tilnærmingen i oppgaven – diskursanalyse – finnes i kapittel 5.1.

De metodologiske aspektene ved diskursanalyse kan betraktes på som en form for kvalitativ tekstanalyse der tekst (og/eller eventuelt andre språklige eller ikke-språklige ytringer) ses på og analyseres som *diskursive praksiser* – representasjoner av virkeligheten ”silt” gjennom den diskursen som forfatteren/den som ytrer er knyttet til. Diskursanalytikeren studerer de premissene eller reglene som styrer hvordan personer uttrykker seg i forhold til det aktuelle temaet de uttrykker seg om. ³⁷ En diskursanalyse har, til forskjell fra andre mer tradisjonelle tilnærminger til tekstanalyse (der språket ofte oppfattes som et nøytralt kommunikasjonsmiddel), altså ”*diskursene*” og ikke ”*språket*” som analyseobjekt; den undersøker ikke kun forholdet mellom ytringer og referenter, men vektlegger språkets menings- og verdiproduerende funksjoner. ³⁸

³⁶ Jørgensen og Philips 1999: 12

³⁷ Thagaard 2003: 111

³⁸ Shapiro 1989: 15

1.4 Oppgavens videre struktur

Denne oppgaven er inndelt i sju hovedkapitler. Disse kapitlene er igjen delt inn i underkapitler. I tillegg består oppgaven av en innholdsfortegnelse og kildeliste. Nedenfor følger en liste over og en kort beskrivelse av hvert av de resterende hovedkapitlene i oppgaven:

- **Kapittel 2** vil gi en introduksjon til, og presentasjon av, de to diskursene jeg avgrensner i denne oppgaven – *globalismen* og *antiglobalismen*. I kapitlet skisseres de vesentligste karakteristikkene som kjennetegner de to diskursene.

- **Kapittel 3** – ”demokratiteorikapitlet” – vil presentere og redegjøre for de to perspektivene på demokrati – *det økonomiske* og *det deltakerdemokratiske perspektivet* – jeg vil ta utgangspunkt i, og trekke på, i drøftingen av de to diskursenes konstruksjon av demokratibegrepet.

- **Kapittel 4** – ”teorikapitlet” – vil presentere og redegjøre for den teoretiske rammen som er utgangspunktet for oppgaven, og gi en introduksjon av de teoretiske begrepene og konseptene jeg har valgt å bruke som redskap under analysen.

- **Kapittel 5** dreier seg om presentasjon av metodisk tilnærming, operasjonalisering og avgrensning av undersøkelsen. Her vil jeg redegjøre for framgangsmåte for, og operasjonalisering av, diskursanalysen. Som et ledd i operasjonaliseringen foretas en nærmere redegjørelse og diskusjon rundt avgrensingen av diskursene og diskursordenen i denne undersøkelsen, og en presentasjon av studieobjektene (diskursbærerne) og empirien som er valgt ut for analysen.

- **Kapittel 6** utgjør oppgavens analysedel. I dette kapitlet vil analysen av det empiriske materialet presenteres. Kapitlet er todelt – i den første delen presenteres analysen av tekstene som er relatert til *globalismen*, og i den andre delen presenteres analysen av tekstene relatert til *antiglobalismen*.

- **Kapittel 7** er avslutningskapitlet i oppgaven. I dette kapitlet vil problemstillingen sammenfattes med resultatene av analysen og forsøksvis besvares, etterfulgt av noen avsluttende betraktninger omkring undersøkelsen.

2. Globalismen og antiglobalismen

I dette kapitlet presenteres de to diskursene som er gjenstand for analyse i denne oppgaven – *globalismen* og *antiglobalismen*. Disse to diskursene kan sies å målbare vesensforskjellige ”verdensbilder”, oppfatninger og anbefalte handlingsmønstre i forhold til de fenomenene som går under betegnelsen globalisering. Formålet med kapitlet er å skissere hovedtrekkene ved disse ulike ”verdensbildene” de to diskursene konstruerer og målbærer i forhold til temaet/området globalisering.

I forbindelse med undersøkelsen i denne oppgaven har jeg altså foretatt en grovinndeling og avgrenset to konkurrerende diskurser omkring temaet globalisering.³⁹ Diskursene befinner seg begge som konkurrenter innenfor den diskursordenen⁴⁰ jeg avgrenser i oppgaven (”debatten om globaliseringens konsekvenser for demokrati og demokratisering”).⁴¹

Betegnelsene jeg bruker på de to diskursene – ”globalismen” og ”antiglobalismen” – er navn lånt av Steger (2002).⁴² Andre navn/betegnelser kunne også vært brukt om disse diskursene; blant annet snakker Dryzek (2006) om ”*market liberal globalization*”⁴³, som er sammenfallende med det jeg her kaller globalismen. Når det gjelder globaliseringskritikernes diskurs, bruker mange betegnelsen ”*alterglobalism*”⁴⁴ om denne diskursen – med den hensikt å understreke at globaliseringskritikere ofte ikke er *anti-globalisering* per se (det vil si motstandere av alle aspekter ved global integrasjon) – men heller oftest kan regnes som forkjempere for en *alternativ form* for globalisering.⁴⁵ Jeg har imidlertid valgt å bruke betegnelsene ”globalismen” og ”antiglobalismen” om de to diskursene. ”*Globalismen*” fordi det er en kortfattet og nokså intuitiv betegnelse som

³⁹ Flere, og ”mer detaljerte” diskurser kunne vært avgrenset, da det eksisterer et mylder av ulike oppfatninger og syn på globalisering, men av tids- og plasshensyn har jeg delt ”de stridende parter” inn i to ”hovedleire”, og avgrenset kun to konkurrerende diskurser som jeg opererer med i oppgaven.

⁴⁰ Begrepet *diskursorden* betegner et avgrenset område der to (eller flere) diskurser kjemper (jf. kap. 4.2.4).

⁴¹ De kan også defineres som konkurrerende diskurser innenfor et utall andre potensielt definerte/avgrensede diskursordener, som for eksempel ”globalisering og fattigdom”, ”globalisering og arbeidsliv” (osv.) eller den bredere diskursordenen ”globalisering”.

⁴² Steger 2002: (bl. a.) x, 81

⁴³ Dryzek 2006: 96

⁴⁴ På engelsk

vekker assosiasjoner til ”en globaliseringsentusiastisk ideologi”. Dessuten er den mindre plasskrevende enn for eksempel en betegnelse som ”den markedsliberalistiske globaliseringsdiskursen”. Betegnelsen ”*antiglobalismen*” har jeg valgt fordi det lettfattelig understreker motsetningen i forhold til ”globalisme”, i tillegg til at det (i alle fall i mine ører) klinger bedre på norsk enn for eksempel ”alterglobalisme” eller ”alternativglobalisme” og er dessuten mindre plasskrevende enn en betegnelse som ”den alternative globaliseringsdiskursen”.

Når det gjelder avdekking og avgrensning av en eller flere diskurs(er), velger jeg, i tråd med en anbefaling fra Jørgensens og Philips (1999), i denne sammenhengen å se begrepet diskurs i stor grad som et analytisk redskap – en ramme for den aktuelle undersøkelsen.⁴⁶ Diskursene jeg i denne oppgaven definerer som *globalismen* (”den etablerte globaliseringsdiskursen”) og *antiglobalismen* (”den alternative globaliseringsdiskursen”) er med andre ord i bunn og grunn *analytiske konstruksjoner*. Som følge av diskursteoriens (sosialkonstruksjonistiske) epistemologiske utgangspunkt om at all kunnskap er menneskeskapt og ”kommer fra en plass”, vil selvfølgelig ikke definisjonen/avgrensingen av diskurser være noe unntak – også avgrensingen/definisjonene av diskurser vil altså i bunn og grunn alltid være *konstruksjoner*. Dette innebærer imidlertid på ingen måte at diskursene man avgrenser aldri kan ha relevans til ”den virkelige verden”. Et poeng i denne sammenhengen er hvorvidt avgrensingen av diskursene *av andre* kan vurderes som *god/relevant*. Dette vil ofte være spørsmål om empiri (og bruken av den), i tillegg til bruk av akseptable og etterprøvbare framgangsmåter. Man bør derfor alltid begrunne hvorfor man utpeker og avgrenser en diskurs på den måten man gjør – i tillegg til å begrunne valg av empiri og framgangsmåte.⁴⁷

⁴⁵ Dette poenget er også hovedgrunnen til at jeg ikke har valgt å omtale diskursene som ”*globalisering*” og ”*antiglobalisering*”.

⁴⁶ Jørgensen og Philips 1999: 149

2.1 Globalismen

”My point is simple: all sorts of things are wrong with the world, but globalisation is overwhelmingly a force for good.” (Philippe Legrain⁴⁸)

Globalismen målbærer i hovedsak et positivt syn dagens form for globalisering. Innen denne diskursen ses globaliseringen på som en naturlig, uunngåelig og irreversibel prosess, som har grunnleggende positive konsekvenser. Mike Moore, generalsekretær i WTO fra 1999-2001, beskriver globalisering ikke som et resultat av politikk, men som en slags evolusjonær prosess:

”Globalisation is not a policy, but a process, which has been going on since man climbed down from trees, emerged from caves and began to organise his life, by harvesting as well as hunting, exchanging goods and ideas.”⁴⁹

Globalismen har sitt utspring i, og bygger på *liberalismen* (og nyliberalismen) som filosofisk og politisk retning.⁵⁰ Den knyttes oftest, i likhet med liberalismen, til høyresiden på en tradisjonell politisk høyre-venstre-skala når det gjelder *økonomisk politikk*, men kan sies å stå langt unna det som regnes som ”den verdimesig konservative, nasjonalistiske og proteksjonistiske høyresiden”.

Opprinnelsen til globalismen som diskurs kan blant annet spores tilbake til debattene om ”historiens slutt” og ”ideologiernes død” i forbindelse med østblokkens fall (Sovjetunionens oppløsning og avviklingen av de kommunistiske regimene i resten av Øst-Europa). Blant de mest kjente, og omdiskuterte, innleggene i denne debatten er Francis Fukuyamas artikkel ”*The End of History?*” fra 1989⁵¹, hvor Fukuyama argumenterer for at omveltningene i Øst-Europa og marxisme-leninismens sammenbrudd markerer endepunktet for menneskehetens ”ideologiske utvikling”; kapitalisme og vestlig liberalisme (i både politisk og økonomisk forstand) er det eneste gjenstående alternativet, fordi alle konkurrerende

⁴⁷ Jørgensen og Philips 1999: 153.

⁴⁸ Legrain 2002: 324

⁴⁹ Moore 2003: 20

⁵⁰ Steger 2002: 9-12

⁵¹ Artikkelen ble senere omarbeidet til boka ”*The End of History and the Last Man*” (utgitt i 1992).

ideologier har vist seg å spille fallitt.⁵² Globalismen er en konsekvens av, og viderefører denne deterministiske ”*there-is-no-alternative (TINA)*”-logikken:

”According to the globalist perspective, globalization reflects the spread of irreversible market forces driven by technological innovations that make the global integration of national economies inevitable.”⁵³

Vektlegging av *individualisme* og *frihet* (i betydningen individets *frihet fra* kollektivets (samfunnets/statens) innblanding og undertrykking) kan også sies å være viktige momenter i globalismen. Individualisme og frihet er også sentrale verdier i liberalismen. ”Globalistene” mener globaliseringen fører til større frihet for enkeltindivider over hele verden, som en konsekvens av markedsintegrering og økt kommunikasjon på tvers av grenser. I en stadig mer integrert og ”gjennomsiktig” verden vil det bli vanskeligere for myndigheter å undertrykke innbyggerne. For eksempel har sensur og tilbakeholdelse av informasjon blitt vanskeligere på grunn av nye former for informasjons- og kommunikasjonsteknologi (spesielt Internett). Frykt for investor- og kapitalflukt og et generelt dårlig internasjonalt omdømme kan medføre at stater i mindre grad blir tilbøyelige til å bryte menneskerettighetene. I tillegg finnes det blant ”globalistene” en oppfatning om at globaliseringen (på grunn av økt kommunikasjon og global markedsintegrasjon) medfører en spredning av ”vestlig-liberale ideer og verdier” over hele verden, og at dette på sikt vil fjerne undertrykkende, autoritære regimer.

Globaliseringens økonomiske aspekter og økonomisk vekst er i stor grad vektlagt i globalismen. ’*Marked*’ kan sies å fungere som et *nodalpunkt* i diskursen; et sentralt moment som resten av diskursen er oppbygd omkring.⁵⁴ Innbakt i nyliberalismens (og globalismens) økonomioppfatning er troen på kapitalisme, frihandel, deregulering av markeder og privatisering – kort sagt *markedsliberalisme* – som det økonomiske systemet som er best egnet for å sikre vekst og velstand, sammenkoblet med en skepsis til statlig innblanding i økonomien. Globaliseringen blir sett på som en global integrering og liberalisering av markedene:

”The driving idea behind globalization is free-market capitalism – the more you let market

⁵² Steger 2002: 3

⁵³ Ibid.: 54

forces rule and the more you open your economy to free trade and competition, the more efficient and flourishing your economy will be. Globalization means the spread of free-market capitalism to virtually every country in the world. Globalization also has its own set of economic rules – rules that revolve around opening, deregulating and privatizing your economy.”⁵⁵

Globalismens markedsliberalistiske økonomioppfatning påvirker i følge Dryzek (2006) politikken til myndighetene i de fleste stater på grunn av frykt for negative konsekvenser som kapitalflukt, mangel på investeringer, kritikk eller annen ”straff” i form av andre typer sanksjoner fra institusjoner som WTO, IMF og Verdensbanken, dersom de markedsliberalistiske prinsippene brytes.⁵⁶ Disse negative konsekvensene, eller ”straffen”, er – i følge Dryzek – i mindre grad et resultat av *formelle* sanksjoner enn av at alle (eller de aller fleste) internasjonale økonomiske aktører selv er knyttet til diskursen, og reagerer i henhold til prinsippene/forventningene som er innbakt i denne (i form av for eksempel investeringsstopp). Det er på denne måten aktørene dermed ”straffer” stater som bryter med de markedsliberalistiske prinsippene.⁵⁷

Av de viktigste aktørene som er bærere av globalismen kan nevnes de internasjonale økonomiske institusjonene Verdens handelsorganisasjon (WTO), Det internasjonale pengefondet (IMF) og Verdensbanken.⁵⁸ Verdens økonomiske forum (WEF), hvis årlige arrangement samler en rekke verdensledere og får en god del oppmerksomhet i media, må også regnes som en vesentlig diskursbærer. I tillegg kan en rekke regjeringer, ledende politikere, direktører og økonomer også regnes som bærere av diskursen.

⁵⁴ Begrepet *nodalpunkt* presenteres nærmere i kap. 4.2.3

⁵⁵ Friedman 1999: 8

⁵⁶ Dryzek 2006: 102

⁵⁷ Ibid.: 102-103

⁵⁸ Mittelman 2004: 18

2.2 Antiglobalismen

”This movement is not against globalization in the abstract, but rather against a strictly neoliberal-based model of globalization.” (Vittorio Agnoletto⁵⁹)

En retning blant de ulike synene som er kritiske til de viktigste trekkene ved dagens form for globalisering velger jeg her å betrakte som én diskurs (som står i opposisjon til globalismen). Jeg vil i dette delkapitlet presentere de grunnleggende trekkene og sentrale kjennetegn ved *antiglobalismen* som diskurs.

2.2.1 Avgrensning mot ”høyre-nasjonalistisk antiglobalisering”

Motstand mot, og kritikk av, globaliseringen finnes i mange ideologiske varianter. Steger (2001) deler kritikerne av globaliseringen⁶⁰ inn i to hovedgrupper; *nasjonalist-proteksjonister* og *internasjonalist-egalitarister*,⁶¹ der den første gruppen befinner seg et godt stykke til høyre for den andre gruppen på en tradisjonell politisk venstre-høyre-skala. Kort oppsummert er ”nasjonalist-proteksjonistene” i følge Steger først og fremst opptatt av sitt eget hjemland og dets velbefinnende og framgang, og skylder globaliseringen for mange (eller mesteparten) av problemene som måtte finnes i landet. Globaliseringen ses på som et ”upatriotisk fenomen” eller ”fremmedelement” som truer hjemlandets velferd, moral, tradisjonelle kultur og sosiale mønstre.⁶² Den andre gruppen av ”antiglobalister” – ”internasjonalist-egalitaristene” – hevder i følge Steger i mindre grad å være opptatt av sine hjemland i seg selv enn av verdens befolkning (og miljøet) som helhet. De hevder globaliseringen anføres av en global elite som bekjenner seg til nyliberalistisk ideologi, og at den fører til en global skjevfordeling av makt og ressurser og ødeleggelse av naturen og det menneskelige livsgrunnlaget for framtidige generasjoner.⁶³

⁵⁹ Agnoletto 2003: 274

⁶⁰ Som han kaller ”antiglobalister”.

⁶¹ Steger 2002: 84

⁶² Ibid.: 84

⁶³ Ibid.: 84-85

Det er denne siste gruppens (den Steger kaller ”internasjonalist-egalitaristenes”) diskurs jeg i denne oppgaven refererer til som antiglobalismen. Diskursen antiglobalismen vil altså her referere til ”venstresidens” globaliseringskritikk/-motstand, og være avgrenset mot, og utelukke, ”høyresidens” (nasjonale/patriotiske) globaliseringskritikk/-motstand. Det jeg her definerer som ”antiglobalismen” er også sammenfallende med det Dryzek (2006) kaller ”*Anti-corporate globalization*”.⁶⁴

2.2.2 Sentrale trekk ved antiglobalismen

Antiglobalismen, slik den avgrenses her, forbindes gjerne med den politiske venstresiden. Både fagbevegelsen, tradisjonelle sosialistiske og sosialdemokratiske partier, miljøvernorganisasjoner og ”nye” sosiale bevegelser som definerer seg som en del av venstresiden knyttes til diskursen. Den politiske venstresiden har tradisjonelt vært preget av kapitalismekritikk og vært opptatt av økonomisk og sosial likhet og trygghet. Lav arbeidsledighet, et høyt lønnsnivå og et velutbygd trygde- og helsevesen er eksempler på høyt prioriterte saker/områder for partier og andre grupper tilhørende venstresiden. Store deler av venstresiden har også vært opptatt av internasjonal solidaritet og rettferdig global fordeling. En vanlig oppfatning er at globaliseringsprosessene, på grunn av stadig friere flyt av varer, kapital og arbeidskraft på tvers av landegrensene, har gjort det stadig vanskeligere for venstrepartiene å gjennomføre en sosial og økonomisk utjevningsspolitikk:

”Globalization has increased the cost of traditional left-wing policies, and encouraged their abandonment in favour of the neoliberal option. Globalization puts the left in an extremely difficult position: any action that is necessary and effective within national borders is, by definition, of limited impact. And passive integration into the ’globalized’ world primarily represents more impotence for states, (...) and also more impotence for the left in government.”⁶⁵

Fra ”antiglobalistenes” synspunkt har globaliseringsprosessene (særlig utbredelsen av internasjonale frihandelsregimer og –avtaler og økende kapitalflyt) i praksis medført at statenes myndigheter i mindre grad enn tidligere kan følge en selvstendig og uavhengig

⁶⁴ ”*Anti-corporate globalization*[:] an emerging counter-discourse that challenges economic globalization, incorporating a variety of local and justice concerns” (Dryzek 2006: 2)

⁶⁵ Moschonas 2002: 261

økonomisk og sosial politikk; de eneste alternativene som gjenstår virker bare å være ulike grader av nyliberalistisk politikk. Antiglobalismen innebærer derfor en oppfattelse av globaliseringen som en tvungen liberalisering – og dermed som en trussel mot realiseringen av venstresidens viktigste verdier og mål (sosial og økonomisk likhet og trygghet), og som begrensende for eksisterende demokrati og hemmende for mulighetene for en utvidelse av demokratiet.⁶⁶

Begrepet *nyliberalisme* brukes mye og kritikken mot den er et sentralt moment i antiglobalismen. Begrepet brukes som en markør for hva antiglobalismen *ikke er*. Nyliberalismen er en betegnelse på ”motstandernes” ideologi og bruken av begrepet skaper en avstand til ”den andre” (globalismen). Man kan si at et viktig *moment* i antiglobalismen er oppfatningen av at dagens form for globalisering (med sine mange negative konsekvenser) blir styrt av mektige aktører inspirert av nyliberalistisk ideologi. Noen av nyliberalismens viktigste kampsaker er privat eiendomsrett og entreprenørskap, åpne markeder, frihandel og fri kapitalflyt. Den er også skeptisk til offentlig styring og regulering. De globaliseringskritiske bevegelsene (som er tilknyttet antiglobalismen) ser ikke globaliseringen som en ”naturlig” og uunngåelig prosess som bare ”skjer av seg selv” – den er et resultat av politiske prosesser og blir styrt i en bestemt retning, og de som styrer den bekjenner seg altså til den nyliberalistiske ideologien. Nyliberalismen blir blant ”antiglobalistene” sett på som en stadig mer verdensomspennende og dominerende eller *hegemonisk ideologi* som prioriterer profittmaksimering og økonomisk vekst på bekostning av nær sagt alt annet. Konsekvensene av nyliberalismens vekst er blant annet spredning av kapitalismens logikk til stadig flere livsområder, reduksjon av folk til konsumenter, økende fattigdom og sosiale problemer, kulturell homogenisering (”vestliggjøring” eller ”amerikanisering”), undergravning av demokratiet, og i ytterste forstand; ødeleggelse av naturen og livsgrunnet på jorden. Nyliberalismens hegemoniske stilling blokkerer også oppblomstringen av alternative ideer:

”Neoliberal globalization is not simply economic domination of the world but also the imposition of a monolithic thought (*pensamento unico*) that consolidates vertical forms of difference and prohibits the public from imagining diversity in egalitarian, horizontal

⁶⁶ Gill 2005: 152

terms.”⁶⁷

Fokuset på *multi-/transnasjonale konserner* og deres rolle når det gjelder globalisering kan også sies å være et grunnleggende moment i antiglobalismen. Dette kan sies å være en del av en mer generell kapitalismekritikk. Globaliseringen blir i stor grad sett på som styrt av de store multi-/transnasjonale konsernene og av myndigheter, regjeringer og internasjonale institusjoner som arbeider på bakgrunn av disse konsernenes interesse. De multi-/transnasjonale konsernene blir sett på som vinnerne under nyliberalismens herredømme. WSF skriver i sitt 'Charter of Principles' (i punkt 4):

”The alternatives proposed at the World Social Forum stand in opposition to a process of globalization directed by the large multinational corporations and by the governments and international institutions at the service of those corporations' interests.”⁶⁸

Kritikken av mange *internasjonale institusjoner* er også sentral i antiglobalismen. Spesielt kritiseres Det Internasjonale Pengefondet (IMF), Verdensbanken og Verdens Handelsorganisasjon (WTO) for ikke å fungere etter de offisielle intensjonene (styrke utvikling, stabilisere verdensøkonomien) – de fungerer snarere som udemokratiske redskap for ”eliten”. I boka ”*Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum*”⁶⁹, som er en samling tekster som ble diskutert under WSF 2002, konstaterer redaktørene (Fisher og Ponniah) i et oversiktskapittel at alle bidragene i tekstsamlingen er samstemte i denne oppfatningen:

“Following the critique of contemporary globalization is the agreement that the IMF, World Bank and WTO are the tools of the elite: they exist to help capital realize value, not to serve the cause of development, nor to stabilize the global economy. They are incapable of handling economic crises because their policies produce and reproduce instability, as in the obvious case of the East Asian currency crisis.”⁷⁰

⁶⁷ Fisher og Ponniah 2003: 10

⁶⁸ <http://www.wsfindia.org/charter.php>

⁶⁹ Fisher og Ponniah (2003)

⁷⁰ Ibid.: 28

De viktigste aktørene som er bærere av antiglobalismen er en myriade av ulike globaliseringskritiske nettverk, partier, NGOer og INGOer⁷¹. Den kanskje største og mest synlige blant disse er ATTAC. Verdens sosiale forum (WSF) fungerer som et samlingsforum, eller en slags paraplyorganisasjon, for mange av disse nettverkene, partiene og NGOene/INGOene, og må derfor regnes som en viktig diskursbærer.

2.3 Oppsummering

Med framstillingen av globalismen og antiglobalismen i dette kapitlet har jeg forsøkt å gi et omriss av de to diskursene som er gjenstand for analyse i denne oppgaven; framstillingen er ikke uttømmende. Nedenfor følger en kortfattet oppsummering av de viktigste kjennetegnene ved de to diskursene slik de har blitt skissert her:

Globalismen som diskurs er, kort oppsummert, kjennetegnet ved at den er knyttet til *høyresiden* (i økonomisk-politisk forstand). Sentrale momenter i diskursen er også at den vektlegger *økonomi* og *økonomisk vekst* og er knyttet til *politisk og økonomisk nyliberalisme*. Begrepet *marked* er sentralt, og kan regnes som et nodalpunkt⁷² i diskursen. Videre ser globalismen på globaliseringen som en *positiv, naturlig* og *irreversibel* prosess som vil fremme individuell frihet, demokrati og menneskerettigheter.

De viktigste kjennetegnene, kort sammenfattet, som knyttes til antiglobalismen som diskurs er at den er knyttet til *den politiske venstresiden*, er opptatt av *likhet og global fordeling*, *demokratisering* og *miljøvern*. Et sentralt moment som kan regnes som et nodalpunkt i diskursen er *kapitalismekritikk* og medfølgende *kritikk av (frie) markeder* (herunder kritikk av store multi-/transnasjonale konserners rolle), diskursen knyttes til *kritikk og motstand mot nyliberalistisk ideologi* og *kritikk av internasjonale institusjoner/organisasjoner* som WTO, IMF, Verdensbanken (m. fl.) – som beskyldes for å være verdensomspennende redskaper for en nyliberalistisk ideologi og politikk.

Globalismen og antiglobalismen er to ulike og på mange punkter motstridende (eller

⁷¹ (I)NGO: (International) Non-Governmental Organisation

antagonistiske⁷³) globaliseringsdiskurser. Den kanskje mest sentrale skillelinjen mellom diskursene finner man i synet på markedets rolle, frihandel og kapitalisme.

⁷² Et nodalpunkt er et privilegert tegn som diskursen er oppbygd rundt (jf. kap. 4.4)

⁷³ Diskursteoriens begrep *antagonisme* presenteres nærmere i kap 4.6

3. *Demokrati – konkurranse eller deltakelse?*

I dette kapitlet presenteres hovedtrekkene ved to normative perspektiver på demokrati – *det økonomiske perspektivet* og *det deltakerdemokratiske perspektivet*. Formålet med presentasjonen – med henblikk på oppgavens tema og problemstilling – er å undersøke og forsøke å vise hvordan tråder eventuelt kan trekkes mellom de to globaliseringsdiskursenes ulike diskursive konstruksjon av demokratibegrepet og de to ”klassiske” demokratitradisjonene som presenteres her.

Synet på hva demokrati er – og hva det bør være – henger nært sammen med synet på hva samfunnet er – og ikke minst hvordan det bør være. Derfor kan man si at forskjeller i demokratisyn i stor grad henger sammen med ideologiske forskjeller og forskjeller i hvilke diskurser man er tilknyttet. I et diskursteoretisk perspektiv kan begrepet (tegnet) *demokrati* ses på som en *flytende betegner* i det diskursive feltet – et element (”flertydig tegn”) som i stor grad er åpent for betydningstilskrivelse, og som ulike diskurser kjemper om å definere på sin måte.⁷⁴ ”Demokrati” kan dermed fungere som en ”kjerneverdi” innenfor vidt forskjellige ideologier eller samfunnssystemer på samme tid – eller, i diskursteoriens terminologi, som et *nodalpunkt* (sentralt, privilegert tegn) innenfor ulike, og gjerne motstridende, (politiske) *diskurser*.⁷⁵

Det eksisterer et stort mylder av retninger når det gjelder demokratisyn. I denne oppgaven vil jeg fokusere på to hovedretninger. De to hovedretningene gjenspeiler i følge Syse (1997) et tradisjonelt skille i den politiske filosofien mellom *kollektivister* – de som mener mennesket primært er å anse som *medlemmer av et fellesskap*, og *individualister* – de som mener mennesket som individ er *naturlig fritt* – og bare som følge av sin *frivillige ønske* er medlem av et menneskelig fellesskap.⁷⁶

De to perspektivene på demokrati jeg presenterer her er *det økonomiske perspektivet* – hvis tankegods og samfunnssyn bygger på liberalismen og ofte forbindes med begrepene

⁷⁴ Jørgensen og Philips 1999: 39. Begrepene *flytende betegner* og *diskursivt felt* vil presenteres nærmere i kap. 4.2.1 - 4.2.2.

⁷⁵ Begrepet *nodalpunkt* vil presenteres nærmere i kap. 4.2.3

⁷⁶ Syse 1998: 94

”liberalt demokrati” og ”konkurransedemokrati” og teoretikere som Schumpeter, Downs og Dahl (m. fl.), og *det deltakerdemokratiske perspektivet* – som bygger på en republikansk og kommunitaristisk politikkoppfatning. En deltakerdemokratisk retning som har fått mye oppmerksomhet de siste årene går under betegnelsen ”deliberativt demokrati”. Dette perspektivet forbindes gjerne med blant andre Jürgen Habermas og James Bohman.

3.1 Det økonomiske perspektivet

Det økonomiske perspektivet på demokrati kan sies å stå for et *instrumentell* og *prosedural* demokratioppfatning. Demokratiet blir i stor grad sett på som et styringsinstrument – et middel for å fremme bestemte verdier.⁷⁷ Perspektivet bygger i stor grad på *liberalismen* som politisk ideologi, *teorien om rasjonelle valg*⁷⁸ og *public-choice-teori*.

3.1.1 Liberalismen

Liberalismen har sitt opprinnelige utspring i naturrettsenkningen hos Hobbes og Locke på slutten av 1600-tallet. Her kom tanken om at individene er utstyrt med visse naturlige rettigheter⁷⁹ uavhengig av deres tilknytning til staten eller samfunnet. Disse rettighetene var gitt ut fra individenes frie stilling i naturtilstanden. Samfunnet ble forstått som en frivillig kontrakt inngått mellom de frie individene.

Den klassiske liberalismen er opptatt av enkeltindividets frihet og dets rettigheter (særlig dets rettigheter stilt overfor myndighetene). Den ser på samfunnet som intet mer enn summen av enkeltindividene – og deres streben etter å oppnå sine (personlige, individuelle) mål i konkurranse med andre. Myndighetenes rolle skal være å legge til rette for den enkeltes *frihet til å forfølge sine egne mål*, gjennom å sikre den private eiendomsretten og ellers sørge for ro og orden – slik at det *frie markedet* kan fungere. Det frie markedet og dets ”usynlige hånd” antas å sørge for en mest mulig hensiktsmessig og rasjonell utnyttelse

⁷⁷ Rasch 2000: 29

⁷⁸ Eng.: ’Rational choice theory’

⁷⁹ Retten til liv, frihet og eiendom (Eriksen og Weigård 1998: 38)

av samfunnets ressurser, størst mulig økonomisk vekst og velstandsøkning for alle. Myndighetene skal ellers i så liten grad som mulig blande seg inn i borgernes liv og gjøren, eller i religiøse og moralske spørsmål, og heller ikke blande seg i diskusjoner om hva som skal regnes som ”det gode liv”.

3.1.1.1 Nyliberalismen

Liberalismen fikk et oppsving mot slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet, anført av teoretikere som blant andre Friedrich A. Hayek og Milton Friedman.⁸⁰ Ideologien disse og deres meningsfeller stod for fikk snart betegnelsen ”nyliberalisme”. Statslederne Margaret Thatcher (i Storbritannia) og Ronald Reagan (i USA) kom til makten som resultat av (den nye) liberalismens oppsving, og fungerte som politiske frontfigurer for ideologien. Blant nyliberalismens viktigste kjennetegn er en sterk tro på privat eierskap, konkurranse, frie markeder og frihandel, absolutt yringsfrihet, og en generell skepsis til offentlig eierskap og offentlige myndigheters innblanding i markedet.

Nyliberalismen fikk etter hvert en betydelig påvirkning på økonomisk politikk verden over. Den tidligere visepresidenten i Verdensbanken, Joseph E. Stiglitz (2002), bruker utviklingen i de internasjonale institusjonene IMF og Verdensbanken som eksempel på denne utviklingen. IMF og Verdensbanken ble opprettet under andre verdenskrig⁸¹ med formål å finansiere gjenreisningen av Europa etter krigens ødeleggelser gjennom å yte lån til gjenoppbygging og jevne ut midlertidige problemer med betalingsbalansen, for slik å kunne unngå framtidige konflikter og verdensomspennende økonomiske depresjoner.⁸² Disse institusjonene førte i begynnelsen en linje inspirert av Keynes – og var basert på en erkjennelse av at markedene ofte ikke fungerte tilfredsstillende, og at uten en viss styring og kontroll fra myndighetenes side (når det var nødvendig) kunne markedenes ”frie spill” resultere i arbeidsledighet og manglende kapitaltilstrømming til nasjonalstater.⁸³ IMF og Verdensbankene var tenkt som institusjoner som skulle bøte på markedenes mangler. I følge Stiglitz (2002) skjedde det imidlertid et ideologisk skifte i nyliberalistisk retning – og

⁸⁰ Langhelle 1998: 64 ; George 2001: 20

⁸¹ Under FNs konferanse i Bretton Woods i juli 1944 (Stiglitz 2002: 31)

⁸² Stiglitz 2002: 31 ; George 2001: 18

dermed en styrket tro på de frie markedene – i disse institusjonene i 1980-årene, mens Reagan og Thatcher satt ved makten:

”Den mest dramatiske endringen i disse institusjonene kom i 1980-årene, i den perioden da Ronald Reagan og Margaret Thatcher prekte det frie markedets ideologi i USA og Storbritannia. IMF og Verdensbanken ble de nye misjonærinstitusjonene. Gjennom dem ble disse ideene påpraktet de motvillige fattige landene, som ofte hadde skrikende behov for både lån og bistand.”⁸⁴

3.1.2 Teorien om rasjonelle valg

Teorien om rasjonelle valg (TRV) er nært knyttet til den nyliberalistiske tradisjonen, gjennom å fungere som et filosofisk-teoretisk grunnlag for nyliberalistisk ideologi. Tilhengerne av teoriretningen ser på teorien som et nytt og samlende paradigme for samfunnsvitenskapene.⁸⁵ Teoriens ambisjon er, med utgangspunkt i enkeltindividenes handlingsmønster, å finne generelle samfunnsmessige lover for økonomi, politikk og sosial samhandling.

TRV tar utgangspunkt i et menneskesyn som hevder at menneskene er *nyttmaksimerende aktører* utstyrt med en instrumentell og strategisk fornuft.⁸⁶ Drivkraften bak menneskets valg av handlinger er ønsket om å maksimere nytte og/eller minimere kostnader med utgangspunkt i sine interesser/preferanser. Stilt overfor ulike valg vil et individ alltid velge det alternativet som (hun eller han kan forvente) vil føre til *størst mulig gevinst/nytte* med *færrest mulig kostnader* ut fra sine interesser eller preferanser.

Teoretikerne innen retningen avviser at det eksisterer (og at man i forskning kan operere med) kollektive størrelser ”over” og/eller uavhengig av individene. TRV er således nært knyttet til prinsippet om *metodologisk individualisme*. All sosial endring og alle sosiale institusjoner må forklares med utgangspunkt i hvordan de oppstår som et resultat av

⁸³ Stiglitz 2002: 31-32

⁸⁴ Ibid.: 33

⁸⁵ Hagen 2001: 219

⁸⁶ Gilje og Grimen 1993: 206

handling og interaksjon mellom individer.⁸⁷

3.1.3 Public Choice

Det økonomiske perspektivet på demokrati knyttes gjerne til den såkalte public-choice-retningen innen studiet av politikk. Public Choice (PC) er et samlebetegnelse for de perspektivene på politikk som bygger på liberalismens frihetsbegrep og syn på markedet, neoklassisk økonomi og TRVs grunnprinsipper om nyttemaksimerende individer og metodologisk individualisme.

Retningens siktemål er å studere politiske prosesser (som valg, velgeratferd, velgerpreferanser, byråkrati o.l.) ved hjelp av metodologi hentet fra mikroøkonomien.⁸⁸ I tillegg innebærer den, i følge Bentzon (1989), en normativ kritikk av kollektive institusjoners begrensninger av enkeltindividenes frihet.⁸⁹

I tråd med prinsippet om metodologisk individualisme, og synet på mennesker som nyttemaksimerende individer, betrakter PC kollektive beslutninger – politikk – som aggregering av individuelle preferanser. Mennesket oppfattes som ”*homo economicus*” – individene forutsettes å være autonome og handle rasjonelt og nyttemaksimerende i markedet. PC-teoretikernes oppfatning er at mennesket opptrer som ”*homo economicus*” også i ”det politiske spillet” – altså når kollektive beslutninger i samfunnet skal treffes.⁹⁰ PC-skolen kommer derfor fram til at politiske beslutningsprosesser kan studeres ved hjelp av lignende modeller som de som brukes for å studere økonomiske prosesser, siden individenes atferd altså følger de samme grunnleggende prinsippene innen begge områdene.

⁸⁷ Hagen 2001: 220

⁸⁸ Bentzon 1989: 142

⁸⁹ Ibid.

3.1.4 Liberalt demokrati – konkurransedemokrati

Det økonomiske perspektivet på demokrati tar altså utgangspunkt i et liberalt samfunnssyn der individenes frihet vektlegges. Demokratiet blir sett på som et middel for sikre den individuelle friheten, slik Hayek understreker:

”[D]emocracy (is) essentially a means, a utilitarian device for safeguarding internal peace and individual freedom.”⁹¹

Mennesket blir i det økonomiske perspektivet sett på som *”homo economicus”* – et rasjonelt vesen som handler strategisk og nyttemaksimerende ut fra visse (forhåndsgitte) preferanser. Demokratiet blir derfor sett på som en *aggregeringsprosess* - en metode for å ”summere” individuelle preferanser og kanalisere dem ut i kollektive beslutninger. Legitime kollektive vedtak sikres gjennom *”å summere borgernes preferanser slik de kommer til uttrykk i valg og avstemninger.”*⁹² Det naturlige resultatet av en slik tankegang er en modell som ofte kalles *”konkurransedemokratiet”*.

Konkurransedemokratiet innebærer at ulike partier (eller *eliter*), over et mer eller mindre bredt spekter, konkurrerer om velgernes gunst. De ulike partiene vil forsøke på best mulig måte å fange opp og målbære interessene til ”sin” velgergruppe. Velgerne (som forutsettes å være rasjonelle aktører) vil stemme på det partiet som de i størst grad forventer vil kjempe for nettopp deres interesser. På den måten er tanken at styrkeforholdene mellom de ulike interessene i befolkningen vil gjenspeiles i den folkevalgte forsamlingen.

Joseph Schumpeter er en blant de sentrale teoretiker innen dette demokratiperspektivet, og blir regnet som den første som formulerte en teori om demokrati som konkurranse mellom eliter. I boken *”Capitalism, Socialism, and Democracy”* (første gang utgitt i 1942) definerer han demokrati på følgende måte:

”The democratic method is that institutional arrangement for arriving at political decisions in which individuals acquire the power to decide by means of a competitive struggle for the people’s vote.”⁹³

⁹⁰ Bentzon 1989: 145 ; Self 1993: 4

⁹¹ Hayek sitert i Laclau og Mouffe 2001: 172

⁹² Eriksen og Weigård 1999: 154

⁹³ Schumpeter sitert i Rasch 2000: 30

Schumpeters demokratioppfatning er rent *prosedural* – han refererer ikke til folkeviljen eller det felles beste, men hevder at et politisk system der lederskapet konkurrerer om velgernes gunst er å anse som et demokrati. Schumpeter legger vekt på at en av de viktigste forutsetningene for at (konkurrans-)demokratiet skal fungere på en (normativt) akseptabel måte er at konkurransen mellom elitene (kandidater og partier) er *reell*.⁹⁴

Anthony Downs er en annen sentral teoretiker innen det økonomiske demokratiperspektivet og PC-skolen. I boken *"An Economic Theory of Democracy"* (første gang utgitt i 1957) introduserer Downs en modell der partienes (elitenes) opptreden forklares som en funksjon av velgernes distribusjon langs en ideologisk høyre-venstre-akse. Partiene ønsker flest mulig stemmer, og utformer sin ideologi og politikk med tanke på å tekkes "medianvelgeren". For eksempel vil, i et topartisystem, både høyre- og venstrepartiet ligge nært medianen av velgernes politisk-ideologiske fordeling (og forskjellen mellom partiene vil være liten). Dette er fordi venstrepartiet uansett kan regne med å fange opp stemmene til de som ligger ytterst til venstre og høyrepartiet kan på samme måte regne med å fange opp stemmene til de på ytterste høyre fløy. Dermed vil rasjonell handling blant partiene være å trekke inn mot midten i det politiske landskapet for å tekkes flest mulig velgere.⁹⁵ Dersom velgernes ideologiske og politiske preferanser endres (slik at fordelingen langs den politisk-ideologiske akse endres) vil dermed også partienes ideologi og politikk endres.⁹⁶ I motsetning til Schumpeter innebærer dette altså Downs' demokratioppfatning ikke er rent *prosedural*.

Befolkningens *kontrollfunksjon* overfor de styrende vektlegges ofte innen det økonomiske perspektivet på demokrati. Gjennom valgene kan befolkningen bytte ut den styrende eliten med en annen dersom den har styrt på en utilfredsstillende måte. Befolkningen følger med mellom valgene hvordan styre og stell foregår og "belønner" en elite (parti) som har styrt på en god måte med gjenvalg – og "straffer" tilsvarende en elite (parti) som har styrt på en dårlig måte med å kaste den (gjennom å gi sin stemme til et annet parti). Tanken er at på denne måten unngår man maktkorrupsjon, korrupsjon og andre uønskede problemer.

⁹⁴ Rasch 2000: 30

⁹⁵ Self 1993: 24-25

⁹⁶ Ibid.: 25

3.2 Det deltakerdemokratiske perspektivet

Det deltakerdemokratiske perspektivet på demokrati skiller seg på grunnleggende måter fra det liberale perspektivet (og den konkurransedemokratiske modellen). Teoretikere tilknyttet det deltakerorienterte perspektivet på demokrati deler i all hovedsak ikke (ny-)liberalismens og TRV-/PC-skolens syn på samfunnet som kun en ansamling av nyttemaksimerende individer. Disse teoretikerne er i større grad knyttet til et kommunitaristisk perspektiv på samfunnet; samfunnet blir sett på noe *mer enn* bare summen av individene – og individene kan ikke forstås som løsrevet fra samfunnet. Samtidig som individene selvfølgelig kan påvirke samfunnet, påvirker også samfunnet individene og former disse. Individene (samfunnsborgerne) forutsettes heller ikke å bare være nyttemaksimerende og egoistiske, men også å ha andre, mer komplekse motiver og beveggrunner for sine valg/handlinger enn ren nyttemaksimering. I motsetning til i det TRV- og PC-inspirerte konkurransedemokratiske perspektivet forutsetter ikke deltakerperspektivet at individenes preferanser er forhåndsgitte eller udiskutable. Individuelle preferanser problematiseres i større grad – og det fokuseres i større grad på hvordan slike preferanser formes.

3.2.1 Den republikanske tradisjonen

Det deltakerorienterte demokratiperspektivet kan i stor grad sies å bygge på den *republikanske* demokratitradisjonen. Den republikanske tradisjonen bygger på en kommunitaristisk samfunnsforståelse.⁹⁷ Den republikanske tradisjonen kan i følge Eriksen og Weigård (1999) spores tilbake til de antikke greske bystatene og deres demokratimodell, men er også påvirket av Rousseaus forestilling om allmennviljen.⁹⁸ Tradisjonen legger stor vekt på borgernes *deltakelse* i beslutningsprosessene. Demokrati forstås som et gode i seg selv – ikke kun som et middel til konfliktløsning og som metode for å fatte legitime kollektive avgjørelser. Den politiske deltakelsen virker i seg selv opplysende, utviklende og dannende for borgernes karakter, og er en måte for dem å finne fram til det *felles beste* på.⁹⁹ Staten og statsmakt oppfattes ikke – som i liberalismen – som en ytre trussel mot

⁹⁷ Eriksen og Weigård 1998: 37

⁹⁸ Eriksen og Weigård 1999: 152-158

⁹⁹ Ibid.: 152

borgerne, men "[er] et genuint uttrykk for borgernes selvbestemmelsespraksis, der beslutninger kommer i stand gjennom rasjonelle overlegninger."¹⁰⁰

3.2.2 Deliberativt demokrati

Det deliberative demokratiperspektivet deler, og bygger på, det kommunitaristiske samfunnsperspektivets og den republikanske tradisjonens oppfatning om demokrati og politisk deltakelse som goder i seg selv. Der det liberale demokratiperspektivet i størst grad legger vekt på avstemning og avstemningsordninger, er den deliberative retningen mer opptatt av deltakelse og diskusjon, altså det som skjer *forut for* selve avstemningen.¹⁰¹ Mens den liberale retningens demokratisyn kan sies i stor grad å være proseduralt eller instrumentelt, opptatt av demokratiet som en prosedyre for å fatte kollektive beslutninger – en legitim og effektiv måte å aggregere individenes preferanser på – er den deliberative retningen i mye større grad opptatt av prosessene i forkant av en eventuell avstemning, og oppfatter i større grad demokrati som et mål i seg selv. Spørsmålene om *hvordan preferanser formes, hvem som deltar og hvordan den politiske debatten foregår* (deliberasjonens "kvalitet") er sentrale. Derfor legges det i dette perspektivet vekt på at blant annet *grad av deltakelse i politikken og hvordan diskusjonen rundt kollektive saker foregår i et samfunn* har stor sammenheng med i hvilken grad man kan si at et samfunn er demokratisk.

Edmund Burke var blant de tidlige representantene for en deliberativ oppfatning av demokrati og politikk (i en representativ, parlamentarisk sammenheng).¹⁰² Dette kom blant annet til uttrykk i en tale Burke holdt i Bristol i 1774:

"Parliament is not a congress of ambassadors from different and hostile interests; which interests each must maintain, as an agent and advocate, against other agents and advocates; but parliament is a deliberative assembly of one nation, with one interest, that of the whole; where, not local purposes, not local prejudices, ought to guide, but the general good,

¹⁰⁰ Eriksen og Weigård 1998: 41

¹⁰¹ Eriksen og Weigård 1999: 151

¹⁰² Eriksen og Weigård 1998: 42

resulting from the general reason of the whole.”¹⁰³

John Stuart Mill bygger også på et prinsipp om deliberasjon i sin politiske teori. Uten en åpen og fordomsfri debatt, mener han, kan man ikke vite om man har funnet sannheten, siden man bare får testet holdbarheten i sine egne meninger gjennom å bryne dem mot andres meninger. Det er også en forutsetning, i følge Mill, at dersom borgerne gjennom demokratiske institusjoner skal fatte beslutninger på vegne av hele samfunnet, må disse se ut over sine snevre horisonter og legge til grunn en helhetlig og upartisk betraktningssmåte for sine meninger og beslutninger.¹⁰⁴

Et svært sentralt poeng for tilhengerne av deliberativt demokrati er altså den offentlige debatten og meningsbrytningen (”deliberasjonen”) som finner sted (eller som bør finne sted) forut for kollektive beslutninger. Denne offentlige meningsbrytningen forutsettes å være åpen og oppriktig. Ved hjelp av en velfungerende offentlighet vil den deliberative prosessen tvinge borgerne til på en eller annen måte å *rettferdiggjøre* sine interesser og meninger (og kanskje til å endre dem). Meninger og interesser kan rettferdiggjøres for eksempel ved å appellere til fellesinteresser – ”det felles beste”. Det å bare hevde en mening eller interesse, uten annen begrunnelse enn at ”dette er rett og slett en interesse/mening jeg har”, vil normalt sett ikke kunne *overbevise andre* i noen særlig grad. Interessen eller meningen må kunne virke veloverveid, fornuftig og fordelaktig for ”alle” (i det minste for mange) for at den skal kunne overleve en offentlig kritisk debatt. Bohman (2000) argumenterer for at kvaliteten på begrunnelsene for, og rettferdiggjørelsen av, politiske standpunkter og dermed også kvaliteten på de politiske beslutningene vil bli bedre dersom det foregår en deliberasjon i et åpent forum:

”When deliberation is carried out in an open forum, the quality of the reasons is likely to improve. In such a forum, public opinion is more likely to be formed on the basis of all relevant perspectives, interests, and information and less likely to exclude legitimate interests, relevant knowledge, or appropriate dissenting opinions. Improving the quality of the reasons employed in political justifications will ultimately affect the quality of the outcomes that they produce: reasons will be more public, in the sense that they reflect the

¹⁰³ Burke sitert i Eriksen og Weigård 1998: 42

¹⁰⁴ Eriksen og Weigård 1998: 42

broader input of all the deliberators who are affected.”¹⁰⁵

Den deliberative prosessen (offentlig meningsbrytning, debatt, kritikk) vil altså i sin ideelle form fungere som fri og saklig deliberasjon mellom likeverdige parter i en åpen offentlighet, der målet er en rasjonelt motivert konsensus.¹⁰⁶ Slik skal det sikres at de *beste argumentene* (de argumentene som ”alle”, eller flest mulig, vil kunne være enig i at er til det felles beste) vinner fram. En viktig forutsetning er naturligvis at en stor del av borgerne i samfunnet er involvert i prosessen.¹⁰⁷ En annen viktig forutsetning er at deltakerne i prosessen er villige til å kommunisere sannferdig, oppriktig og åpent – at de faktisk lar seg overbevise av de beste argumentene, og ikke med sin kommunikasjon kun handler strategisk ut fra egne egoistiske interesser. Dette betyr at en betingelse for ”ekte” deliberasjon vil være at til tross for at hver av deltakerne har sine egne individuelle ønsker og interesser de ønsker å oppfylle, vil den *overordnede målsetningen* være å komme fram til en allmenn enighet med hverandre.¹⁰⁸

Bohman (2000) påpeker at det blant tilhengerne av deliberativt demokrati finnes ulike oppfatninger av hva som kjennetegner eller legitimerer en ”korrekt demokratisk beslutning” ut fra den deliberative modellen. Noen vektlegger at beslutningen skal gjenspeile *det felles beste* (’the common good’) – noe som imidlertid kan være en problematisk størrelse siden dette kan sies å forutsette tilgang til en eller annen ”objektiv” eller uavhengig sannhet om hva som faktisk *er* ”det felles beste”. Andre vektlegger derfor enten at beslutningen er demokratisk legitim dersom prosedyren (deliberasjonen) ses på som legitim – og enighet eller konsensus er oppnådd (gjennom åpen og fri diskusjon), eller at beslutningen er demokratisk legitim fordi personene involvert i deliberasjonen *konstruerer* ”det felles beste” i løpet av prosessen.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Bohman 2000: 27

¹⁰⁶ Eriksen og Weigård 1998: 43-44

¹⁰⁷ Bohman 2000: 5

¹⁰⁸ Eriksen og Weigård 1998: 44

3.3 Oppsummering

De to demokratiteoretiske perspektivene presentert ovenfor bygger på nokså ulike oppfatninger av samfunnet, politikk og individet og dets relasjon til kollektivet. Det økonomiske perspektivet ser samfunnet som summen av egoistiske, rasjonelle individer, hvis interesser og holdninger ofte er dypt motstridende. Politikk dreier seg i dette perspektivet om å finne kompromisser mellom disse interessene ved hjelp av formelle voteringsprosedyrer.¹¹⁰ Satt på spissen blir demokratiet i dette perspektivet elitenes (partienes) konkurranse om velgere på et ”politisk marked” og et instrument for å kanalisere de ulike interessene og holdningene ut i legitime kollektive beslutninger. Det deltakerdemokratiske perspektivet tar utgangspunkt i et syn på samfunnet som noe *mer* enn summen av individene. Individene blir også tillagt andre egenskaper og motiver enn i det økonomiske perspektivet – egenskaper som gjør det mulig for individene i samfunnet gjennom åpne, frie og rasjonelle diskusjoner å komme fram til allmenn enighet om ”det felles beste”. Borgernes *deltakelse* i demokratiet ses i det deltakerdemokratiske perspektivet i stor grad som et mål i seg selv.

¹⁰⁹ Bohman 2000: 6

¹¹⁰ Eriksen og Weigård 1999: 151

4. Diskursteori

Diskursteori utgjør det teoretiske rammeverket i denne oppgaven. Etter min oppfatning kan debatten og prosessene rundt globalisering og demokrati ses på, og analyseres som, uttrykk for ulike *diskurser* og *kamp mellom diskurser*. Siktemålet med denne oppgaven er, med utgangspunkt i en antakelse at det foregår en kamp mellom ulike globaliseringsdiskurser om definisjonen av demokratibegrepet, å undersøke på hvilken måte *demokratibegrepet konstrueres ulikt i diskursene*, og om skillet mellom disse ulike konstruksjonene kan knyttes til det tradisjonelle skillet mellom de to demokratiteoretiske perspektivene jeg presenterte i kapittel tre. Før en slik undersøkelse er det nødvendig å gi en kort framstilling av diskursteoriens grunnlag (i samfunnsvitenskapelig utgave) og de viktigste konseptene og begrepene i teorien jeg ønsker å benytte som redskaper under analysen av det empiriske materialet.

I denne oppgaven vil jeg i størst grad trekke på Ernesto Laclaus og Chantal Mouffes variant av diskursteorien, i hovedsak slik den framstilles i deres bok "*Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*"¹¹¹ og slik den framstilles gjennom Jørgensen og Philips' (1999) bok "*Diskursanalyse som teori og metode*"¹¹². I tillegg til disse hovedtilgangene, vil jeg i mitt "diskursteoretiske rammeverk" også trekke på bidrag fra andre teoretikere, blant andre John S. Dryzek, Norman Fairclough og Iver B. Neumann.

4.1 Diskursteoriens grunnlag

Diskursteori kan strengt tatt regnes som en samlebetegnelse for en rekke beslektede teorier – som alle tilhører den *sosialkonstruksjonistiske tradisjonen* og i varierende grad har røtter i lingvistikk, strukturalisme, poststrukturalisme, (post-)marxisme og kritisk teori (særlig Frankfurterskolens variant).¹¹³ Framveksten av den moderne lingvistikken og strukturalismen med Ferdinand de Saussure og dens oppfattelse av språket som et system av relasjoner – og den etterfølgende *poststrukturalistiske kritikken* av strukturalismen

¹¹¹ Laclau og Mouffe (2001) [første gang utgitt i 1985]

¹¹² Jørgensen og Philips (1999)

(herunder var kan hende Michel Foucaults bidrag av størst betydning) – regnes som de mest sentrale forutsetningene for diskursteorien.¹¹⁴ Som distinkt analyseretning utgjør diskursteori et relativt nytt fenomen som har vokst fram i løpet av 1970- og 1980-årene, i takt med en økt oppmerksomhet på den tette sammenvevingen av språklige og samfunnsmessige forandringer (den såkalte ”språklige vendingen” i samfunnsvitenskapene).¹¹⁵ Diskursteori i samfunnsvitenskapelig utgave knyttes ofte til teoretikere som blant andre Michel Foucault, Ernesto Laclau, Chantal Mouffe og Norman Fairclough.

Fellestrekk for de diskursteoriske retningene er at de deler en lingvistisk orientering og en poststrukturalistisk tilnærming til det politiske og det sosiale. De vektlegger at språket ikke er et nøytralt redskap for kommunikasjon og beskrivelse av en allerede foreliggende virkelighet – men at det er med på å *konstituere* den sosiale virkeligheten. Gjennom språklig kommunikasjon *beskriver* vi ikke bare virkeligheten nøytralt; vi skaper – eller *konstruerer* – den samtidig.

4.1.1 Sosialkonstruksjonisme

En del samfunnsvitenskapelige teoriretninger definerer gjerne deler av verden som uproblematisk, for igjen siden å kunne si noe om en annen avgrenset del av verden. For eksempel ved å si at en (uavhengig) variabel påvirker en annen variabel (som behandles som avhengig) på en bestemt måte. Diskursteori skiller seg i følge Neumann (2001) fra disse retningene ved oppfatningen om at *ingen kunnskap om verden kan anses som uproblematisk*.¹¹⁶ Diskursteori er først og fremst opptatt av *epistemologiske* spørsmål – spørsmål om hvordan vi kan ha kunnskap om verden og *hvordan og hvorfor den framtrer slik den gjør*. Ontologiske spørsmål – spørsmål om det *værende*, eller *hva verden består av* trenges dermed i bakgrunnen. Dette på grunn av at sikker, uproblematisk kunnskap (”slik er verden”) ikke kan eksistere hvis diskursteoriens og sosialkonstruksjonismens grunnprinsipper aksepteres. Det sosiale og det politiske er kontingent (omskiftelig). I

¹¹³ Neumann 2001: 18

¹¹⁴ Ibid.: 18-19

¹¹⁵ <http://www.diskurs.dk/skaermkursus/skaerm1.pdf>

henhold til et diskursteoretisk utgangspunkt gir det lite mening å si at verden *er* slik eller slik uten å spesifisere *hvordan og hvorfor* den ble slik, hvordan den opprettholdes og hvordan den utfordres, eller kan utfordres, av andre muligheter.¹¹⁷

Diskursteorien regnes som en del av den bredere sosialkonstruksjonistiske retningen innen samfunnsvitenskapene. Sosialkonstruksjonismen er en fellesbetegnelse for en rekke nyere teorier om kultur og samfunn, der diskursteori/-analyse er en av flere tilganger.¹¹⁸

Jørgensen og Philips (1999) nevner fire filosofisk-teoretiske grunnleggende premisser de sosialkonstruksjonistiske retningene tar utgangspunkt i og deler: (1) Et prinsipp er *en kritisk innstilling overfor selvfølgelig viten* – viten om verden kan ikke umiddelbart oppfattes som objektiv sannhet, fordi virkeligheten kun er tilgjengelig for oss gjennom våre kategorier. Vår viten/kunnskap om verden er derfor ikke speilbilder av verden ”der ute”, men et resultat av vår måte å kategorisere verden på. (2) Et annet prinsipp er en (antiessensialistisk) oppfatning om at *de måtene vi oppfatter og representerer verden på er historisk og kulturelt spesifikke og kontingente* – våre verdensbilder og identiteter er *mulige* men ikke *nødvendige*; de kunne ha vært annerledes og de kan endres over tid. Den sosiale verden konstrueres sosialt og diskursivt, og det innebærer at dens karakteristikk hverken er bestemt av ytre forhold eller er forhåndsgitte. Det innebærer også at mennesker ikke har indre ”essenser”, altså et sett av autentiske eller ekte og uforanderlige karaktertrekk. (3) Et tredje prinsipp er *sammenhengen mellom kunnskap og sosial interaksjon*; viten skapes i sosial interaksjon – der man både bygger opp felles viten og kjemper om hva som er sant eller falskt. (4) Et fjerde prinsipp er *sammenhengen mellom kunnskap og sosial handling*; forskjellige sosiale verdensbilder fører til forskjellig sosial handling, fordi innen et bestemt verdensbilde blir noen handlinger naturlige og andre utenkelige. Den sosiale konstruksjonen av kunnskap og sannhet får dermed konkrete sosiale konsekvenser.¹¹⁹

¹¹⁶ Neumann 2001: 14

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Jørgensen og Philips 1999: 13

4.2 Diskursteoretiske begreper og konsepter

Nedenfor vil en del diskursteoretiske begreper og konsepter som tjener som redskaper under analysen introduseres.

4.2.1 Diskurs og diskursivt felt

Det mest sentrale begrepet i diskursteorien er begrepet *diskurs*. Den norske statsviteren Iver B. Neuman (2001) definerer et slikt begrep slik:

”En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner.”¹²⁰

John S. Dryzek (2006) gir en beslektet og kanskje mer noe mer tilgjengelig definisjon av begrepet:

”A discourse is a shared set of concepts, categories, and ideas that provides its adherents with a framework for making sense of situations, embodying judgements, assumptions, capabilities, dispositions, and intentions.”¹²¹

Diskurser kan altså forstås som de systemene som bestemmer hvordan vi definerer og kategoriserer ulike fenomener. Intet ord, begrep, fenomen etc. har, eller kan ha, en *naturgitt* eller en *endelig fastsatt* betydning. Ord og begreper kan, i større eller mindre grad, kontinuerlig skifte meningsinnhold. Hvordan man snakker om for eksempel et begrep, i hvilken sammenheng, i hvilken relasjon til noe annet osv., påvirker meningsinnholdet eller betydningen til dette begrepet. Et språklig tegn er i utgangspunktet *tomt*; det er hvordan det står i relasjon til andre språklige tegn som er bestemmende for dets innhold. Disse relasjonene (”den diskursive strukturen”) endres i større eller mindre grad over tid – dermed også tegnets betydning. En diskurs kan ses på som en (midlertidig) fastfrysing av betydning (for diskursens bærere). Betydningen av selve begrepet *diskurs* kan derfor, som Neumann (2001) påpeker, heller ikke være en fastspikret størrelse:

¹¹⁹ Ibid.: 13-14

¹²⁰ Neumann 2001: 18

”Det foregår en uopphørlig kamp mellom forskjellige diskurser om å kunne definere de kategoriene og fenomenene som danner vår verden. Kampen om definisjonene av begrepet diskurs er intet unntak.”¹²²

Laclau og Mouffe opererer i sin diskursteori med et skille mellom begrepene ”diskurs” og ”diskursivt felt” (’field of discursivity’) for å skille mellom betydningsfastleggelsen i en diskurs og alt det som det ikke er plass til i den enkelte diskursen (det som holdes utenfor diskursen).¹²³ Diskurs er (midlertidig) fiksering/fastlåsning av betydning. Det diskursive feltet er diskursens ytre, det som er utenfor diskursen – altså alt det som diskursen utelukker og definerer seg i forhold til. Det diskursive feltet vil samtidig representere andre mulige fastsettelse av mening i diskursen. Diskursen konstitueres i forhold til dette ytre (det diskursive feltet), og står alltid i fare for å undermineres av det. Andre definisjoner av tegnene kan alltid true med å forstyrre diskursens entydighet.¹²⁴ En diskurs kan derfor aldri i en endelig forstand være fullstendig lukket – potensiell endring av betydningsfastleggelsen er alltid til stede.

4.2.2 Element, artikulasjon og moment

Laclau og Mouffe (2001) bruker i sin diskursteori begrepene *element*, *moment* og *artikulasjon* når de snakker om hvordan struktureringen av tegnene i det diskursive feltet foregår. Begrepet *element* brukes om et tegn som ikke har fått en endelig fiksert mening innenfor en diskurs – elementer er flertydelige tegn.¹²⁵ *Artikulasjon* brukes som en betegnelse på ”(...) enhver praksis som etablerer en relasjon mellom elementene slik at deres identiteter endres som et resultat av artikulasjonen.”¹²⁶ Et *moment* er et tegn som har blitt artikulert inn i (som en del av) en diskurs. Man kan altså si at en diskurs forsøker å *artikulere* elementene til *momenter* – det vil si å ”fastlåse” elementets betydning på en bestemt måte. Elementer som i særlig stor grad er åpne for forskjellige tilskrivninger av

¹²¹ Dryzek 2006: 1

¹²² Neumann 2001: 21

¹²³ Jørgensen og Philips 1999: 69

¹²⁴ Laclau og Mouffe 2001: 111

¹²⁵ Ibid.: 105

¹²⁶ Ibid.: 105

betydning kalles *flytende betegnere* ('floating signifiers').¹²⁷ Begrepet "demokrati" vil i denne oppgaven kunne forstås som en slik flytende betegnere – som de to globaliseringsdiskursene (globalismen og antiglobalismen) forsøker å definere på hver sin måte.

En diskurs er kan i en slik forstand betraktes som et forsøk på en lukking eller *fiksering* – en midlertidig fastfrysing av elementenes kontinuerlige betydningsglidninger, ved at elementene, som nevnt, artikuleres til momenter i diskursen.¹²⁸ Fikseringen (eller artikulasjonen) av elementer til momenter kan imidlertid aldri være fullstendig fullbyrdet, den vil alltid potensielt kunne undergraves av det diskursive feltets flertydighet.¹²⁹ Betydning vil alltid være kontingent. For å illustrere dette bruker Jørgensen og Philips (1999) et eksempel fra en pågående endring i den medisinske diskursen:

"I eksempelet med den medisinske diskurs er akupunktur (...) på vej ind i det lægelige system, og det har betydet, at man har måttet modificere det tradisjonelle medisinske syn på kroppen, så det også kan omfatte 'energetiske forbindelsessystemer'"¹³⁰

4.2.3 Nodalpunkt og ekvivalenskjede

Betegnelsen *nodalpunkt* brukes om et viktig og særlig sentralt moment (et privilegert tegn) i en diskurs som de andre momentene i diskursen ordnes rundt og får sin betydning i forhold til.¹³¹ Et tegn kan på samme tid være både et nodalpunkt og en flytende betegnere avhengig av hvilket perspektiv man inntar; *innenfor en bestemt diskurs* kan et tegn fungere som et nodalpunkt (sentralt moment), mens det på samme tid er en flytende betegnere (element som i stor grad er åpent for betydningstilskrivelse) i forhold til *det diskursive feltet* (eller også innenfor en eller flere *diskursorden(er)*, jf. kap. 2.1.3) der "kampen om betydningsfastsettelse" mellom ulike diskurser foregår). De ulike diskursene vil forsøke å tilskrive den flytende betegneren meningsinnhold på hver sin måte.¹³² Et relevant eksempel

¹²⁷ Jørgensen og Philips 1999: 39

¹²⁸ Ibid.: 38

¹²⁹ Laclau og Mouffe 2001: 113

¹³⁰ Jørgensen og Philips 1999: 38

¹³¹ Laclau og Mouffe 2001: 112 ; Jørgensen og Philips 1999: 37

¹³² Jørgensen og Philips 1999: 39

her kan være tegnet '*demokrati*', som innenfor flere politiske diskurser fungerer som et nodalpunkt, samtidig som det kan betraktes som en flytende betegner i den forstand at de ulike diskursene kjemper om hvilket betydningsinnhold dette tegnet skal tilskrives.

Laclau og Mouffe bruker i sin diskursteori begrepet *ekvivalenskjede* for å beskrive diskursenes "innholdsutsfyllelse"/betydningstilskrivelse av nodalpunktene. Nodalpunktene, som i *utgangspunktet* er "tomme tegn", får sin betydning ved at de *knyttes til andre tegn* gjennom ekvivalenskjeder.¹³³ For eksempel kan "*demokrati*" som nodalpunkt innen en bestemt politisk diskurs knyttes til "*frie valg*", "*markedsliberalisme*", "*lovstyre*", "*ytringsfrihet*" og "*parlamentarisme*". Disse tegnene vil innen diskursen være sammenknyttet i en ekvivalenskjede – som knytter tegnene betydningsmessig sammen, og dermed diskursivt strukturerer betydningsinnholdet til tegnene. Sammenkoblingen mellom nodalpunkt(er) og andre betydningsbærende tegn (momenter) i ekvivalenskjeder vil også fastlegge nodalpunktets betydning på den måten at det slås fast hva nodalpunktet *ikke* er (betyr) – hva det er *forskjellig* fra.¹³⁴ Ved å knytte nodalpunktet til visse tegn og derigjennom utelukke andre mulige sammenknyttinger konstrueres det samtidig en "avstand"/negativ relasjon til andre mulige diskursive betydningstilskrivelser av nodalpunktet, og andre mulige betydninger av nodalpunktet utelukkes.¹³⁵

4.2.4 Diskursorden

Jørgensen og Philips (1999) låner begrepet *diskursorden* fra Faircloughs kritiske diskursanalyse og lanserer et forslag om å inkorporere dette begrepet i Laclau og Mouffes diskursteori for å bygge videre på deres konsepter om diskurs og det diskursive feltet og forholdet mellom disse.¹³⁶ Forslaget går ut på å legge begrepet *diskursorden mellom* begrepet om diskurs og begrepet om det diskursive feltet. Mens *det diskursive feltet* representerer *all* mulig utelukket betydning fra en gitt diskurs,¹³⁷ vil en *diskursorden*

¹³³ Jørgensen og Philips 1999: 63

¹³⁴ Laclau og Mouffe 2002: 81

¹³⁵ Ibid.: 82

¹³⁶ Jørgensen og Philips 1999: 38

¹³⁷ F. eks. vil *rosemaling* være en del av *genteknologi* diskursens diskursive felt (konstitutive ytre), selv om rosemaling og genteknologi overhode ikke befinner innenfor det man vanligvis tenker på som samme felt/område.

betegne et felt, område (eller sosialt rom) der det finnes (minst to) *forskjellige diskurser som delvis dekker det samme terreng som de konkurrerer om å fylle med innhold på hver sin måte*.¹³⁸ En diskursorden vil altså være et avgrenset område der faktisk eller potensiell diskursiv konflikt pågår.¹³⁹ Et eksempel på ulike diskurser som kjemper på et overlappende felt/område kan være den vitenskapelige meteorologien versus gamle tradisjoner med å spå været ut fra spådomskunster eller ulike varsler/tegn i naturen. I dette eksempelet ville diskursordenen kunne kalles ”været”, og (minst) to diskurser ville kunne avgrenses; ”den vitenskapelige meteorologiske diskursen” og ”den tradisjonelle spådoms- og værtegn-diskursen”.

Jeg slutter meg til Jørgensens og Philips’ forslag, og mener at innførselen av et skille mellom diskursorden og det diskursive feltet kan være analytisk fruktbart, og vil benytte begrepet i denne oppgaven for å betegne det feltet der de to globaliseringsdiskursene jeg har avgrenset kjemper. Diskursordenen jeg avgrenser i denne oppgaven vil kunne kalles ”debatten om globaliseringens konsekvenser for demokrati og demokratisering”. Dette vil dermed utgjøre ”rammen” eller det feltet hvor de ulike diskursenes kamp om betydningsfastsettelse finner sted. ’Demokrati’ er innenfor denne diskursordenen en viktig flytende betegn, hvis innhold/definisjon de ulike konkurrerende diskursene forsøker å fastlegge på hver sin måte, gjennom å relatere dette tegnet i forhold til andre tegn i diskursen og det diskursive feltet. Dette skjer både ved at diskursene knytter (sammenkobler) tegnet ’demokrati’ med visse andre tegn – momenter (og dermed skaper ekvivalenskjeder mellom tegnene), og gjennom *distansering* av tegnet fra visse andre tegn (diskursen skaper dermed en betydningsmessig *avstand* mellom tegnene).

4.2.5 Antagonisme

Diskursteorien oppfatter altså det sosiale felt som preget av kamp og konflikter omkring betydningsdannelse. *Antagonisme* er diskursteoriens begrep for konflikt.¹⁴⁰ Antagonismer finnes i diskursordener der ulike diskurser støter sammen – og individenes ”identiteter”

¹³⁸ Jørgensen og Philips 1999: 37-38 ; 69

¹³⁹ Ibid.: 69

¹⁴⁰ Ibid.: 60

(eller *subjektposisjoner*) som er formet, og ”tilbys”, av diskursene, gjensidig forhindrer eller blokkerer hverandre.¹⁴¹ En diskurs som på en slik måte står i et antagonistisk forhold til en annen diskurs vil true den andre diskursens eksistens, og samtidig selv på samme måte være truet av den andre diskursen. En antagonisme kan altså ses på som en åpen konflikt mellom de forskjellige diskursene i en bestemt diskursorden.

Antagonismer kan løses gjennom *hegemoniske intervensjoner*. Gjennom en hegemonisk intervensjon reartikuleres elementene og fastlåses til momenter på tvers av de motstridende diskursene. Resultatet av en vellykket hegemonisk intervensjon vil være *hegemoni* - at én diskurs alene dominerer feltet der antagonismen(e) tidligere fantes.¹⁴² Den hegemoniske diskursen som står igjen kan være en av de tidligere antagonistiske diskursene (i mer eller mindre endret form) eller en ny diskurs. Jørgensen og Philips (1999) bruker et eksempel fra (opptakten til) første verdenskrig¹⁴³ for å illustrere en vellykket hegemonisk intervensjon i en situasjon av antagonisme mellom to diskurser:

”Således kunne der i 1. verdenskrig kun mobiliseres soldater blandt ’arbejderne’, fordi den allerede etablerede arbejder-identitet blev undertrykt gennem en hegemonisk intervention. (...) Når folk fra forskellige nationer (...) faktisk gikk i krig mod hinanden i 1. verdenskrig, så er det tegn på, at den hegemoniske artikulation av folk som ’tyskere’ og ’franskmænd’ faktisk lykkedes på bekostning av artikuleringen av folk som ’arbejdere’”¹⁴⁴

4.2.6 Hegemoni og objektivitet

4.2.6.1 Hegemoni

Laclau og Mouffes diskursteoris begrep om *hegemoni* har sin opprinnelse i, og trekker på, den italienske marxisten Antonio Gramscis bruk av begrepet. Gramsci definerte hegemoni

¹⁴¹ Jørgensen og Philips 1999: 60

¹⁴² Ibid.: 61

¹⁴³ I denne perioden kan en med god grunn hevde at identiteten ”arbeider” sto i et motsetningsforhold til den nasjonale identiteten (”tysker”, ”franskmann” osv.). M.a.o.: Den sosialistiske diskursen (eller ”arbeiderbevegelsens internasjonale diskurs”) sto i et antagonistisk forhold til den (borgerlige) nasjonalistiske diskursen.

¹⁴⁴ Jørgensen og Philips 1999: 60-61

som ”intellektuelt, moralsk lederskap”.¹⁴⁵ Han ønsket å finne en grundigere forklaring på hvordan samfunnets borgerlige overbygning¹⁴⁶ og borgerskapets dominans ble opprettholdt – også med konsensus fra andre grupper og klasser enn borgerskapet – og hvordan arbeiderklassen etter hvert skulle kunne være i stand til overta lederskapet (hegemoniet) i samfunnet.

Gramsci mener den klassiske marxismens tese om forholdet mellom basis og overbygning¹⁴⁷ er for reduksjonistisk og unyansert. Han introduserer en ikke-reduksjonistisk oppfattelse av *ideologi* og av *klassen* (som politisk aktør/subjekt). Ideologi kan i følge Gramsci ikke simpelthen, som i den klassiske/ortodokse marxismen, forstås som et ”system av ideer” eller ”falsk bevissthet”, men må ses på som ”(...) et organisk og relasjonelt hele, innbakt i institusjoner og apparater”¹⁴⁸. Den herskende ideologien kan ikke reduseres til et automatisk og direkte resultat av produksjonsforholdene i samfunnet (basis). I motsetning til en klassisk marxistisk oppfatning kan ikke de politiske subjektene i samfunnet strengt tatt bare regnes å være klassene – men komplekse ”kollektive viljer”, som også kan bestå av andre grupper og stå for en ideologi som ikke nødvendigvis er klassebasert.¹⁴⁹ Riktignok mener Gramsci at en slik ”kollektiv vilje” alltid vil ha sitt utgangspunkt (eller fundament) i en sosial klasse. Han avviser altså ikke essensialismen i den klassiske marxismens ideologiforståelse fullstendig; klassekampen ses som den *grunnleggende* konflikten i samfunnet, men han drar altså inn andre konfliktlinjer (som religiøse, ideologiske og kulturelle) i sine analyser.¹⁵⁰ En ”kollektiv vilje” som gjennomsyrrer staten og samfunnet ellers utgjør i følge Gramsci en ”historisk blokk” (som igjen kan oppfattes som en sammensmeltning av basis og overbygning). Konseptet ”hegemoni” uttrykker hos Gramsci den ideologiske dominansen en klasse har overfor andre grupper i en slik ”historisk blokk.”¹⁵¹

Laclau og Mouffe er i stor grad inspirert av Gramscis konsept om hegemoni, men avviser den siste resten av essensialisme i Gramscis tenkning. Klassenes og klassekonfliktens

¹⁴⁵ Gramsci sitert i Thomsen 2001: 190

¹⁴⁶ Politikk, lover, normer, kultur, osv.

¹⁴⁷ Basis (den økonomiske grunnstrukturen i samfunnet) bestemmer (den politisk-juridiske og ideologiske) overbygningen (Månson 2001: 34)

¹⁴⁸ Laclau og Mouffe 2001: 67 (min oversettelse)

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Thomsen 2001: 179

privilegerte posisjon som fundamentale enheter avvises. I likhet med alle andre sosiale fenomener kan ikke klassene og klassekonfliktene være ”objektivt gitte forhold” oppstått utenfor eller hinsides diskursiv strukturering. Laclau og Mouffe hevder i stedet det er politisk-ideologiske *diskurser* som etablerer politisk hegemoni til tross for konfliktene og antagonismene som alltid eksisterer i den sosiale orden.¹⁵² Disse diskursene er ikke nødvendigvis knyttet til noen klasse eller klassemotsetninger; de kan være knyttet til andre typer motsetninger, for eksempel rasemessige, kjønnsmessige eller etniske motsetninger osv.¹⁵³ Hegemoni er for Laclau og Mouffe en ”(...) *ny logik for det sociale; en politisk konstruksjon, hvorved en social aktørs projekt kommer til at ’represæntere mere end sig selv’, typisk en politisk bevægelse, der hævder at representere hele nationens interesser i kamp med andre alternative bud på en slik repræsentation.*”¹⁵⁴

I diskursteorien vil en *hegemonisk diskurs* betegne en diskurs som alene dominerer på et felt/område (eller en diskursorden). Den hegemoniske diskursen er i stor grad bestemmende for hvordan den overveldende majoriteten tenker, snakker og handler i forhold til det aktuelle området/feltet. Enkelte hegemoniske diskurser er gjerne såpass befestede at de sjelden eller aldri blir satt spørsmål ved, og ses på som en del av den ”naturlige ordenen”.¹⁵⁵ Dryzek (2006) nevner *patriarkatet* som et eksempel på en diskurs som tidligere hadde en slik hegemonisk posisjon i mange samfunn:

”Truly hegemonic discourses are so ingrained that they are not even recognized by those subject to them, but are instead treated as part of the natural order of things. Patriarchy has been like this in many societies until the rise of feminism enabled it to be recognized, named, and resisted.”¹⁵⁶

4.2.6.2 Objektivitet

Laclau og Mouffe betegner diskurser som har blitt så fast etablerte at man glemmer deres

¹⁵¹ Cox og Sinclair 1996: 131-132

¹⁵² Thomsen 2001: 181 /190

¹⁵³ Laclau og Mouffe 2002: 18

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Dryzek 2006: 8

¹⁵⁶ Ibid.

kontingens (foranderlighet) som *objektive diskurser*, eller *avleiret diskurs*. En diskurs kan gå fra en antagonistisk tilstand (konflikt med andre diskurser) til objektivitet via en hegemonisk intervensjon. Objektiviteten er ”avleiret diskurs” – og er historiske resultater av politiske prosesser. Imidlertid er grensen mellom objektiviteten (det selvfølgelig, det som tas for gitt) og det politiske (det som det er kamp om) kontingent (flytende) sett over tid. Tidligere avleirede (objektive) diskurser kan – i alle fall i prinsippet – når som helst problematiseres og reartikuleres, og motsatt kan en hegemonisk intervensjon på områder der det er politisk kamp medføre hegemoni og etter hvert en tilstand av ”objektivitet”.¹⁵⁷

4.3 Kritikk. Er alt bare ”tekst i fri flyt”?

Diskursteori – og sosialkonstruksjonistiske retninger generelt – har ofte blitt utsatt for kritikk fra ulike hold. En stor del av denne kritikken har dreid seg om beskyldinger om relativisme og en fornektelse eller bagatellisering av ”den foreliggende fysiske/objektive virkeligheten”.

En nokså vanlig kritisk innvending mot diskursteorien og andre sosialkonstruksjonistiske retninger er altså anklagen om at disse retningene nærmest ser bort fra (eller bagatelliserer) at det finnes en objektiv (fysisk) virkelighet, siden de insisterer på å lese sosiale praksiser som om de var *tekst*. Laclau og Mouffe (2001) avviser denne kritikken, og forsøker å oppklare misforståelsen:

”An earthquake or the falling of a brick is an event that certainly exists, in the sense that it occurs here and now, independently of my will. But whether their specificity as objects is constructed in terms of ‘natural phenomena’ or ‘expressions of the wrath of God’, depends upon the structuring of a discursive field. What is denied is not that such objects exist externally to thought, but the rather different assertion that they could constitute themselves as objects outside any discursive condition of emergence.”¹⁵⁸

Selv om ethvert objekt, fenomen eller relasjon er diskursivt konstituert (i sin framtoning for oss mennesker), har dette altså ingenting å gjøre med hvorvidt det *eksisterer* en fysisk verden med hendelser utenfor tankene eller ikke; diskursteorien (i Laclaus og Mouffes

¹⁵⁷ Jørgensen og Philips 1999: 48

variant) avviser imidlertid tanken om at noen objekter (eller hendelser) kan konstituere seg som objekt *utenfor en diskursiv frembringelse*. Sansing kan aldri være umediert. Det vil si at det alltid vil ligge mentale språklige strukturer og kategorier mellom den som sanser og omverdenen, og derfor vil vi aldri kunne oppfatte fenomener, hendelser eller objekter slik de ”egentlig” er. Det er gjennom språket vi skaper *representasjoner* av virkeligheten. Disse representasjonene er med på å skape det vi *oppfatter* som virkeligheten. Den fysiske virkeligheten eksisterer selvsagt, men den kan bare få meningsinnhold gjennom diskursene.¹⁵⁹

En annen vanlig kritisk innvending mot diskursteori og sosialkonstruksjonisme generelt har med *relativisme* å gjøre. Et eksempel på en slik kritikk av diskursteori (og sosialkonstruksjonisme generelt) er påstanden om at dersom det er slik at ”språket skaper samfunnet” – så vil jo all betydning/mening være i ”fri flyt” og virkeligheten vil være ”slik man sier den er”; sier man at den er annerledes, ja så er den det. Jørgensen og Philips (1999) illustrerer denne kritiske bemerkningen med følgende (hypotetiske) påstand:

”Hvis jeg om morgenen sier, at jeg er mand, så er jeg det, og hvis jeg så om eftermiddagen sier, at jeg er kvinde, så er jeg det.”¹⁶⁰

På et *prinsipielt nivå*, hevder Jørgensen og Philips (1999), har denne ”karikaturen” rett – det er gjennom å tillegge seg selv og omverdenen betydning at man kan forstå og handle i verden, og i den forstand kan man si at både vi selv og omverdenen *er* den betydning vi legger i dem. Forandres betydningene, forandres også subjektet og omverdenen, og vi får andre muligheter for å tenke og handle.¹⁶¹ Imidlertid påpeker Jørgensen og Philips (1999) videre at i en gitt verden vil det enkelte subjekt ha svært begrensede muligheter til etter eget forgodtbefinnende å manipulere med betydningene som omgir oss – forandringer i betydningstilskrivelser vil være resultater av (ofte langsomme) kollektive sosiale prosesser.¹⁶² Dermed svarer de på kritikken med å understreke det følgende poenget:

”Hvis et enkelt individ erklærer at have skiftet køn i løbet af eftermiddagen, er det ikke sannsynlig, at denne identitetsforandring accepteres af omgivelserne, og at hele vår

¹⁵⁸ Laclau og Mouffe 2001: 108

¹⁵⁹ Jørgensen og Philips 1999: 17 ; Neumann 2001: 39

¹⁶⁰ Jørgensen og Philips 1999: 164

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

kønsopfattelse ændres på en gang.”¹⁶³

Selv om diskursteorien poengterer at det sosiale og vår oppfattelse av ulike fenomener er menneskeskapt og kontingent – i prinsippet alltid kunne ha vært annerledes – er det altså viktig å huske på at all mening ikke er i vilkårlig ”fri flyt”. Neumann (2001) påpeker at

”[d]iskursen finnes i kraft av regulariteter. Regularitetene oppbevares av sosiale praksiser – handlingstyper som med en viss regularitet finner sted i de og de sosiale kontekstene.”¹⁶⁴

Diskursene (inkludert ”objektiviteten” – de avleirede diskursene) som bestemmer vår verdensanskuelse er konkrete resultater av historiske, sosiale og politiske prosesser som, selv om de i prinsippet *kunne* ha vært annerledes, danner en stabilitet og en viss ”treghet” i betydningsglidningene. Diskursene dukker ikke opp av intet – de vil alltid være forankret i en spesifikk historisk, sosial og politisk kontekst.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Neumann 2001: 92

5. *Diskursanalyse: Framgangsmåte og operasjonalisering*

I dette kapitlet vil jeg kort redegjøre den (diskursanalytiske) metodiske tilnærmingen i oppgaven, og redegjøre for operasjonaliseringen av, og framgangsmåten for, undersøkelsen av problemstillingen. Jeg vil også begrunne og redegjøre for valg av studieobjekter (diskursbærere) og empiri.

5.1 Diskursanalyse som metodisk tilnærming

En metode kan ses på som et redskap eller en framgangsmåte for å løse problemer og komme fram til ny erkjennelse.¹⁶⁵ Innen samfunnsvitenskapene finnes mange ulike metoder og innfallsvinkler til valg av metoder. Som en konsekvens av mitt valg av problemstilling og teoretisk tilnærming (diskursteori), har jeg valgt å benytte meg av *diskursanalyse* som metodisk tilnærming i denne oppgaven. Diskursanalyse kan ses på som en retning blant de kvalitative metodene, i og med at den baserer seg på en (kvalitativ) tolkning og analyse av innholdet av tekster og/eller andre former for ytringer.

I forrige kapittel (kap. 4) ble den diskursteoretiske rammen for denne oppgaven presentert. Som tidligere nevnt kan det ikke sies å eksistere noe skarpt skille mellom diskursanalyse som *teori* (diskursteori) og diskursanalyse som *metode*; de utgjør til sammen et teoretisk og metodologisk hele – en ”pakkeløsning” der hverken de teoretiske eller de metodologiske aspektene kan løsrives og brukes isolert fra hverandre.¹⁶⁶ I tråd med det diskursteoretiske utgangspunktet, vil derfor den metodiske innfallsvinkelen i oppgaven være diskursanalytisk.

Generelt kan man si at diskursanalysens metodiske aspekter vil innebære en form for tekstanalyse der tekst (og/eller eventuelt andre språklige eller ikke-språklige ytringer) ses på og analyseres som *diskursive praksiser* – representasjoner av virkeligheten ”silt” gjennom den diskursen som forfatteren/den som ytrer er knyttet til. Tekst (eller andre

¹⁶⁵ Holme og Solvang 1993: 14

¹⁶⁶ Jørgensen og Philips 1999: 12

ytringer) ses både som *uttrykk* for en diskurs og som en del av *konstruksjonen* av diskursen. En diskurs er konstitutiv for det sosiale i den forstand at den – ved å framstille virkeligheten på én måte, og utelukke andre – skaper grenser mellom det som oppfattes som sant/falskt og ønskelig/ikke-ønskelig – og gjør dermed enkelte handlinger relevante og andre utenkelige.¹⁶⁷ En diskursanalyse vil, til forskjell fra andre, mer tradisjonelle tilnærminger til tekstanalyse, som ofte ser språket som et nøytralt kommunikasjonsmiddel, altså ha ”*diskursene*” og ikke ”*språket*” som analyseobjekt; den vil ikke kun undersøke forholdet mellom ytringer og referenter, men vektlegge språkets menings- og verdiproduserende funksjoner.¹⁶⁸

5.1.1 Dekonstruksjon

Dekonstruksjon er en viktig komponent i diskursanalyse. En diskursanalyse vil hele tiden gå ut på å forsøke å dekonstruere de strukturene (eller i diskursanalytiske termer; *diskursene*) som utgjør vår ”naturlige” omverden – og forsøke å vise hvordan verdens gitte innretning og framtoning er et resultat av politiske prosesser med sosiale konsekvenser.¹⁶⁹ Jørgensen og Philips (1999) illustrerer diskursanalytikerens oppgave med et eksempel:

”Hvis for eksempel ’indvandrere’ i en given diskurs ækvivaleres med ’kriminalitet’, så må man som diskursanalytiker vise, hvordan denne sammenkobling foregår diskursivt, og hvilke konsekvenser den får for både ’indvandrere’ og ’danskere’.”¹⁷⁰

Diskursanalysens oppgave gjennom dekonstruksjon er *ikke* å ”avdekke” diskursene, altså finne ut hvordan virkeligheten *egentlig er* ”bakom” eller hinsides diskursene; en grunnantakelse i diskursteori og -analyse er at man aldri kan avdekke noen ”ekte” virkelighet utenom eller hinsides diskursene. Dette på grunn av at verden i sin framtoning for mennesker alltid vil ”siles gjennom diskurser” – mentale, språklige kategorier vil alltid legge seg *mellom* virkeligheten og den som sanser. Inntrykkene som siles gjennom sansene og de mentale og språklige kategoriene kan ses på som *representasjoner* av virkeligheten.

¹⁶⁷ Jørgensen og Philips 1999: 150-151

¹⁶⁸ Shapiro 1989: 15

¹⁶⁹ Jørgensen og Philips 1999: 61

¹⁷⁰ Ibid.

Derfor er det *diskursene i seg selv* som utgjør gjenstandene for analyse.¹⁷¹ Det grunnleggende formålet med en *analyse av diskurser* er å finne ut hvordan de framstiller (deler av) omverdenen og hvilke sosiale konsekvenser det får eller kan få.

5.1.2 Kilder og kildekritikk

Litteratur om emnene diskursteori og -analyse, demokrati og globalisering utgjør kildene til den teoretisk orienterte delen av oppgaven. Kildene i den empirisk baserte delen av oppgaven (analysedelen) utgjøres av ti tekster (bøker, dokumenter, artikler) – fem tilknyttet hver av de to diskursene jeg avgrensner i oppgaven. Disse er enten utgitt av de organisasjonene/bevegelsene jeg har valgt ut som representanter/diskursbærere for de to diskursene (Verdens økonomiske forum og Verdens sosiale forum) – eller personer som i stor grad kan sies å være tilknyttet en av de to diskursene og en av disse organisasjonene/bevegelsene.

I all empirisk analyse er det alltid viktig å ha en kritisk innstilling til litteraturen og kildene man velger å bruke. Enhver tekst (og enhver annen ytring) har alltid et opphav og er ment til et bestemt formål. Under analysen er det viktig å være bevisst hvem som har skrevet teksten og hvilket formål forfatteren hadde med den (forfatteren kan for eksempel ha en spesiell politisk agenda). Noen relevante spørsmål når man står overfor en tekst kan være om teksten (kilden) er *deskriptiv* (hevder å si noe om hvordan ting *er*) eller *normativ* (sier noe om hvordan ting *bør være*), om teksten (kilden) er *fortidsrettet* (ønsker å si noe om fortiden) eller *framtidrettet* (ønsker å si noe om framtiden), og hvem teksten (kilden) er skrevet av og hvem den er ment for (forholdet *sender – mottaker*)¹⁷²

5.1.3 Metodiske problemer

Siden denne oppgaven i det vesentligste er basert på analyse og tolkning av andres tekster vil valg av litteratur være av stor betydning. Det finnes et stort mylder av tekster som

¹⁷¹ Jørgensen og Philips 1999: 31

¹⁷² Holme og Solvang 1993: 126-128

omhandler oppgavens tema (diskursteori/-analyse, globalisering og demokrati), og det ville nærmest være en umulig oppgave å skaffe seg et fullstendig overblikk over alle tekstene som omhandler disse temaene. Av tids- og plasshensyn har en utvelgelsesprosess vært uunngåelig; jeg har måttet velge ut et relativt lite antall av de mange tekstene, bøkene og artiklene som finnes om oppgavens tema. I prosessen med å velge litteratur har jeg selvfølgelig først og fremst tatt utgangspunkt i litteratur som har vært tilgjengelig for meg, og dernest forsøkt å velge tekster på bakgrunn av grad av relevans (i forhold til tema), ”representativitet” og sentralitet (grad av omtale).¹⁷³

Når man utøver diskursanalyse er det viktig at man er oppmerksom på at formålet med analysen *ikke* er å finne ut hvilke utsagn i analysematerialet som er ”sanne” eller ”falske” – men å undersøke mønstrene i tekstene/utsagnene man analyserer og undersøke hvilke sosiale konsekvenser de ulike diskursive framstillingene av virkeligheten får.¹⁷⁴ Et grunnleggende epistemologisk utgangspunkt i sosialkonstruksjonismen er, som tidligere nevnt, at all viten om verden, og alle sosiale institusjoner, er menneskeskapte. Diskursteori og -analyse forutsetter derfor at en endelig, fastspikret ”sannhet” ikke *kan* eksistere; språkets strukturer og kategorier vil alltid legge seg mellom den som sanser og omverdenen. Virkeligheten, slik den framstår for oss, er diskursivt formet. Jeg gjør meg altså på ingen måter noen illusjoner om at jeg med denne oppgaven skal kunne levere en nøytral eller ”objektiv” beskrivelse av virkeligheten. Jeg tilslutter meg det sosialkonstruksjonistiske epistemologiske utgangspunktet om at samfunnsvitenskap aldri vil kunne være objektiv – den vil aldri kunne presentere en endelig og udiskutabel ”sannhet”, men vil farges av forskerens personlighet, kultur, oppfatninger, historiske epoke og verdensforståelse. Slik vil det naturligvis også være med min oppgave. Derfor har jeg forsøkt, under arbeidet med denne undersøkelsen, å være bevisst hvilke diskurser jeg selv er knyttet til gjennom min spesifikke kulturelle og historiske kontekst, mine normative idealer, og mine fordommer.

En spesiell utfordring i denne sammenhengen er at diskursene jeg analyserer her eksisterer innenfor min samtid og kulturelle kontekst – det kan derfor være en utfordring å løsrive seg

¹⁷³ Jeg har m.a.o. forsøkt å finne tekster som er *relevante* og *sentrale* i debatten omkring mitt tema og som ”oppsummerer” (representerer) manges oppfatninger.

¹⁷⁴ Jørgensen og Philips 1999: 31

og skape en nødvendig avstand til diskursene; å faktisk se utsagnene i de tekstene jeg vil analysere som diskursive konstruksjoner. Diskursteoriens begreper kan være et hjelpemiddel i så måte. Disse begrepene (som ble presentert nærmere i kapittel fire) kan være nyttige hjelpemidler for å skape en nødvendig avstand til diskursene som analyseres, og en ”plattform” for analyse av tekstene, hvorfra disse kan analyseres ved hjelp av andre begreper enn de begrepene tekstene bruker selv.

5.2 Operasjonalisering og framgangsmåte for gjennomføring

Når det gjelder operasjonaliseringen og gjennomføringen av en konkret diskursanalyse finnes det flere ulike anbefalinger og praksiser i forhold til framgangsmåte. I denne oppgaven har jeg valgt å i størst grad legge vekt på de anbefalingene Jørgensen og Philips (1999) skisserer i boken *”Diskursanalyse som teori og metode”*¹⁷⁵ sammen med de anbefalingene Neumann (2001) skisserer i boken *”Mening, materialitet, makt. En innføring i diskursanalyse”*¹⁷⁶.

5.2.1 Teoretisk redegjørelse

Jørgensen og Philips (1999) anbefaler at man som et første skritt må klargjøre og redegjøre for den diskursanalytiske ”pakken” man benytter i undersøkelsen – med andre ord redegjøre for de teoretiske tilgangene og begrepene man velger som redskaper i den aktuelle diskursanalysen, og undersøke om de ulike ”delene av pakken” – tilgangene og begrepene – er konsistente med hverandre, med andre ord kontrollere at premisser, teori og metode ikke strider mot hverandre.¹⁷⁷ Den diskursteoretiske ”pakken” – eller rammen – jeg har valgt som utgangspunkt for analysen i denne oppgaven, som i størst grad baserer seg på Laclau og Mouffes variant av diskursteorien, ble presentert i kapittel fire.

¹⁷⁵ Jørgensen og Philips (1999)

¹⁷⁶ Neumann (2001)

¹⁷⁷ Jørgensen og Philips 1999: 143

5.2.2 Avgrensning av en diskursorden

Neste skritt vil være *avgrensning av en diskursorden* som kan sette rammene for undersøkelsen.¹⁷⁸ Konseptet *diskursorden*, som ble introdusert i kapittel 4.2.4, kan ses på som et avgrenset område der flere konkurrerende diskurser kan avgrenses. En diskursorden betegner med andre ord et tematisk avgrenset område der to eller flere diskurser konkurrerer om å fastlegge betydning på sin måte. I denne oppgaven vil diskursordenen kunne betegnes som ”*debatten omkring globaliseringens konsekvenser for demokrati og demokratisering*”.

5.2.3 Avgrensning av diskurser

Videre må *diskursene* man vil undersøke i analysen avgrenses. Diskursene man avgrenser i en undersøkelse befinner seg normalt innenfor den diskursordenen man har avgrenset og benytter som temamessig ramme for undersøkelsen. Avgrensning av en diskurs er ikke bestandig en uproblematisk oppgave. Som oftest er det slik at jo tettere innpå studiematerialet man kommer, jo flere (og stadig ”mindre”) diskurser kan man avdekke. Av og til, som Jørgensen og Philips (1999) påpeker, kan man få inntrykk av at nesten hva som helst, på et nesten hvilket som helst nivå kan være en diskurs.¹⁷⁹ Å avgjøre hvor man skal trekke grensene mellom diskurser kan være både et praktisk og teoretisk problem. Jørgensen og Philips (1999) foreslår å se diskurs som et analytisk begrep – som en størrelse forskeren legger ned over virkeligheten for å skape en ramme rundt undersøkelsen sin. Spørsmålet om avgrensning av diskursene vil da avgjøres strategisk i forhold til forskningsformålet, slik at forskningsformålet avgjør ”avstanden” som inntas i forhold til materialet – og dermed hva som behandles som en entydig betydningsfastleggelse.¹⁸⁰ Under prosessen med innkretsing og avgrensning av diskursene kan sekundærlitteratur ofte være til god nytte.¹⁸¹ Av den sekundærlitteraturen jeg har benyttet i prosessen rundt avgrensning av diskursene bør Stegers (2002) bok ”*Globalism. The New Market Ideology*”¹⁸² og Dryzeks

¹⁷⁸ Jørgensen og Philips 1999: 146

¹⁷⁹ Ibid.: 149

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid.: 150

¹⁸² Steger (2002)

(2006) bok ”*Deliberative Global Politics*”¹⁸³ trekkes fram blant de mer innflytelsesrike kildene.

I tråd med Jørgensens og Philips’ tidligere nevnte anbefaling inntok jeg ved avgrensingen av diskursene en strategisk tilnærming, og en nokså stor ”avstand” til undersøkelsesområdet. Ved generalisering og redusering foretok jeg en grovinndeling, og endte altså til slutt opp med å avgrense to diskurser som begge konkurrerer innenfor diskursordenen i oppgaven (”debatten omkring globaliseringens konsekvenser for demokrati og demokratisering”). Disse diskursene betegner jeg som ”*globalismen*” (som betegner globaliseringsentusiastenes diskurs) og ”*antiglobalismen*” (som betegner globaliseringskritikernes diskurs).

Etter innkretsing og avgrensing av diskursene vil neste skritt kunne bestå i å forsøke kartlegge diskursenes innhold nærmere; man kan blant annet undersøke nærmere hvilke områder de dekker, hvordan de tilskriver betydning til verden, hvor det er åpen kamp mellom forskjellige framstillinger og hvilke selvfølgeligheter de ulike diskursene deler.¹⁸⁴ Et omriss av de to diskursenes innhold og ulike karakteristikk og kjennetegn ble skissert i kapittel to.

5.2.4 Utvelgelse av empiri – diskursenes representasjoner

Neste skritt vil være utvelgelse av empirien for undersøkelsen; empirien bør normalt bestå av tekster eller andre ytringer som *representerer* og fungerer som *uttrykk for* diskursene. Mengden av potensielt materiale vil variere ut fra undersøkelsens tema. I mange tilfeller (som i denne undersøkelsens tilfelle) kan mengden av aktuelt materiale være svært omfangsrik. Fasitmessige utvalgsriterier når det gjelder empiri kan ikke sies å eksistere, men Neumann (2001) bidrar med noen råd. Neumann anbefaler å sirkle seg inn noen sentrale aktører og tekster ved hjelp av referanser fra sekundærlitteratur, og deretter eventuelt videre velge ut ytterligere materiale ut i fra de referansene man får ut av det

¹⁸³ Dryzek 2006

¹⁸⁴ Jørgensen og Philips 1999: 150

materialet igjen (osv.).¹⁸⁵ Jeg har også fulgt Mathisens (1997) anbefaling om at det kan være fruktbart å knytte skillet mellom diskursene til et *institusjonelt eller organisatorisk skille*.¹⁸⁶ Sammenkoblingen av det diskursive skillet til et mer ”håndfast” organisatorisk skille har gjort søket etter empirisk materiale enklere og mindre tidkrevende. Jeg har søkt etter materiale (tekster) som har tilknytning til disse organisasjonene. De to organisasjonene jeg har valgt for å illustrere/eksemplifisere skillet mellom diskursene er, som tidligere nevnt, Verdens økonomiske forum (WEF) og Verdens sosiale forum (WSF). Disse organisasjonene kan ses på som diskursbærere for hver sin diskurs¹⁸⁷ – WEF som bærer av globalismen og WSF som bærer av antiglobalismen. En kortfattet introduksjon av ”diskursbærerne” WEF og WSF presenteres nedenfor (i kap. 5.3.1).

I denne oppgaven har jeg, med bakgrunn i problemstillingen, gjennom sekundærlitteratur og søk i bibliotekbaser og på Internett (blant annet på WEFs og WSFs hjemmesider) valgt ut *ti tekster som empiri* (fem tilknyttet hver av diskursene). At antallet tekster er begrenset til ti skyldes først og fremst tids- og plasshensyn; mengden av potensiell empiri på området synes svært omfattende. De utvalgte tekstene er alle publisert som, eller som deler av, publiserte bøker. Etter min oppfatning kan tekstene jeg har valgt ut knyttes til diskursene jeg vil undersøke, og forfatterne kan knyttes til det institusjonelle skillet jeg har valgt for å illustrere og eksemplifisere skillet mellom diskursene (WEF og WSF). Tekstene har, slik jeg oppfatter det, alle hatt en nokså bred resepsjon (i større eller mindre grad). Empirien – tekstene som er gjenstand for analysen i denne oppgaven og som dermed brukes for å forsøksvis besvare problemstillingen – presenteres i analysekapitlet (kap. 6).

5.2.5 Analyse av empiri

Når det gjelder selve analysen av innholdet i de utvalgte tekstene finnes det få detaljerte råd og anbefalinger. Hver enkelt diskursanalyse vil på dette punktet antakelig variere – både på grunn av forskjeller i tema og problemstillinger, teoretisk perspektiv og forskernes ulike personligheter. I denne oppgaven vil jeg basere meg på en kvalitativ analyse av tekstenes

¹⁸⁵ Neumann 2001: 51-52

¹⁸⁶ Mathisen 1997: 21

innhold, ut i fra det problemstillingens perspektiv og min diskursteoretiske ”ramme”. Første skritt har vært en ”eksplorerende” gjennomlesing av tekstene med henblikk på å finne de avsnitt der forfatteren berører temaer med relevans for min problemstilling; det vil i praksis si de passasjene i teksten der forfatteren snakker om *demokrati i relasjon til globalisering* (eller omvendt). Videre har jeg lest disse utdragene fra tekstene gjentatte ganger med henblikk på å undersøke hvordan forfatteren bruker og knytter sammen enkelte begreper – og da spesielt hvordan begrepene ”globalisering” og ”demokrati” brukes. Under de siste gjennomgangene av tekstene har jeg forsøkt å ”lese med diskursteoretiske briller” – jeg har forsøkt å benytte de redskapene (teoretiske begreper og konsepter) som det diskursteoretiske rammeverket i oppgaven tilbyr, og ved hjelp av disse redskapene forsøkt å finne ut hvordan de to diskursene *konstruerer demokratibegrepet* forskjellig. Deretter har jeg forsøkt å trekke linjer mellom de ulike tekstene for å forsøke å kartlegge eventuelle mønstre og sammenhenger mellom de ulike tekstene i forhold til hvordan ”demokrati og globalisering” omtales, og se om det eksisterer likheter og forskjeller i hvordan demokratibegrepet blir konstruert i tekstene. Analysen av empirien presenteres i kapittel seks.

5.3 Valg av studieobjekter (diskursbærere) og empiri

For å belyse og eksemplifisere debatten omkring globalisering og demokrati kunne mange ulike internasjonale/transnasjonale organisasjoner eller bevegelser vært valgt som eksempler på diskursbærere både når det gjelder globalismen og antiglobalismen. Av tids- og plasshensyn velger jeg å ta utgangspunkt i, og fokusere på, debattanter tilknyttet kun to organisasjoner for å belyse de to diskursene. Som nevnt ovenfor er de to organisasjonene/bevegelsene jeg har valgt å se nærmere på *Verdens økonomiske forum* (WEF) og *Verdens sosiale forum* (WSF).¹⁸⁸ Disse to organisasjonene er ”plassert innenfor” – og kan ses som representanter for – eller ”bærere av” – hver sin diskurs.

¹⁸⁷ Det må understrekes at disse ikke er eksklusive bærere; de er ikke de *eneste* bærere av disse diskursene. Andre organisasjoner, bevegelser, o.l. kan også regnes som bærere av globalismen og antiglobalismen.

¹⁸⁸ Forkortelsene ”WEF” og ”WSF” er forkortelser av de engelske navnene på organisasjonene (”World Economic Forum” og ”World Social Forum”).

Årsaken til at jeg har valgt nettopp disse organisasjonene er at jeg mener at de begge i nokså stor grad innehar både det man kan kalle *bredde* og *synlighet*; innen for hvert sitt syn på globalisering representerer og målbærer de *manges stemmer* og de får en god del oppmerksomhet i media internasjonalt. I tillegg har begge organisasjonene opinionspåvirkning som sin kanskje mest vesentlige målsetning ved siden av målsetningen om å være ”tankesmier” (å fungere som diskusjonsfora). Man kan si at begge organisasjonene (til en viss grad) fungerer som ”*globale ideologiprodusenter og -spredere*”. En annen grunn til å velge disse to organisasjonene som studieobjekter er at de nokså klart kan defineres som *motpoler* i globaliseringsdebatten – et poeng som understrekes av at WSF ble startet som en ”motvekt” til eller reaksjon mot WEF.¹⁸⁹ Mens WEF kan ses på som en representant for ”*det etablerte, entusiastiske*” synet på globalisering, kan WSF ses på som en representant for ”*det alternative, kritiske*” synet.

Nedenfor (kap. 5.3.1 og 5.3.2) følger kortfattede presentasjoner av organisasjonene WEF og WSF.

5.3.1 Verdens økonomiske forum (WEF)

“The World Economic Forum is an independent international organization committed to improving the state of the world by engaging leaders in partnerships to shape global, regional and industry agendas.” (Utdrag fra WEFs nettsider)¹⁹⁰

Verdens økonomiske forum (World Economic Forum - WEF) ble stiftet i 1971, under navnet ”European Management Forum”, som en uavhengig internasjonal non-profit-organisasjon med hovedkvarter i Genève i Sveits.¹⁹¹ Organisasjonen tok sitt nåværende navn i 1987.¹⁹² Siden 1982 har WEF fokusert på å samle verdens økonomiske ledere (og andre ”ledende figurer”) til sine årlige møter i Davos i Sveits, hvor ulike saker, hovedsakelig av ”global karakter”, diskuteres. WEF fungerer som en medlemsorganisasjon

¹⁸⁹ Grzybowski 2006: 8

¹⁹⁰ <http://www.weforum.org/>

¹⁹¹ <https://members.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/About+the+Forum+Subhome>

¹⁹² Patomäki og Teivainen 2004: 116

for over tusen store internasjonale firmaer, som finansieres ved at konsernene betaler årlige medlemskontingenter til organisasjonen.¹⁹³ Representanter fra disse firmaene regnes som *medlemmer* og har rett til å delta, mens andre deltakere må være invitert for å kunne delta (disse kalles ”constituents” for å skille dem fra medlemmene).¹⁹⁴

I 2006 ble WEFs årlige møte holdt over fem dager (25.-29. januar), det foregikk 244 samlinger (’sessions’), og møtet hadde 2340 deltakere fra 89 land, hvorav 735 var direktører eller styreformenn i ”verdensledende konserner”. De øvrige deltakerne bestod av inviterte representanter fra offentlige myndigheter, internasjonale organisasjoner, NGOer, fagforeninger, media, akademiske institusjoner og religiøse foreninger.¹⁹⁵

Formålet med WEF presenteres på organisasjonens hjemmesider. Formålet, eller målsetningen, er å forbedre verdens tilstand ”by *engaging leaders in partnerships to shape global, regional and industry agendas*”.¹⁹⁶ Videre presenteres WEF sine målsetninger og visjoner på følgende måte:

“(…) We are striving towards a world-class corporate governance system where values are as important a basis as rules. Our motto is ‘entrepreneurship in the global public interest’. We believe that economic progress without social development is not sustainable, while social development without economic progress is not feasible.”¹⁹⁷

Dette kan tolkes som at WEF i sine uttalte målsetninger vektlegger betydningen av ”verdier”, som anses som vel så viktige som regler når det gjelder (styringen av) konsernenes rolle i verden. De legger også vekt på viktigheten av privat entreprenørskap og økonomisk vekst på globalt plan, men at dette ikke må skje på bekostning av sosial utvikling.

¹⁹³ I følge Washington Post betaler hvert medlem \$12500 i medlemskontingent, i tillegg til \$6250 for å få sende sine ledere til Davos-møtet. I tillegg til dette betaler 27 firmaer rundt en kvart million dollar hver for privilegiet å bli kalt ”knowledge partners” eller ”institutional partners”, og i overkant av 20 firmaer betaler \$78000 for å bli ”annual meeting partners”. (Rupert 2005: 206).

¹⁹⁴ Rupert 2005: 195

¹⁹⁵ <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Annual+Meeting+2006:+Factsheet>

¹⁹⁶ <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/About+the+Forum+Subhome>

¹⁹⁷ <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Our+Organization>

5.3.2 Verdens sosiale forum (WSF)

“The World Social Forum is an open meeting place for reflective thinking, democratic debate of ideas, formulation of proposals, free exchange of experiences and interlinking for effective action, by groups and movements of civil society that are opposed to neo-liberalism and to domination of the world by capital and any form of imperialism, and are committed to building a planetary society directed towards fruitful relationships among Mankind and between it and the Earth.” (Fra WSFs ‘Charter of Principles’)¹⁹⁸

Verdens sosiale forum (World Social Forum - WSF) så dagens lys første gang i januar 2001 i Porto Alegre, arrangert samtidig som, og som en ”motvekt” til, WEFs årlige møte i Davos.¹⁹⁹ Forslaget om et ”motarrangement” til WEFs årlige møter i Davos ble første gang lansert i 1996. Ideen ble senere videreutviklet av Oded Grajew (koordinatoren for CIVES²⁰⁰), Fransisco Whitaker (representant fra CBJP²⁰¹) og Bernard Cassen (leder av ATTAC). Organisasjonskomiteen for det første WSF besto av en rekke brasilianske CSOer.²⁰²

WSF kan (i følge seg selv) ikke kalles en organisasjon i vanlig forstand – det er en bevegelse som ikke er basert på en felles politisk plattform og heller ikke er organisert på samme måte som de fleste andre politiske partier eller NGOer.²⁰³ WSF definerer seg selv i sitt ”Charter of Principles” på sine internettsider som en ”åpen møteplass for grupper og bevegelser i det sivile samfunnet.”²⁰⁴ Det som gjør at WSF kanskje klarest skiller seg fra de fleste andre organisasjoner er at WSF ikke fatter noen vedtak på vegne av organisasjonen per se, og at ingen kan uttale seg på vegne av organisasjonen. Den uttalte begrunnelsen for dette er å bevare deltakernes mangfold.²⁰⁵ WSF prioriterer mangfold høyere enn enhet utad.

¹⁹⁸ <http://www.wsfindia.org/charter.php>

¹⁹⁹ Grzybowski 2006: 8

²⁰⁰ Brazilian Business Association for Citizenship

²⁰¹ Brazilian Justice and Peace Commission

²⁰² Fisher og Ponniah 2003: 4

²⁰³ Grzybowski 2006: 9

²⁰⁴ <http://www.wsfindia.org/charter.php>

²⁰⁵ http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4_1&cd_language=2

WSF har en del fellestrekk med det som vanligvis kalles ”nye sosiale bevegelser” (’new social movements’), for eksempel flat struktur og nettverksorientering, men representerer også noe nytt og annerledes i forhold til bevegelsene som tradisjonelt har vært betegnet som de ”nye sosiale bevegelsene”. Disse bevegelsene er oftest fokusert på (gjerne ett eller få) *bestemte tema* og skaper *polarisering mot andre grupper* (på grunn av temadefinisjoner, valg av strategi, ol.), mens WSF i langt større grad er mangfoldig og inkluderende både i forhold til størrelse (antall deltakere) og tema.²⁰⁶ Temamangfoldet til WSF kan illustreres ved de mange ulike nettverkene som eksisterer i regi av WSF; det finnes blant annet et antikrigsnettverk, et feministisk nettverk, et nettverk for de som slåss for rettighetene for de med andre seksuelle legninger, et nettverk for intellektuelle, et nettverk for landsbygd- og bondebevegelser, et nettverk for arbeiderkamp, ulike nettverk for ulike kampfelt – for eksempel mot HIV/Aids, et menneskerettighetsnettverk, i tillegg til flere andre nettverk.²⁰⁷

Fra det første forumet i Porto Alegre i 2001 til forum i 2005 vokste WSF fra om lag 10000 deltakere til over 150000 deltakere ved samlingen i 2005. WSF har blitt arrangert følgende steder; Porto Alegre (Brasil) i 2001, 2002, 2003 og 2005, Mumbai (India) i 2004, og i Bamako (Mali), Caracas (Venezuela) og Karachi (Pakistan) i 2006 (WSF ble i 2006 delt mellom disse byene), og i 2007 ble WSF arrangert i Nairobi (Kenya).²⁰⁸ I tillegg til den årlige verdenssamlingen blir det også arrangert flere lokale og regionale møter, i tillegg til flere andre typer arrangementer i regi av WSF.²⁰⁹

5.4 Tidsperiode

Tidsperioden for undersøkelsen er avgrenset til perioden fra 1987 (da WEF tok sitt nåværende navn) til 2007 (dd)). Søket etter ”WEF-tekster” er dermed begrenset til denne tidsperioden, mens tidsavgrensingen av søket etter ”WSF-tekster” er satt til hele organisasjonens levetid (januar 2001-2007 (dd)). Tekstene som er valgt ut til analysen er utgitt i tidsperioden (f.o.m.) 1999 – (t.o.m.) 2004.

²⁰⁶ Santos 2004: 166

²⁰⁷ Klassekampen lørdag 3. februar / søndag 4. februar 2007: 3 (I. Wallerstein)

²⁰⁸ Klassekampen lørdag 20 jan. / søndag 21 jan. 2007: 14

5.5 Om det empiriske materialet

Skillet mellom WEF og WSF er utgangspunktet for *utvelgelsen av tekstene* som analyseres i den empiriske delen av denne oppgaven. Disse organisasjonene er valgt ut for å representere og eksemplifisere skillet mellom de to diskursene jeg har avgrenset – globalismen (WEF) og antiglobalismen (WSF). Empirien i oppgaven består derfor av tekster (artikler, dokumenter o.l.) som enten er utgitt av disse organisasjonene ”per se”, eller på annen måte kan relateres/knyttes til disse. Eksempler på det siste er tekster skrevet av aktører, debattanter eller teoretikere som på en eller annen måte er eksplisitt knyttet til enten WEF eller WSF.

Gitt begge disse organisasjonenes noe utradisjonelle karakter, er det ofte ikke uproblematisk å kunne slå fast hva som kan regnes som en ”WEF-tilknyttet tekst” eller en ”WSF-tilknyttet tekst”. Som nevnt tidligere, fatter for eksempel WSF ingen uttalelser eller resolusjoner, og lar ingen snakke på vegne av WSF som enhet. Kriteriene for hva som kan regnes som ”WEF-tekst” eller ”WSF-tekst” må derfor i stor grad baseres på skjønn. Tekstene som er valgt ut til analysen er dermed valgt på bakgrunn av både en innholdsmessig vurdering av hvorvidt temaene de tar opp er relevante for problemstillingen(e) og en skjønnsmessig vurdering av hvorvidt, og i hvilken grad, forfatteren kan knyttes til en av organisasjonene. Nedenfor følger en liste over tekstene som er valgt ut til analysen.²¹⁰

Tekster tilknyttet WEF (globalismen):

- (a) Jagdish Bhagwati: “*Democracy at Bay?*” (2004)²¹¹
- (b) Thomas L. Friedman: “*The Lexus and the Olive Tree. Understanding Globalization*” (1999)²¹²
- (c) Mike Moore: “*Time to rethink global governance*” (2003)

²⁰⁹ Grzybowski 2006: 7

²¹⁰ Tekstene brukt som empirisk materiale er bokstavert fra *a* til *j* – i parentes foran tekstene i presentasjonen av tekstene i analysedelen (kap. 6) og i *kildelisten* i uthevet parentes bak forfatter, årstall, tittel, forlag og utgivelsessted.

²¹¹ Bhagwati 2004: 92-105

²¹² Friedman (1999)

- (d) *George Soros: "Conclusion. Toward a Global Open Society" (2002)*
- (e) *Martin Wolf: "Markets, Democracy and Peace" (2004)*

Tekster tilknyttet WSF (antiglobalismen):

- (f) *WSF: "Charter of Principles" (2001).*²¹³
- (g) *Frei Betto og Michael Löwy: "Values of a New Civilization" (2003).*²¹⁴
- (h) *Noam Chomsky: "Reflections of Power and Globalization" (2004).*²¹⁵
- (i) *Naomi Klein: "Afterword. Two Years on the Streets. Marching through the Symbols" (2001/2002).*²¹⁶
- (j) *M. P. Parameswaran: "Participatory Democracy" (2003).*²¹⁷

²¹³ Fisher og Ponniah (red.) 2003: 354-357 ; WSF-nettsider: <http://www.wsfindia.org/charter.php>

²¹⁴ I Fisher og Ponniah (red.) 2003: 329-337. Teksten er oversatt til engelsk av Robert Finnegan og Thomas Ponniah.

²¹⁵ Hentet fra Veltmeyer (red.) 2004: 139-153

²¹⁶ Klein 2001: 447-458

²¹⁷ I Fisher og Ponniah (red.) 2003: 324-328

6. Analyse – konstruksjonen av demokratibegrepet

I dette kapitlet vil analysen av det empiriske materialet presenteres. Det empiriske materialet i denne oppgaven består av ti utvalgte tekster – fem tilknyttet WEF og globalismen og de resterende fem tilknyttet WSF og antiglobalismen. Målsetningen med analysen er å utforske hvordan demokratibegrepet forstås og brukes innenfor diskursene til ”globaliseringsentusiastene” og ”globaliseringskritikerne”. Mer konkret ønsker jeg (forsøksvis) å analysere hvordan tegnet ’demokrati’ konstrueres diskursivt henholdsvis innen diskursene *globalismen* og *antiglobalismen* (representert ved tekster relatert til ”diskursbærerne” WEF og WSF), og undersøke om de to konstruksjonene av begrepet kan spores til skillet mellom to ”klassiske” demokratiteoretiske perspektiver – det økonomiske og det deltakerdemokratiske.

I analysen av empirien – de ti utvalgte tekstene – står altså begrepet/tegnet ’demokrati’ i fokus. De teoretiske konseptene som ble introdusert i kapittel fire tjener som redskaper under analysen av de ulike konstruksjonene av ’demokrati’. Diskursteoriens konsepter om *elementer*, *momenter*, *flytende betegner*, *nodalpunkt*, *artikulasjon* og *ekvivalenskjeder* er de konseptene som i størst grad vil bli brukt som redskaper i denne analysen for å kunne forsøke å si noe om hvordan diskursene konstruerer demokratibegrepet.

I forhold til det diskursive feltet, og den aktuelle diskursordenen avgrenset i denne oppgaven, betraktes tegnet ’demokrati’ som en flytende betegner – et element som i stor grad er åpent for betydningstilskrivelse. Sett *innenfor* hver av diskursene må imidlertid ’demokrati’ betraktes som et (sentralt) *moment*, eller et *nodalpunkt*, som diskursene tilskriver betydning på hver sin måte gjennom å *artikulere* (strukturere/relatere) det i forhold til andre momenter (tegn, begreper) i diskursen. En slik diskursiv artikulasjon/strukturering av nodalpunkter eller momenter gjennom relatering til andre tegn (momenter) i diskursen betegnes, som tidligere nevnt, i diskursteoretiske termer som skapningen (artikulasjonen) av *ekvivalenskjeder*. Rent praktisk vil derfor analysen av konstruksjonen av demokratibegrepet i hovedsak bestå i å undersøke hvilke andre begreper (eller tegn) ’demokrati’ *knyttes/kobles sammen med* (i ekvivalenskjeder), og hvilke andre begreper (tegn) ’demokrati’ *løsrives (differensieres) fra*.

6.1 WEF/globalismen

I dette delkapitlet vil analysen av de fem tekstene valgt ut for å representere WEF og globalismen presenteres, etter en kort introduksjon av tekstene og forfatterne og deres tilknytning til diskursbæreren WEF. Målsetningen med analysen er å undersøke hvordan disse tekstene omtaler demokrati (innenfor globaliseringsdebatten), og dermed bidrar til å konstruere demokratibegrepet på en bestemt måte.

6.1.1 Kort presentasjon av tekstene og forfatterne

*(a) Bhagwati: "Democracy at Bay?"*²¹⁸:

Teksten av Bhagwati er et kapittel (kap. 8) i boken *"In Defence of Globalization"*²¹⁹, utgitt av Jagdish Bhagwati i 2004.²²⁰ Bokens tema er globalisering og den kan ses som et forsvarsskrift mot endel av kritikken mot globaliseringen fra ulike hold. Teksten som analyseres her, kapitlet *"Democracy at Bay?"*, tar opp globalisering i relasjon til demokrati, og handler om hvordan forfatteren mener globaliseringen påvirker demokrati og demokratisering. Forfatteren, Bhagwati, er professor i økonomi ved Columbia University. Bhagwati har tidligere fungert som rådgiver for Indias finansminister (1993), som økonomisk-politisk rådgiver for GATT (1991-93) og WTO (2000-02) og som spesialrådgiver om globalisering for FN (2001).²²¹ Bhagwati står oppført som bidragsyter ('contributor') for WEF på organisasjonens internettsider.²²²

*(b) Friedman: "The Lexus and the Olive Tree. Understanding Globalization"*²²³:

Boken *"The Lexus and the Olive Tree"* ble utgitt av Thomas L. Friedman i 1999. Boken tar opp temaet globalisering (i et hovedsakelig økonomisk perspektiv) og lanserer

²¹⁸ Bhagwati 2004: 92-121

²¹⁹ Bhagwati (2004)

²²⁰ Kap. 8 – "Democracy at Bay?" (s. 92-121)

²²¹ WEFs internettsider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=100649>

²²² WEFs internettsider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=100649>

²²³ Friedman (1999)

globaliseringen som det nye dominerende *verdenssystemet* som har tatt over etter ”den kalde krigens verdenssystem” som dominerte tidligere. Boken legger spesielt vekt på spenningen mellom det nye ”globaliseringssystemet” (i tittelen symbolisert med ”*Lexus*”) og gamle tradisjoner, kulturer o.l. (i tittelen symbolisert med ”*Olive Tree*”). Temaet demokrati i relasjon til globalisering tas opp flere steder i boken. Forfatteren, Friedman, regnes som en sentral skikkelse i globaliseringsdebatten og har i en årrekke arbeidet som journalist, blant annet i *The New York Times*, hvor han siden 1995 har fungert som internasjonal økonomikorrespondent.²²⁴ Han har også gitt ut flere bøker, som blant annet omhandler temaene globalisering, situasjonen i Midtøsten og internasjonal terrorisme.²²⁵ Friedman har deltatt på WEF ved flere anledninger og er på WEFs nettsider nevnt som bidragsyter for organisasjonen.²²⁶

(c) Moore: ”*Time to rethink global governance*”²²⁷:

Teksten ”*Time to rethink global governance*” er et kapittel (kap. 15) i boken ”*A World Without Walls. (...)*”²²⁸ I boken dette kapittelet er hentet fra tar forfatteren opp globaliseringens utfordringer og lanserer et forsvar for blant annet økt frihandel og WTOs politikk. Kapitlet som analyseres her tar opp en diskusjon rundt globalisering og de endringene og utfordringene globaliseringen har medført for myndigheter, og mulighetene for styring i et globalt perspektiv. Forfatteren, Moore, har blant annet vært statsminister (1990) og handelsminister (1988-1990) i New Zealand og generalsekretær i WTO (1999-2002)²²⁹, og regnes som en sentral debattant i debattene rundt globalisering, internasjonal handel og global økonomi, og har utgitt en rekke bøker om disse temaene. Moore har deltatt som taler/innleder under WEF (blant annet i 2001 og 2002)²³⁰, og nevnes som bidragsyter for organisasjonen på dennes hjemmesider på Internett.²³¹

²²⁴ WEFs hjemmesider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=10400>

²²⁵ Thomas L. Friedmans nettsider: <http://www.thomasfriedman.com/thomasfriedman.htm>

²²⁶ WEFs nettsider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=10400>

²²⁷ Moore 2003: 216-248

²²⁸ Moore (2003)

²²⁹ WTOs nettsider: http://www.wto.org/english/thewto_e/dg_e/mm_e.htm

²³⁰ The Public Eye on Davos: <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/free/wef/davos2001/eyedavos.htm> ;

USA Today (nettutgave): <http://www.usatoday.com/news/nation/2002/01/31/nyc-economic-forum.htm>

²³¹ WEFs nettsider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=90126>

(d) Soros: ”*Conclusion. Toward a Global Open Society*”²³²:

Teksten av George Soros som analyseres her er avslutningskapittelet i boken ”*On Globalization*” fra 2002²³³. I denne boken tar Soros opp globaliseringen og dens utfordringer, og argumenterer for at svaret på noen av de utfordringene verden står overfor ligger i innførselen av det han kaller et globalt ”åpent samfunn”; temaet demokrati diskuteres i forbindelse med dette. Forfatteren, Soros, regnes som en innflytelsesrik deltaker i debattene rundt feltene økonomi og globalisering og har utgitt flere bøker om disse temaene. Soros har deltatt som taler/innleder ved WEF ved flere anledninger²³⁴, og nevnes som bidragsyter på hjemmesidene til WEF.²³⁵ Under WEF 2007 deltok Soros som ”selected business partner”.²³⁶

(e) Wolf: ”*Markets, Democracy and Peace*”²³⁷:

Teksten ”*Markets, democracy and Peace*” er et kapittel (kap. 3) i boken ”*Why Globalization Works*”²³⁸, utgitt av Martin Wolf i 2004. Teksten tar opp temaene demokrati og fred i forbindelse med globaliseringsprosessen – og mer spesifikt hvordan forfatteren mener sammenhengen mellom markedskreftene, fred og demokrati fungerer. Forfatteren av teksten, Wolf, har arbeidet som journalist og økonomisk kommentator i The Financial Times siden 1996, og har før det blant annet vært ansatt som seniorøkonom i Verdensbanken.²³⁹ Wolf er ”Forum Fellow” og har fungert som panelmoderator (’panel moderator’) ved WEF.²⁴⁰ Han står også oppført som bidragsyter for WEF på organisasjonens internettsteder.²⁴¹

²³² Soros (2002)

²³³ Soros 2002: 149-179

²³⁴ The Public Eye on Davos: <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/free/wef/davos2001/eyedavos.htm> ;

USA Today (nettutgave): <http://www.usatoday.com/news/nation/2002/01/31/nyc-economic-forum.htm>

²³⁵ WEFs nettsider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=24319>

²³⁶ WEFs nettsider: http://www.weforum.org/pdf/AM_2007/BusinessLeaders.pdf

²³⁷ Wolf 2004: 24-39

²³⁸ Wolf (2004)

²³⁹ WEFs nettsider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=65241>

²⁴⁰ Leighbureaus nettsider: <http://leighbureau.com/speaker.asp?id=272>

²⁴¹ WEFs nettsider: <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=65241>

6.1.2 Globalisering – positivt og uunngåelig

Innledningsvis, før analysen av hvordan ”WEF-tekstene” omtaler og konstruerer demokratibegrepet, ønsker jeg kort å undersøke hvordan disse tekstene ser på, og framstiller, *globaliseringen generelt* – for derigjennom å vise hvordan de kan sies å gjenspeile de viktigste kjennetegnene til globalismen, slik den er avgrenset og framstilt i kap. 2.1.

Et fellestrekk ved de fem ”WEF-tekstene” er at de framstiller globalisering som et grunnleggende positivt, irreversibelt fenomen (eller system) som er et ledd i en slags ”naturlig” historisk utvikling/evolusjon. Av de ulike aspektene ved globaliseringen er det økonomiske aspekter (som global frihandel, liberalisering av markeder, osv.) som vektlegges i størst grad. Nedenfor følger noen eksempler på hvordan forfatterne omtaler ’globalisering’.

Et eksempel på hvordan ’globalisering’ i framstilles som et positivt fenomen gir Moore i sin tekst:

“Globalisation isn’t responsible for all the ills in the world: a rules-based system to encourage free trade has improved prosperity worldwide and the institutions created after the war are important, useful and central to peace, prosperity and a better life for us all.”²⁴²

’Globalisering’ knyttes til ’regelbasert system’, ’økt velstand verden over’, ’fred’ og ’et bedre liv for alle’. Assosiasjonen til disse begrepene skaper et bilde av globaliseringen som noe utelukkende positivt – noe som fører til framgang og forbedrer alles liv.

Globaliseringen oppfattes også i tekstene som noe uunngåelig. Et sitat av Friedman illustrerer hvordan globalisering framstilles som et irreversibelt system:

²⁴² Moore 2003: 240

”Globalization is not a phenomenon. It is not just some passing trend. Today it is the overarching system shaping the domestic politics and foreign relations of virtually every country, and we need to understand it as such.”²⁴³

I sitatet understreker Friedman at globaliseringen ikke er en ”passerende trend” eller ”et fenomen”, men et *verdensomspennende og dyptgripende system*. Friedman knytter ’globalisering’ til begrepet ’system’ samtidig som han skaper en avstand mellom ’globalisering’ og begrepene ’fenomen’ og ’trend’. Ordet *system* vekker normalt assosiasjoner til noe som er mer omfattende, mer uangripelig og vanskeligere å forandre enn en *trend* eller et *fenomen*. Dette underbygger den diskursive konstruksjonen av ’globalisering’ som en irreversibel prosess. Friedman skaper et bilde av globaliseringen som noe uunngåelig, noe man ”bare må forholde seg til”.

Av globaliseringens ulike aspekter, er det de økonomiske aspektene som i størst grad vektlegges i tekstene. Globalisering forstås som en spredning av frihandelskapitalisme, og dette blir sett på som positivt. Et annet sitat, også hentet fra Friedmans tekst, illustrerer dette:

“The driving idea behind globalization is free-market capitalism – the more you let market forces rule and the more you open your economy to free trade and competition, the more efficient and flourishing your economy will be. Globalization means the spread of free-market capitalism to virtually every corner in the world. Globalization also has its own set of economic rules – rules that revolve around opening, deregulating and privatizing your economy.”²⁴⁴

I sitatet framstilles altså globaliseringen hovedsakelig som et positivt, økonomisk fenomen – globalisering innebærer spredning av ”frihandelskapitalisme” til så å si alle hjørner av verden. Jo mer et land åpner økonomien for markedskreftene, desto mer effektiv og blomstrende vil landets økonomi bli. ‘Globalisering’ knyttes i sitatet til ‘frimarkedskapitalisme’, og ‘markedskreftene’ knyttes til ’effektiv og blomstrende økonomi’.

²⁴³ Friedman 1999: 7

²⁴⁴ Ibid.: 8

Som helhet fremmer de fem “WEF/globalisme-tekstene” et syn på globalisering som er i tråd med globalismediskursen slik den er avgrenset i kap. 2.1. Globaliseringen blir i alle tekstene framstilt som en tilnærmet irreversibel prosess (eller et system) som har grunnleggende positive konsekvenser. Økonomiske aspekter ved globaliseringen vektlegges, og det målbæres en positiv og optimistisk holdning i forhold til (spredning av) kapitalisme, frihandel og markedsliberalisme.

6.1.3 Markedet og økonomisk vekst

6.1.3.1 Markedet

Når det gjelder omtalen av *'demokrati'*, er den viktigste fellesnevneren ved de fem ”WEF/globalisme-tekstene” at de alle i en eller annen forstand sammenkobler konsepter om *'markedet'* (markedsliberalisme, frihandel) til begrepet *'demokrati'*. Denne sammenkoblingen går igjen som en rød tråd i alle de fem tekstene. Som tidligere nevnt må tegnet *'markedet'* kunne betraktes som et viktig nodalpunkt i globalismen – et sentralt moment som resten av diskursen struktureres rundt. Dette gjelder også *'demokrati'* – tegnet *'demokrati'* struktureres gjennomgående i forhold til *'markedet'* i de fem tekstene; tekstene skaper en klar konnotasjon mellom *'demokrati'* og *'marked'* (evt. markedsliberalisme, markedsøkonomi, osv.). Forsøk på en ”naturliggjørelse” av en oppfatning av markedsøkonomi og demokrati nærmest som to sider av samme sak må regnes som en vesentlig komponent i den diskursive konstruksjonen av demokratibegrepet i disse tekstene. Nedenfor følger noen sitater fra tekstene som eksemplifiserer og illustrerer hvordan *'marked'* knyttes til *'demokrati'* i globalismen.

Som nevnt tidligere (jf. kap 2.1) er et vesentlig moment i globalismen den såkalte ”TINA²⁴⁵-logikken” som kan sies å stå sentralt i den nyliberalistiske ideologien. TINA innebærer oppfatning om at det ikke lenger eksisterer noen (fornuftige) alternativer til den vestlige, liberale økonomisk-politiske modellen. Den ”vestlige modellen” – en kombinasjon

²⁴⁵ Forkortelse for “there is no alternative”.

av økonomisk markedsliberalisme og representativt demokrati betraktes som ”historiens endepunkt”. Et sitat fra Wolfs tekst gir eksempel på en framstilling av dette synet:

“The collapse of state socialism between 1989 and 1991 has shown that liberal democracy is the only political and economic system capable of generating sustained prosperity and political stability. This is the sense in which the American analyst Francis Fukuyama was right to argue that this is the end of history.”²⁴⁶

Wolf forbinder i sitatet ‘demokrati’ med ‘liberalt’ – og hevder ‘liberalt demokrati’ er det eneste politiske og økonomiske systemet som er i stand til å skape vedvarende økonomisk vekst, velstand og politisk stabilitet. På bakgrunn av dette støtter han Fukuyamas påstand om ”historiens slutt”. Sitatet skaper en sammenkobling av ‘demokrati’ med ‘liberalisme’ både i den økonomiske og den politiske tapningen.

Et annet eksempel på sammenkoblingen av ‘demokrati’ og ‘marked’ finner vi i Soros’ tekst. Soros er opptatt av det han kaller “åpne samfunn” – en betegnelse som brukes om en samfunnstype som bør etterstrebes:

“The principles of open society find expression in a democratic form of government and a market economy.”²⁴⁷

‘Demokrati’ assosieres altså i sitatet med ‘markedsøkonomi’ ved at begge er prinsipper for ”åpne samfunn”. Soros framstiller altså både ‘demokrati’ og ‘markedsøkonomi’ som viktige komponenter i ønskelige, etterstrebare, åpne samfunn.

Et tredje eksempel – hentet fra Wolfs tekst – illustrerer en sammenkobling av ‘privat eiendomsrett’, ‘markedsøkonomi’ og ‘demokrati’, og en argumentasjon for at økonomiens område ikke skal underlegges politisk (og dermed heller ikke demokratisk) styring:

“Private property is also a necessary condition for political pluralism. A political entity (...) that controls all a country’s resources, through the state, is unlikely to allow any

²⁴⁶ Wolf 2004: 32

²⁴⁷ Soros 2002: 170

opposition access to the means of campaigning against it. Worse, if all economic decisions are political, loss of power threatens a loss of livelihood. Power becomes the only route to wealth. This is not just lethal for the economy. It is also lethal for democratic politics, which become a form of civil war. It is only when politics are not a matter of personal survival that a stable democracy is conceivable. For democracy to function, therefore, the domain of the political has to be circumscribed. The market economy, based on private property, achieves this.”²⁴⁸

Wolf argumenterer i sitatet altså med at privat eiendomsrett er nødvendig for politisk pluralisme. Det bare er når politikk ikke er et spørsmål om personlig overlevelse at et stabilt demokrati er mulig eller tenkelig. For at demokratiet skal fungere må det politiske domenet begrenses. *Markedsøkonomi*, basert på *privat eiendomsrett*, oppnår dette. Framstillingen i sitatet er i tråd med en (ny-)liberalistisk tankegang; statens makt må begrenses (områdene for politisk styring må begrenses) og det må eksistere et skarpt skille mellom den økonomiske og den politiske sfæren. Wolf knytter i teksten ’demokrati’ sammen med ’markedsøkonomi’ og ’privat eiendomsrett’. En kan også hevde at bruken av begrepet ’stabilt’ foran ’demokrati’ i denne konteksten er med på å underbygge en ”naturalisering” av sammenkoblingen av ’demokrati’ og ’marked’ (”kun markedsliberale demokratier kan være stabile”).

I Friedmans tekst assosieres også ’marked’ med ’demokrati’. Friedman mener de globale markedskreftene utgjør et stadig viktigere bidrag i forhold til demokratisering:

”While the logic of globalution²⁴⁹ leaves me an optimist that the herd²⁵⁰ will make an increasingly important contribution to democratization, the reality of how it will unfold has to leave you cautious. You don’t just plug into the herd and get better software,

²⁴⁸ Wolf 2004: 30

²⁴⁹ Begrepet ”globalution” er en metafor Friedman bruker for å beskrive det han kaller ”revolution from beyond” (”revolusjon utenfra”) eller ”(...) the process by which the herd helps to build the foundation stones of democracy (...)”. (Friedman 1999: 142)

²⁵⁰ Friedman bruker ”the electronic herd” (”den elektroniske horden”) – eller i kortform bare ”the herd” – som en metafor for den globale markedsplassen bestående av alle de (ofte anonyme) multinasjonale aksje- fond- og pengespekulantene og investorene som er sammenkoblet gjennom ”skjermer og nettverk” (Friedman 1999: 94).

*operating systems*²⁵¹ and democracy in the other end. You have to work at it. Building software is an inherently political process, involving real human beings, that often runs into political, economic, historical and cultural resistance. There are no shortcuts and people almost always have to learn the hard way.”²⁵²

Friedman knytter i sitatet en *globalisering av markedet* til en *spredning av demokratiet*. Friedman regner med at ”horden” av spekulanter, investorer, osv. (som er et resultat av globaliseringen av markedene), ved hjelp av ”*the logic of globalution*”, i stadig økende grad vil være en viktig bidragsyter i forhold til demokratisering. Friedman knytter altså i sitatet ’demokrati’ til ’markedet’ (ved å hevde at det globale markedet vil få en stadig større (positiv) effekt på demokratiseringen). Samtidig distanserer han seg fra en rent deterministisk posisjon, der sammenhengen mellom et lands integrasjon i det globale markedet og demokrati er noe som skjer ”automatisk” – ved å påpeke at demokratisering og andre ”operativsystem- og softwareprosesser” (lov- og regelgivning med sikte på markedsintegrering) ikke ”går av seg selv” straks et land ”kobler seg på det globale markedet”, men er noe som det ”må jobbes med” siden det er prosesser som involverer ekte mennesker i en historisk, politisk, økonomisk og kulturell kontekst – og at man derfor ofte kan støte på politisk, økonomisk, historisk og kulturell motstand.

6.1.3.2 Økonomisk vekst

En framstilling av en sammenheng mellom *økonomisk vekst* og demokrati og demokratisering finnes også i tekstene.²⁵³ Sammenbindingen av ’økonomisk vekst’ med ’demokrati’ henger sammen med sammenbindingen mellom ’demokrati’ og ’marked’. Marked, økonomisk vekst og demokrati framstilles som sammenknyttede fenomener som

²⁵¹ Friedman bruker i teksten datamaskinanalogiene ”*operating system*” (operativsystem) og ”*software*”. ”*Operating system*” brukes av Friedman som en metafor for en stats ”generelle makroøkonomiske politikk”. Et eksempel på ”operativsystem” kan være *sentralisert planlegging av økonomien* (som f. eks. i det tidligere Sovjetunionen). (Friedman 1999: 128) Metaforen ”*software*” betegner mer detaljert lov- og regelgivning, institusjoner og kutyme. Friedman forklarer begrepet ”*software*” som ”(...) *all the things that fall broadly in the category of the rule of law. (...) Good software includes banking laws, commercial laws, bankruptcy rules, contract laws, business codes of conduct, a genuinely independent central bank, property rights that encourage risk-taking, processes for judicial review, (...) [mm.]*”. (Friedman 1999: 129)

²⁵² Friedman 1999: 160

²⁵³ Tekstene av Bhagwati (2004) og Wolf (2004).

virker gjensidig styrkende på hverandre; *markedsøkonomi* framstilles som et system som fremmer både demokrati og økonomisk vekst, *demokrati* fremmer integrasjon i markedet og økonomisk vekst, mens *økonomisk vekst* – som er en konsekvens av markedsøkonomi – i sin tur virker demokratiserende.

Et eksempel på dette finnes i Bhagwatis tekst, der han snakker om det han kaller globaliseringens *indirekte* demokratiserende effekt. Bhagwati knytter økonomisk vekst og (som en konsekvens av det) en voksende middelklasse sammen med 'demokrati':

*"The indirect link, on the other hand, comes from a proposition vigorously advanced by the American political scientist and intellectual Seymour Martin Lipset (...). Lipset's argument was complex, in tracing the impact of economic development on democratization via the mediating effect of 'social development' in the form of increased education, social equality, and changes in class structure. (...) The thesis popularly attributed to Lipset has instead been that economic prosperity produces a middle class. This emerging middle class creates, however haltingly, an effective demand for democratization of politics: the new bourgeoisie, with wallets a little fatter, seeks a political voice, not just one in the marketplace. (...) We now have a two step argument: globalization leads to prosperity and prosperity in turn leads to democratization of politics with the rise of the middle class."*²⁵⁴

Bhagwati knytter altså globalisering, via markedet og økonomisk vekst (og med det en framvekst/oppblomstring av middelklassen), til 'demokrati'. Forutsetningen til Bhagwati er at globaliseringen faktisk medfører økonomisk utvikling og vekst og at dette igjen fører til en voksende middelklasse. Denne forutsetningen er i tråd med, og målbærer, globalismens syn på globaliseringen som positiv for økonomisk utvikling og vekst. Bhagwatis argumentasjon videre dreier seg om at borgernes styrkede økonomiske stilling i markedet vil føre til en tendens til at de også vil ønske større grad av politisk innflytelse ("*(...) [T]he new bourgeoisie, with wallets a little fatter, seeks a political voice, not just in the market place.*").

²⁵⁴ Bhagwati 2004: 93-94

Også i Wolfs tekst knyttes økonomisk vekst til demokrati. Økonomisk vekst ses her som en av mekanismene som gjør at markedet fremmer demokrati:

*“The market supports democracy in another way – via growth. A modern market economy has, as the discussion in the following chapter shows, been the only system to have generated large and sustained rises in real incomes per head over lengthy periods. These rises have made the shift to a democratic system from what were, traditionally, more repressive regimes immeasurably easier.”*²⁵⁵

”Moderne markedsøkonomi” er i følge Wolf det eneste systemet som har generert store og vedvarende inntektsøkninger ”per hode” over lengre perioder, og dette er igjen noe som har medført at tidligere undertrykkende regimers overgang til demokratiske har gått lettere. I likhet med Bhagwati skaper altså Wolf et bilde av en ”naturlig sammenheng” mellom ’markedet’, ’økonomisk vekst’ og ’demokrati’ – og et bilde av at disse tre fenomenene er ledd i en positiv, naturlig utvikling for alle samfunn.

6.1.4 Individualisme og frihet (og markedet)

I tillegg til ’marked’ og ’økonomisk vekst’ kobles ’demokrati’ i flere av tekstene sammen med ’individ’ og ’frihet’.²⁵⁶ Individualisme og (individets) frihet er viktige verdier i (ny-)liberalistisk ideologi, og kan sies å være sentrale og vesentlige momenter i globalismen. Disse momentene er imidlertid også strukturert i forhold til nodalpunktet ’marked’; dette gjenspeiles i tekstene ved at individualisme og frihet ses i sammenheng med både demokrati og markedet. ’Markedet’ knyttes til ’individets frihet’ på det *økonomiske området*, mens ’demokrati’ knyttes til ’individets frihet’ på det *politiske området*. Slik skapes en assosiasjonsmessig sammenkobling mellom ’demokrati’, ’marked’, ’individ’ og ’frihet’.

²⁵⁵ Wolf 2004: 30

²⁵⁶ I tekstene til Bhagwati (2004), Moore (2003) og Wolf (2004)

Et eksempel på sammenknyttingen av 'demokrati', 'marked', 'individ' og 'frihet' finnes i Wolfs tekst, der han understreker sammenhengen mellom markedet og demokrati, og videre knytter an til en forbindelse med begrepene 'frihet' og 'individets autonomi':

“It is possible for countries to offer economic but not political freedoms – to have market economies, but not democracy or civil and human rights. But the correlation between these freedoms is strong. If the individual’s autonomy is respected in one sphere, it will normally be respected in another. In the long run, market economies tend to become democratic, as recent experience in [E]ast Asia has made plain.”²⁵⁷

I sitatet benytter Wolf begrepet 'frihet' som en fellesnevner for å skape positive assosiasjoner mellom 'markedsøkonomi' og 'demokrati'. 'Demokrati' står for *politisk frihet*, mens 'markedsøkonomi' står for *økonomisk frihet*, og korrelasjonen mellom disse er sterk. Både 'markedsøkonomi' og 'demokrati' knyttes igjen til 'individets autonomi'. Mens demokrati er det systemet som best ivaretar individets autonomi innen det *politiske* systemet, er markedsøkonomi det systemet som gjør det samme innen det *økonomiske*. Man kan si at Wolf skaper et bilde av demokrati og markedsøkonomi som nærmest to sider av samme sak – to uløselige og naturlig sammenknyttede fenomener som (sammenkoblet) ivaretar frihet og individets autonomi.

Et annet eksempel finnes i Bhagwatis tekst, der forfatteren grunngrir nærmere hvorfor han mener globaliseringen fremmer demokratisering. Også Bhagwati knytter globaliseringens demokratiserende effekt til markedet. Hans oppfatning er at globaliseringen fremmer demokratisering både direkte og indirekte, der den *direkte* linken mellom globalisering og demokrati handler om *individenes økte direkte markedstilgang*:

“Globalization promotes democracy both directly and indirectly. The direct link comes from the fact that rural farmers are now able to bypass the dominant classes and castes by taking their produce directly to the market thanks to modern information technology, thereby loosening the control of these traditionally hegemonic groups. In turn, this can

²⁵⁷ Wolf 2004: 30

*start them on the way to becoming more-independent actors, with democratic aspirations, in the political arena.”*²⁵⁸

Bhagwati knytter gjennom argumentet i sitatet ovenfor 'demokrati' til 'individet' i tillegg til 'markedet'; et velfungerende eller ideelt marked virker demokratiserende på grunn av at aktørene på et slikt marked blir mer uavhengige og selvstendige, og av den grunn antas de å også få demokratiske aspirasjoner på den politiske arenaen. Poenget er altså at markedet virker individualiserende, og at individualisering fremmer demokratisering. Dette argumentet kan sies å være i samsvar med den liberalistiske tradisjonens oppfatningen av det frie markedets oppbyggende og frigjørende effekt på samfunnet (og den enkelte borger) gjennom enkeltaktørenes forfølgelse av egeninteresser. Argumentet kan også sies å være i samsvar med det økonomiske demokratiperspektivets vektlegging av demokrati som en aggregering av individenes interesser og politiske preferanser. I likhet med Wolf "naturliggjør" Bhagwati sammenhengen mellom markedsøkonomi, individualisme og demokrati.

6.1.5 Lovstyre, konkurranse, ytringsfrihet og frie valg

I tillegg til momentene 'marked', 'økonomisk vekst', 'individ' og 'frihet' knyttes også 'demokrati' til andre momenter i tekstene. Blant annet knyttes det i flere av tekstene til 'lovstyre', 'konkurranse' og 'frie valg'. Nedenfor følger noen eksempler på hvordan demokratibegrepet i tekstene knyttes til disse begrepene.

Et eksempel på en sammenbinding mellom 'lovstyre' og 'demokrati' (igjen i sammenheng med 'marked') finnes i Soros' tekst:

*“After September 11 the principle that it is in the common interest of open societies to foster the development of democracy, market economy, and the rule of law in other countries should be generally accepted.”*²⁵⁹

²⁵⁸ Bhagwati 2004: 93

²⁵⁹ Soros 2002: 171

Soros hevder i sitatet at prinsippet om at det er i “de åpne samfunnenes” felles interesse å fremme utviklingen av demokrati, markedsøkonomi og lovstyre i andre land bør aksepteres av alle. I dette sitatet assosieres ’demokrati’ med ’markedet’ (markedsøkonomi), i tillegg til ’lovstyre’. Ved at disse begrepene nevnes i sammenheng med hverandre som ønskede utviklingstrekk i ”andre land”, forsøker teksten å skape et bilde av disse fenomenene som gjensidig sammenbundne.

Et annet eksempel finnes i teksten av Moore. I likhet med i Soros’ tekst finnes også her en sammenknytting av ’demokrati’ med ’lovstyre’. I tillegg knyttes også andre tegn/begreper i denne teksten til ’demokrati’:

”[P]rogress is best achieved under conditions of freedom, democracy and the rule of law. The pillars of civilised progress can best be advanced by the strengthening of institutions that promote democratic political parties, open commerce, free and fair media, free trade unions and religious tolerance. For these freedoms to flourish, institutions need to be strengthened and sometimes even established, so they can operate in a transparent, effective manner. The conditions for progress include such basic elements of democratic society as proper customs systems, honest finance ministries, autonomous central banks.”²⁶⁰

Framskritt, skriver Moore, kan på den beste måten oppnås under forhold der det eksisterer frihet, demokrati og *styre ved lov*. ’Demokrati’ nevnes altså i forbindelse med ’framskritt’, ’frihet’ og ’lovstyre’. Videre utdyper Moore at ”det *siviliserte* framskrittets pilarer” fremmes på en best mulig måte ved en styrking av institusjoner som fremmer *demokratiske politiske partier, åpen handel, frie og rettferdige media, frie fagforeninger og religiøs toleranse*. Også i dette eksempelet knyttes altså ’marked’ (åpen handel) til ’demokrati’ (demokratiske partier), i tillegg til ’organisasjons- og ytringsfrihet’ og ’religiøs toleranse’. Gjennom assosiasjonen til formuleringen ”sivilisert framskritt” kan det sies at det skapes en forsterket positiv assosiasjon mellom begrepene. Videre i sitatet nevner Moore at *forutsetningene for framskritt* inkluderer ”basiselementer i *demokratiske* samfunn som *skikkelige tollsystemer, ærlige finansministerier og autonome sentralbanker*”. Her knytter

²⁶⁰ Moore 2003: 238

Moore 'demokrati' til (velfungerende) 'økonomiske institusjoner' i et samfunn, ved at disse ses på som basiselementer i demokratiske samfunn.

Senere i teksten knytter Moore også 'konkurranse' til 'demokrati'. Også i dette eksempelet eksisterer det i tillegg en referanse til 'marked':

"Democracy works because decision-makers are accountable, replaceable, expendable. As in any marketplace, there's always someone out there who's smarter, more ambitious, with a better idea or product, or who is more telegenic. Business, politicians, NGOs, trade unions, any form of leadership needs competition and rivals."²⁶¹

'Demokrati' knyttes altså i sitatet til 'marked' – og til 'konkurranse'. Demokratiet fungerer – i likhet med *enhver markedsplass* – dersom det foregår *konkurranse* (mellom rivaler). Sitatet kan sies å målbære et økonomisk perspektiv på demokrati, ved at det vektlegger beslutningstakernes utskiftbarhet og konkurransen mellom rivaler på "den demokratiske markedsplassen" som grunnleggende for et fungerende demokrati.

I likhet med i tekstene av Moore og Soros assosieres også i Friedmans tekst 'demokrati' med 'lovstyre' og 'konkurranse'. Friedmans tekst er imidlertid den eneste blant de fem undersøkte tekstene som også direkte knytter 'frie valg' til 'demokrati':

"(...) [I]t is one thing for a government to improve its operating system and software on paper, but the only way to make sure those improvements are sustainable is to firmly locate them within a democratic or democratizing system. As Diamond puts it: 'Nations that try to plug into the herd with good software, rule of law, and accountability – but with no regular free elections – will not be able to keep up with the herd in the long run. Because you cannot sustain good software with an authoritarian regime that is not itself accountable, does not permit the free flow of information, does not permit an independent judiciary to pursue corruption, and does not permit free elections so that the political management can be changed.' The best way to preserve software is for the

²⁶¹ Moore 2003: 226

politicians overseeing it to know that someone is always watching them and that they can always be removed."²⁶²

Friedman fremstiller i sitatet ikke demokrati som et mål i seg selv, men som et middel for å bevare god "software" for å tekkes "horden" – altså for best mulig å oppnå (økonomisk) *konkurransedyktighet på det globale markedet*. 'Demokrati' assosieres med, og bindes i sitatet sammen med, 'frie valg', "fri informasjonsflyt" og 'konkurransen' (velgernes overvåkning og eventuelle utskifting av politikerne) i tillegg til 'markedet'. Dette er i tråd med det økonomiske (konkurransedemokratiske) perspektivet – der velgernes kontrollfunksjon og mulighet til å belønne eller straffe de styrende ved valg (gjenvælgelse eller ikke-gjenvælgelse) i dette perspektivet i stor grad vektlegges.

6.1.6 Ambivalens (Bhagwati)

Til tross for at de fem tekstene som helhet gir en framstilling av globaliseringen (spesielt de økonomiske aspektene ved den) som en prosess som har positive virkninger for demokrati og demokratisering, finnes det også rom for en viss ambivalens i en av tekstene.

Bhagwati snakker i sin tekst om globaliseringens *to motstridende konsekvenser* for demokrati:

*"[G]lobalization constrains the exercise of sovereignty, and hence the sense and scope of democratic control, since interdependence will imply that an action by one nation-state will generally have consequences that will be affected by feedback from other nations-states. At the same time – and herein lies a paradox – one can plausibly argue that globalization promotes the transition to democracy by regimes that are not democratic. To put the argument starkly, globalization promotes democracy while constraining it at the same time. But the relative strengths of these conflicting forces must be assessed."*²⁶³

²⁶² Friedman 1999: 159

²⁶³ Bhagwati 2004: 92-93

Bhagwati mener, i tråd med globalismen, at globaliseringen fremmer demokratisering og sprer demokratiet (over større geografiske og befolkningsmessige områder), samtidig som han også gir globaliseringskritikerne rett i at globaliseringen begrenser demokratiets ”dybde og spillerom” (på grunn av økende gjensidig avhengighet mellom nasjonalstatene).

Bhagwati ender imidlertid opp med å konkludere at globaliseringens positive effekter for demokrati er de mest robuste:

”So it would appear that the arguments that globalization will promote democracy are more robust than those that say that it will impair its exercise and efficiency.”²⁶⁴

6.1.7 Oppsummering

I alle de fem tekstene som er valgt ut for å representere WEF/globalismen i denne undersøkelsen knyttes ’demokrati’ til det viktigste nodalpunktet i globalismen – nemlig ’marked’ (herunder markedsliberalisme, markedsøkonomi, frihandel, åpen handel). Momentet ’økonomisk vekst’ knyttes til demokrati i tre av tekstene (Bhagwati, Friedman og Wolf). To av tekstene knytter demokrati til ’individet’ (individualisme, individets autonomi) (Bhagwati og Wolf). Også ’frihet’ knyttes til demokrati i to av tekstene (Moore og Wolf), i likhet med ’lovstyre’ (Moore og Soros).

I tillegg knyttes begrepet demokrati i tekstene til momentene ’konkurranse’ (Moore), ’velgernes kontroll/overvåkning av politikerne’ (Friedman), ’frie valg’ (Friedman), ’framskritt’ (Moore), ’økonomiske institusjoner’ (Moore), ’ytrings- og organisasjonsfrihet’ (Moore), ’religiøs toleranse’ (Moore), ’privat eiendomsrett’ (Wolf) og ”åpent samfunn” (Soros).

Ut fra analysen av de fem ”WEF -tekstene” ovenfor, kan det antydes en skisse av hvordan globalismen artikulere ’demokrati’ i en ekvivalenskjede:

²⁶⁴ Bhagwati 2004: 102

*'demokrati' – 'marked' – 'økonomisk vekst' – 'individ' – 'frihet' – 'lovstyre'*²⁶⁵

6.2 WSF/antiglobalismen

I dette delkapitlet presenteres analysen av de fem tekstene valgt ut for å representere WSF og antiglobalismen, etter en kort presentasjon av tekstene og forfatterne og deres tilknytning til WSF. Målsetningen med analysen er å undersøke hvordan disse tekstene omtaler demokrati – hvordan 'demokrati' artikuleres i relasjon til andre momenter i diskursen, og dermed bidrar til å konstruere demokratibegrepet på en bestemt måte.

6.2.1 Kort presentasjon av tekstene og forfatterne

*(f) WSFs "Charter of Principles"*²⁶⁶:

WSFs "Charter of Principles" ble vedtatt i etterkant av WSF 2001 av komiteen av brasilianske organisasjoner som tok initiativet til – og organiserte – det første WSF i Porto Alegre (januar 2001). WSFs "Charter of Principles" er – per dags dato – WSFs eneste *offisielle dokument* – det eneste dokumentet som taler *på vegne av* WSF som organisasjon. Denne teksten er, som navnet antyder, ment å definere grunnprinsippene til WSF. Teksten består av en kort innledning og en liste med i alt 14 punktavsnitt. Tre av punktene i "Charter of Principles" inneholder referanser til demokrati²⁶⁷ (punktene 1, 4 og 10).

*(g) Betto og Löwy: "Values of a New Civilization"*²⁶⁸:

Teksten "Values of a New Civilization" av Frei Betto og Michael Löwy er et dokument

²⁶⁵ Kun momenter som deles av flere en én tekst er tatt med, og momentene er rangert i synkende rekkefølge etter antall tekster de forekommer i ('marked' (5), 'økonomisk vekst' (3), 'individ' (2), 'frihet' (2), 'lovstyre' (2)).

²⁶⁶ <http://www.wsfindia.org/charter.php> (26/4-2006)

²⁶⁷ Nærmere bestemt ordene "democracy" og "democratic"

²⁶⁸ Betto og Löwy (2003)

hentet fra boken *"Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum"*²⁶⁹, som er en samling av (det redaktørene av boka vurderte som) sentrale dokumenter ('key documents') som ble diskutert under WSF 2002.²⁷⁰ Teksten er ment som et innlegg i en debatt omkring "verdier og prinsipper for et nytt samfunn"²⁷¹, og tar blant annet opp temaet *demokrati som verdi/prinsipp*.

*(h) Chomsky: "Reflections on Power and Globalization"*²⁷²:

Artikkelen "*Reflections on Power and Globalization*" (2004), er basert på et foredrag forfatteren presenterte 1. februar 2002 under WSF 2002 i Porto Alegre.²⁷³ Den profilerte amerikanske lingvisten og samfunnskritikeren Noam Chomsky regnes som en sentral figur innen de globaliseringskritiske bevegelsene. Chomsky tar i denne artikkelen opp blant annet makt og (manglende) demokrati i sett i lys av dagens (nyliberalistiske) globalisering. Chomsky tegner i artikkelen et bilde av dagens form for globalisering og dens konsekvenser for demokrati. Artikkelen er valgt ut på bakgrunn av temaene den tar opp (makt og demokrati i lys av globalisering), og på bakgrunn av at forfatteren (Chomsky) regnes som en sentral figur innen "den globaliseringskritiske bevegelsen".

*(i) Klein: "Afterword. Two Years on the Streets. Moving through the Symbols"*²⁷⁴:

Teksten "*Afterword. Two Years on the Streets. Moving through the Symbols*" av Naomi Klein er hentet fra 2001-utgaven av boken "*No Logo*".²⁷⁵ Denne boken ble første gang utgitt i 2000, og oppnådde raskt stor popularitet. Den blir regnet som en sentral bok blant mange som er tilknyttet de globaliseringskritiske bevegelsene, og er et mye omtalt bidrag til globaliseringsdebatten. Etterordet i denne utgaven av "No Logo" er skrevet i januar

²⁶⁹ Fisher og Ponniah (red.) (2003)

²⁷⁰ Ibid.: xii

²⁷¹ Betto og Löwy 2003: 329

²⁷² Chomsky (2004)

²⁷³ Ibid.: 153

²⁷⁴ Klein (2001)

²⁷⁵ Ibid.

2002²⁷⁶ – altså i etterkant av både ”Slaget om Seattle” i 1999 og det første WSF i 2001. Teksten omhandler Kleins syn på utviklingen av situasjonen for den globaliseringskritiske bevegelsen i løpet av de to årene mellom den første utgaven av ”No Logo” og denne andre utgaven. Den kanadiske journalisten og samfunnsdebattanten Naomi Klein regnes som en av de fremste og mest profilerte figurene i den globaliseringskritiske bevegelsen, og har deltatt som innleder og debattant ved WSF ved flere anledninger.

(j) *Parameswaran: ”Participatory Democracy”*²⁷⁷:

Teksten ”*Participatory Democracy*” av M. P. Parameswaran er et dokument hentet fra boken ”*Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum*”²⁷⁸, som er en samling av (det redaktørene av boka vurderte som) sentrale dokumenter som ble diskutert under WSF 2002 i Porto Alegre.²⁷⁹ Teksten omhandler i første rekke demokrati, og argumenterer blant annet for innføringen av deltakerdemokrati.

6.2.2 Kritikken av ”det etablerte”

Antiglobalismen målbærer som tidligere nevnt (jf. kap. 2.2) en kritikk av hvordan globaliseringsprosessene, i særdeleshet de økonomiske, slik de foregår i dag, fører til en rekke negative konsekvenser – blant annet for demokrati og demokratisering. Sett under ett framkommer det at et vesentlig ledd i antiglobalismens (representert ved de fem ”WSF-tekstene”) konstruksjon av et alternativt demokratibegrep består i et forsøk på en *løsrivelse* av demokratibegrepet fra (den dominerende eller hegemoniske) betydningen ”*vestlig-liberalt representativt demokrati*”. Dette foregår gjennom en kritikk av fenomenene ”nyliberalisme” og ”representativt demokrati” – og inngår i en mer generell kritikk av dagens globaliseringsprosesser og disses virkninger for demokrati og demokratisering.

²⁷⁶ Etterordet er undertegnet ”Naomi Klein, januar 2002” (Klein 2001: 458) Til tross for dette er utgivelsesåret for boka satt til 2001.

²⁷⁷ Parameswaran (2003)

²⁷⁸ Fisher og Ponniah (red.) (2003)

²⁷⁹ Ibid.: xii

Noe som kan betraktes som et vesentlig moment – eller et nodalpunkt – i antiglobalismen er altså *kritikk av nyliberalisme, kapitalisme og dagens form for globalisering* (jf. kap. 2.2). Denne kritikken deles også av de fem ”WSF-tekstene” som analyseres her. Som en del av den generelle kritikken mot ”dagens situasjon” og ”det etablerte” målbærer tekstene også en kritikk av ”vestlig-liberalt demokrati” – det *representative demokratiet*. Denne kritikken kan sies å utgjøre en av komponentene i en konstruksjon av et demokratibegrep som er forskjellig fra globalismens. I flere av tekstene gjøres det forsøk på en *løsriking* av tegnet ’demokrati’ fra betydningen ”representativt demokrati”. Nedenfor følger noen eksempler på hvordan ”WSF-tekstene” omtaler globaliseringen generelt, og hvordan begrepet ’demokrati’ forsøkes løsrevet fra den ”vestlig-liberale” (representative) betydningen av demokrati.

Et eksempel på en kritisk framstilling av (dagens) globalisering finnes i WSFs ”Charter of Principles” (punkt 4):

”The alternatives proposed at the World Social Forum stand in opposition to a process of globalization directed by the large multinational corporations and by the governments and international institutions at the service of those corporations’ interests.”²⁸⁰

I dette sitatet framstilles globaliseringen som en prosess som styres av store multinasjonale selskaper, sammen med de myndighetene og internasjonale institusjonene som støtter deres interesser. Det slås fast at de alternativene som foreslås under WSF står i opposisjon til denne formen for globalisering. Gjennom denne framstillingen knyttes ’globalisering’ til ’multinasjonale selskaper’, som igjen knyttes til ’myndigheter’ og ’internasjonale institusjoner’. Framstillingen er med på å tegne et (negativt) bilde av globaliseringen som noe som er styrt og drives fram av interessene til ”de rike og mektige” (multinasjonale konserner) og deres allierte (myndigheter og internasjonale institusjoner som støtter disse interessene).

²⁸⁰ <http://www.wsfindia.org/charter.php> (26/4-2006)

Også Chomsky retter i sin tekst kritikk mot den nåværende situasjonen. Han hevder at folk utsettes for press i retning økende konsum og at dette undergraver (blant annet) demokratiet:

”What remains of democracy is to be construed as the right to choose among commodities. Business leaders have long explained the need to impose on the population a ‘philosophy of futility’ and ‘lack of purpose in life’, to ‘concentrate human attention on the more superficial things that comprise much of fashionable consumption.’ Deluged by such propaganda from infancy, people may then accept their meaningless and subordinate lives and forget ridiculous ideas about managing their own affairs.”²⁸¹

Konteksten sitatet inngår i dreier seg om kritikk av den nyliberalistiske globaliseringen og dens konsekvenser. I sitatet snakker altså Chomsky om den nåværende (nyliberalistiske) globaliseringens konsekvenser for *demokratiets innhold*. Chomsky hevder at demokratiet er redusert til retten til å velge mellom forbruksvarer – altså er redusert til et snevert, ikke-reelt demokrati. Implisitt kan man si at Chomsky i dette sitatet forsøker å skape en avstand mellom dagens demokratiformer (og nyliberalistisk globalisering) og (ekte) ’demokrati’.

Betto og Löwy kritiserer, i likhet med Chomsky, også dagens situasjon med hensyn til demokratiet. De er kritiske til ”vestlig-liberalt” representativt demokrati, og knytter denne kritikken til en kritikk av dagens økonomiske system:

”[D]emocracy cannot be limited to the sense this political concept has in liberal democratic discourse: the free election of representatives every so many years, which, to be honest, has been deformed and distorted by the control that economic power exercises over the media. This representative democracy – which is also the fruit of many popular struggles, and which is still constantly threatened by the interests of the powerful, as demonstrated in the history of Latin America from 1964 to 1985 – is necessary, yet insufficient.”²⁸²

²⁸¹ Chomsky 2004: 152

²⁸² Betto og Löwy 2003: 335

Forfatterne ønsker i sitatet å løsrive 'demokrati' fra den betydningen/innholdet det har i "den liberale demokratidiskursen" – nemlig (utelukkende) "representativt demokrati"; frie valg av representanter ved jevne årsintervaller. Det representative demokratiet, som er et resultat av folkelige kamper, er *nødvendig* men ikke *tilstrekkelig*, hevder Betto og Löwy. Forfatterne ønsker i teksten å skape et *utvidet demokratibegrep* – et begrep som har et annet innhold *i tillegg til* betydningen "frie valg av representanter". Videre mener forfatterne altså at det representative demokratiet som faktisk eksisterer har blitt undergravet (eller "deformert og forstyrret") av kontrollen som *økonomiske krefter* utøver overfor media. I tråd med antiglobalismen knyttes dermed kritikken av det liberale demokratibegrepet også til en mer *generell kapitalismekritikk* og *kritikk av nyliberalismen*.

Også Klein retter i sin tekst kritikk mot "representativt demokrati", og knytter dette an til en kritikk av økende sentralisering av makt og beslutningsprosesser:

"[Many of today's activists] *are arguing that alienation from global institutions is only the symptom of a much broader crisis in representative democracy, one that has seen power and decision-making delegated to points further and further away from the places where the effects of those decisions are felt.*"²⁸³

Fremmedgjøringen folk føler i forhold til globale institusjoner er et symptom på en bred krise i det representative demokratiet, som i følge Klein skyldes at makt og beslutningsmyndighet stadig flyttes lengre unna de stedene der effektene av beslutningene merkes. Klein skriver i sitatet ikke om "crisis in democracy", men mer spesifikt om "crisis in *representative* democracy" – hun forsøker med andre ord å løsrive 'demokrati' fra betydningen "representativt demokrati" ved å knytte dette innholdet i begrepet til '*bred krise*' og '*fremmedgjøring*'. Sitatet målbærer også en kritikk av dagens globalisering – ved en sammenkobling av 'globale institusjoner' og 'fremmedgjøring'.

Som helhet tegner de fem "WSF-tekstene" et negativt bilde av hvordan (dagens) globalisering foregår og konsekvensene av den. Globaliseringen forstås som et elitestyrte fenomen som styres av de rike og mektige og tjener deres interesser. Kritikken inkluderer

²⁸³ Klein 2001: 456

også globaliseringens virkninger for demokrati – globalisering knyttes til en undergraving av demokratiet. Samtidig målbærer tekstene en kritikk av ”vestlig-liberalt” representativt demokrati, og forsøker, som et ledd i konstruksjonen av et alternativt demokratibegrep, å løsrive/frakoble tegnet ’demokrati’ fra betydningen ”representativt demokrati”.

6.2.3 Deltakelse på lokalplan

6.2.3.1 Deltakelse

I tillegg til kritikken av (dagens) globalisering og nyliberalismen er den vesentligste fellesnevneren ved ”WSF-tekstene” er at de snakker om *deltakerdemokrati*. Momentet ’deltakelse’ er det som sterkest knyttes til ’demokrati’ i tekstene. Av de fem tekstene knytter fire av dem tegnet ’demokrati’ til ’deltakelse’.²⁸⁴ Nedenfor følger noen eksempler på hvordan tekstene, som en del av konstruksjonen av demokratibegrepet, knytter ’demokrati’ til ’deltakelse’.

Et eksempel finnes i teksten til Parameswaran, hvor det argumenteres for at ”*kreativ deltakelse*” er en nødvendig forutsetning for demokrati:

”Democracy, if it is really to mean government by the people, demands participation. This participation has to be creative. If not, it is only mass slavery, to put it in strong words, or mass involvement in the execution of projects conceived by a few, to put it mildly. Such non-creative participation will not be just, and unjust things are not sustainable.”²⁸⁵

I dette sitatet knytter altså Parameswaran ’demokrati’ til ’deltakelse’ – demokrati *krever* deltakelse hvis det virkelig skal bety *folkestyre*. Forfatteren vektlegger også at deltakelsen må være *kreativ* for at demokratiet skal være rettferdig – Parameswaran mener at deltakerne (borgerne) ikke bare skal følge ”fåtallets” ideer og vilje, men selv være involvert

²⁸⁴ Unntaket er teksten av Chomsky, som nærmest utelukkende kan ses på som kritikk av dagens former for globalisering og demokrati.

²⁸⁵ Parameswaran 2003: 325

i politikken på en aktivt skapende (kreativ) måte. 'Demokrati' knyttes altså til '*kreativitet*' i tillegg til 'deltakelse'. Det kan hevdes at begrepet "kreativ" gir positive assosiasjoner – og at Parameswarans bruk av dette begrepet er med på å underbygge et positivt bilde av koblingen 'demokrati' – 'deltakelse'.

I likhet med Parameswaran knytter også Betto og Löwy 'deltakelse' til demokratibegrepet. I tillegg knytter de også an til et konsept om '*direktedemokrati*':

“What we need are superior, more participatory forms of democracy that allow the population to exercise directly their power to decide and to oversee – much in the way this happens in the participatory budgets of the city of Porto Alegre and the state of Rio Grande do Sul.”²⁸⁶

I sitatet hevdes det altså at det trengs mer *høyerestående* og *deltakerorienterte* former for demokrati, der befolkningen styrer og kontrollerer beslutningene *direkte*. Forfatterne trekker fram de deltakerdemokratiske budsjettbeslutningene i byen Porto Alegre og i delstaten Rio Grande do Sul i Brasil som konkrete eksempler. I sitatet knyttes altså 'demokrati' til begrepene '*deltakelse*' og '*direkte*'. Den positive assosiasjonen mellom disse begrepene kan sies å bli forsterket gjennom tilknytningen til begrepet "høyerestående" ("*superior, more participatory forms of democracy (...)*").

Også i WSFs "Charter of Principles" (i punkt 10) finnes en sammenkobling mellom 'demokrati' og 'deltakelse':

“The World Social Forum is opposed to all totalitarian and reductionist views of economy, development and history, and to the use of violence as a means of social control by the State. It upholds respect for Human Rights, the practices of real democracy, participatory democracy, peaceful relations, in equality and solidarity, among people, ethnicities, genders and peoples, and condemns all forms of domination and all subjection of one person by another”²⁸⁷

²⁸⁶ Betto og Löwy 2003: 335

²⁸⁷ <http://www.wsfindia.org/charter.php> (26/4-2006)

I dette punktet nevnes det altså en del fenomener WSF er motstander av eller fordømmer, og en del fenomener WSF ”oppholder stor respekt for”. Blant de sistnevnte finner vi ”(praktiseringen av) *reelt/virkelig demokrati*” og ”*deltakerdemokrati*”. Her knyttes altså ’demokrati’ til ’deltakelse’. ”Ekte demokrati” betyr deltakerdemokrati. Implisitt i utsagnet kan det sies at det også ligger en hentydning til at det eksisterer former *falskt demokrati* – altså noe som *kalles* demokrati, men som ikke er, eller bør regnes som, *ekte eller reelt* demokrati. Samtidig som det som sitatet knytter ’demokrati’ sammen med ’deltakelse’ forsøker det å distansere/frakoble tegnet ’demokrati’ fra en betydning der aspektet ’deltakelse’ *ikke* inngår.

6.2.3.2 Lokalplan (og deltakelse)

I tillegg til ’deltakelse’ knyttes også ’*lokalplan*’ i noen av tekstene til ’demokrati’.²⁸⁸ ”Småskalademokrati” og nærhet til beslutningsprosessene vektlegges som viktige forutsetninger for deltakelse, dermed også som forutsetninger for ”virkelig demokrati”. Dermed relateres ’*lokalplan*’ i forhold til sammenkoblingen mellom ’deltakelse’ og ’demokrati’. Nedenfor følger noen eksempler fra tekstene på hvordan ’lokalplan’ og ’demokrati’ kobles sammen.

Et eksempel på en sammenkobling av ’lokalplan’, ’deltakelse’ og ’demokrati’ finnes i Kleins tekst:

“What seems to be emerging organically is not a movement for a single global government but a vision for an increasingly connected international network of very local initiatives, each built on reclaimed public spaces, and, through participatory forms of democracy, made more accountable than either corporate or state institutions. If this movement has an ideology it is democracy, not only at the ballot box but woven into every aspects of our lives.”²⁸⁹

²⁸⁸ I tekstene til Klein og Parameswaran

²⁸⁹ Klein 2001: 456-457

I dette sitatet knytter altså demokrati til *'lokalplan'* ("svært lokale initiativer") og *'nettverk'*, i tillegg til *'deltakelse'*. Som en komponent i konstruksjonen av et (utvidet) demokratibegrep gjøres det også i sitatet et forsøk på å løsrive/frakoble *'demokrati'* fra betydningen (utelukkende) "representativt demokrati" og knytte det til "alle aspekter ved livet" ("*(...) democracy, not only at the ballot box but woven in to every aspects of our lives*"). Klein hevder også at visjonen om *et internasjonalt nettverk av lokale initiativer* er noe som "vokser *naturlig* fram". Ved hjelp av denne formuleringen kan det hevdes at hun forsøker å skape et bilde av at demokratibegrepet hun lanserer ("internasjonalt nettverk av lokale deltakerdemokratier") er noe som vokser fram *organisk* (og dermed er naturlig).

I likhet med Klein kobler også Parameswaran i sin tekst *'lokalplan'* til *'demokrati'* gjennom *'deltakelse'*:

"Participation, obviously, has to be universal and not limited to a few individuals. This suggests that both economic and political activities have to be on a small enough scale – on a human scale – so that citizens can participate meaningfully in them."²⁹⁰

Her påpeker Parameswaran at (den demokratiske) deltakelsen må være *universell*; altså ikke forbeholdt noen få individer, og at dette igjen krever at økonomiske og politiske aktiviteter må foregå i en *tilstrekkelig liten skala* – det han kaller en *menneskelig* skala, for at borgerne på en meningsfull måte kan delta. Parameswaran knytter altså momentene *'universalitet'* og *'lokalplan'*, i tillegg til *'deltakelse'* til tegnet *'demokrati'*. Bruken av begrepet "menneskelig skala" i sitatet kan sies å være et forsøk på en "naturalisering" eller *menneskeliggjøring* av et demokratibegrep som innebærer småskalademokrati/lokalt demokrati (demokrati i *stor skala* vil jo implisitt være "ikke-menneskelig" eller "umenneskelig").

I teksten av Klein finnes ytterligere et eksempel på sammenkoblingen mellom *'demokrati'*, *'lokalplan'* og *'deltakelse'*:

²⁹⁰ Parameswaran 2003: 325

“If centralization of power and distant decision making are emerging as the common enemies, there is also an emerging consensus that participatory democracy at the local level – whether through unions, neighborhoods, city governments, farms, villages, or aboriginal self-government – is the place to start building alternatives.”²⁹¹

I dette sitatet hevder altså Klein at sentralisering av makt og distansert beslutningstaking er (i ferd med å bli) en felles fiende, og at det er en gryende konsensus i den globaliseringskritiske bevegelsen om at *lokalt deltakerdemokrati* må være utgangspunktet for å bygge alternativer til maktsentraliseringen og den distanserte beslutningstakingen. ”Sentralisering av makt og stor avstand til beslutningstakingen” blir definert som noe som ikke kan assosieres med ’demokrati’, samtidig som ’deltakelse’ og ’lokalplan’ bindes til begrepet.

6.2.4 Økonomisk og sosialt demokrati

I betydelig grad dreier antiglobalismens kritikk av globaliseringen og nyliberalismen seg om de økonomiske og sosiale konsekvensene av den globale liberaliseringen av markeder. I ”WSF-tekstene” målbæres også en kritikk av *hvordan de økonomiske og sosiale feltene holdes utenfor ”demokratiets domene” (eller politisk styring) i den ”vestlig-liberale demokratimodellen”*. I tre av de fem tekstene knyttes disse feltene (de økonomiske og sosiale feltene) til demokratibegrepet. Nedenfor følger noen eksempler på hvordan ’økonomiske og sosiale felter’ knyttes til ’demokrati’.

I WSFs ”Charter of Principles” (i punkt 4) finnes et eksempel på en kobling mellom ’*sosial rettferdighet*’ og ’demokrati’:

“(…) They [the alternatives proposed at the World Social Forum] are designed to ensure that globalisation in solidarity will prevail as a new stage in world history. This will respect universal human rights and those of all citizens – men and women – of all

²⁹¹ Klein 2001: 456

nations and the environment and will rest on democratic international systems and institutions at the service of social justice, equality and the sovereignty of peoples²⁹²

I sitatet snakkes det altså om at alternativene som foreslås under WSF er planlagt basert på *demokratiske internasjonale systemer og institusjoner* dedikert til å sikre *sosial rettferdighet, likhet og folkenes suverenitet*. Dette kan tolkes som at WSF anser at demokratiet ikke kan ses på som løsrevet fra økonomiske og sosiale rettigheter. Dette synet kan sies å stå i motsetning til de perspektiver som ser demokrati/politikk som *atskilt* fra det økonomiske og sosiale liv; et perspektiv som finnes i (ny-)liberalistisk ideologi og det økonomiske perspektivet på demokrati. Sitatet antyder en sammenknytting av begrepet 'demokrati' med '*likhet*' og '*sosial rettferdighet*'.

I Bettos og Löwys tekst finnes også eksempel på en sammenknytning mellom 'demokrati' og 'de økonomiske og sosiale sfærene':

"The greater challenge, from the point of view of a project for an alternative society, is to extend democracy to the economic and social spheres. Why should we allow an elite to wield exclusive power in these spheres if we reject it in the political arena?"²⁹³

Forfatterne tar altså til orde for en utvidelse av demokratiet til også å gjelde de økonomiske og sosiale sfærene, og spør hvorfor man skal godta *en elites eksklusive makt* i de økonomiske og sosiale sfærene når man ikke godtar det på den politiske arenaen. 'Demokrati' knyttes i sitatet til 'de økonomiske og sosiale sfærene'. Formuleringen "en elites eksklusive makt" er med på å underbygge et negativt bilde av dagens (udemokratiske) tilstand i de økonomiske og sosiale sfærene.

Også Chomsky knytter (på en indirekte måte) 'demokrati' til '*økonomi*', gjennom en kritikk av hvordan økonomiske krefter, som en konsekvens av kapitalens liberalisering, undergraver demokratiet og myndighetenes styringsmuligheter:

²⁹² <http://www.wsfindia.org/charter.php> (26/4-2006)

²⁹³ Betto og Löwy 2003: 335

*"(...) [O]ne consequence of the liberalization of capital is rather clear: it tends to undercut democracy. (...) Free capital movement creates what has been called a 'virtual Senate' with 'veto power' over government decisions, sharply restricting policy options. Governments, in this context, face a 'dual constituency' – voters and speculators who 'conduct moment-by-moment referenda' on government policies (quoting technical studies of the financial system)."*²⁹⁴

I dette sitatet knytter altså Chomsky "kapitalens liberalisering" til "undergraving av demokratiet". Økonomiske krefter som ikke er underlagt demokratisk kontroll begrenser i praksis demokratiet og myndigheters politiske spillerom. Implisitt i dette argumentet kan det være nærliggende å hevde at Chomsky målbærer en oppfatning om at økonomien *ikke bør* være atskilt fra demokratisk kontroll. På denne måten kan det hevdes at også Chomsky gjennom sin kritikk implisitt knytter 'det økonomiske feltet' til tegnet 'demokrati'.

6.2.5 Åpenhet, refleksjon og demokratisk debatt ("Charter of Principles")

I tillegg til de momentene "WSF-tekstene" i størst grad er samstemte om er tilknyttet 'demokrati' – nemlig 'deltakelse', 'lokalplan' og 'økonomiske og sosiale felt' – finnes også (i en av tekstene) en sammenkobling av 'demokrati' og begreper som kan vekke assosiasjoner til konseptet '*deliberasjon*'.

I første punkt i WSFs "Charter of Principles" kobles 'demokrati' til begreper/konsepter som kan vekke assosiasjoner til en deliberativ oppfatning av demokrati:

*"The World Social Forum is an open meeting place for reflective thinking, democratic debate of ideas, formulation of proposals, free exchange of experiences and interlinking for effective action (...)"*²⁹⁵

Sitatet, som handler om hva WSF skal være, understreker altså at *debattene* i WSF skal være *demokratiske*. "Demokratisk" brukes i samme setning som, og i sammenheng med,

²⁹⁴ Chomsky 2004: 147-148

²⁹⁵ <http://www.wsfindia.org/charter.php> (26/4-2006)

formuleringene ”åpen møteplass”, ”reflektert tenkning”, ”demokratisk debatt” og ”fri utveksling av erfaringer”. Ved at ’demokrati’ knyttes til disse begrepene – begreper som normalt assosieres med en deliberativ demokratioppfatning – vekkes indirekte en kobling mellom ’demokrati’ og ’deliberasjon’.

6.2.6 Oppsummering

I fire av de fem ”WSF-tekstene” blir nodalpunktet ’demokrati’ knyttet til momentet ’deltakelse’. Det tydeligste mønsteret i disse tekstenes omtale av demokrati er nettopp koblingen av ’demokrati’ med ’deltakelse’.

’De sosiale og økonomiske feltene’ knyttes til ’demokrati’ i tre av tekstene (WSFs ”Charter of Principles”, Betto og Löwy og Chomsky). I disse tekstene argumenteres det for at demokratiet burde utvides til også å gjelde økonomien, og at sosial rettferdighet/likhet er en forutsetning, eller av stor betydning, for demokrati.

I to av tekstene (Klein og Parameswaran) knyttes ’demokrati’ til momentet ’lokalplan’ (i betydningen ”nærdemokrati”, ”småskalademokrati”). ’Lokalplan’ er i disse tekstene også relatert til sammenhengen mellom ’deltakelse’ og ’demokrati’.

Ellers knyttes demokrati i tekstene til momentene ’nettverk’ (Klein), ’organisk’ (Klein), ’direkte’ (Betto og Löwy), ’åpen’ (”Charter of Principles”), ’folkesuverenitet’ (Charter of Principles”), ’reflektert’ (”Charter of Principles”), ’debatt’ (”Charter of Principles”), ’kreativ’ (Parameswaran) og ’universell’ (Parameswaran).

Ut fra analysen av de fem ”WSF-tekstene” ovenfor kan det antydes en skisse av hvordan antiglobalismen artikulere ’demokrati’ i en ekvivalenskjede:

’demokrati’ – ’deltakelse’ – ’økonomiske og sosiale felt’ – ’lokalplan’²⁹⁶

²⁹⁶ Kun momenter som deles av flere en én tekst er tatt med, og momentene er rangert i synkende rekkefølge etter antall tekster de forekommer i (’deltakelse’ (4), ’økonomiske og sosiale felt’ (3), ’lokalplan’ (2)).

7. Avslutning

I den første delen av dette kapitlet vil spørsmålene som utgjør problemstillingen i denne oppgaven forsøksvis besvares, før jeg i andre del vil komme med noen avsluttende betraktninger omkring noen momenter som har dukket opp i forbindelse med denne undersøkelsen. Helt til slutt vil jeg komme med noen betraktninger rundt andre mulige oppfølgende undersøkelser innenfor temaet som har vært rammen for denne oppgaven.

7.1 Oppsummering/konklusjoner

Spørsmålene som danner utgangspunktet for oppgavens problemstilling vil nedenfor i dette delkapitlet besvares med utgangspunkt i de mest sentrale funnene i analysen (jf. kap. 6).

7.1.1 Konstruksjonen av demokratibegrepet i de to diskursene

Med utgangspunkt i analysen av det empiriske materialet i forrige kapittel – de ti ”WEF- og WSF-tekstene” – kan spørsmålene som danner utgangspunktet for denne undersøkelsen besvares. Den første delen av problemstillingen i oppgaven (som ble presentert i kap. 1.2) stilte spørsmålet om *hvordan de to diskursene (globalismen og antiglobalismen) diskursivt konstruerer demokratibegrepet ulikt i globaliseringsdebatten.*

I forrige kapittel presenterte jeg en skisse for hvordan de to diskursene artikulere tegnet ’demokrati’ i hver sin ekvivalenskjede.²⁹⁷ Disse ekvivalenskjedene kan, på en kortfattet, oppsummerende måte, danne et inntrykk av hvordan de to diskursene konstruerer demokratibegrepet ulikt:

- Globalismen:

’demokrati’ – ’marked’ – ’økonomisk vekst’ – ’individ’ – ’frihet’ – ’lovstyre’

- Antiglobalismen:

'demokrati' – 'deltakelse' – 'økonomiske og sosiale felt' – 'lokalplan'

Som nevnt i analysedelen framstiller *globalismen* globaliseringen som et positivt, demokratiserende fenomen; globaliseringen fører til framskritt og økt velstand, og sprer samtidig demokratiet verden over. Som vist i kapittel seks er det mest framtrede mønsteret i globalismens konstruksjon av demokratibegrepet (ut fra analysen av de fem ”WEF-tekstene”) en strukturering av begrepet i forbindelse med det viktigste nodalpunktet i diskursen, nemlig *'marked'*. Globalismens sammenbinding mellom disse to begrepene er det som i størst grad preger de fem tekstenes omtale av *'demokrati'*. Demokrati og markedsøkonomi kan sies å bli framstilt som nært forbundne fenomener – nærmest to sider av samme sak. Andre momenter knyttes i globalismen også sammen med *'demokrati'*; i størst grad momentene *'økonomisk vekst'*, *'individ'*, *'frihet'* og *'lovstyre'*. Disse momentene relateres i tekstene i liten grad til *'demokrati'* *alene*, men i større grad til *forbindelsen* mellom *'marked'* og *'demokrati'*. Det som ut i fra min analyse kan sies å være det vesentligste kjennetegnet ved globalismens konstruksjon av *'demokrati'* er framstillingen av et bilde av en naturlig, gjensidig forsterkende sammenheng mellom fenomenene markedsøkonomi, økonomisk vekst, individualisering og (individets) frihet, lovstyre og demokrati. Globalismens demokratibegrep kan i stor grad sies å være sammenfallende med det som gjerne kalles ”vestlig-liberalt demokrati”.

Antiglobalismen, på sin side, framstiller globaliseringen som en prosess som har betydelige negative konsekvenser og som virker underminerende for demokrati og demokratisering. Det mest framtrede mønsteret i antiglobalismens konstruksjon av demokratibegrepet (ut fra analysen av de fem ”WSF-tekstene”) kan sies å være forsøket på en løsrivelse/frakobling av *'demokrati'* fra betydningen ”eksisterende vestlig-liberalt representativt demokrati”, i tillegg til en sammenkobling av begrepet med *'deltakelse'*. I tillegg forsøkes *'demokrati'* framstilt som noe som er løsrevet fra, og nærmest uforenelig med, nyliberalismen og dagens form for globalisering. Et mønster i de fem tekstene er at de tar til orde for et utvidet demokratibegrep som skal bety noe annet og/eller noe mer enn *'representativt demokrati'* – der *'deltakelse'* som det viktigste momentet skal inngå. I

²⁹⁷ Diskursteoriens konsepter om *artikulasjon* og *ekvivalenskjeder* ble presentert i kap.4.2.2 – 4.2.3.

tillegg knytter antiglobalismen 'de økonomiske og sosiale feltene' og 'lokalplan' til 'demokrati'. Det som ut i fra analysen av de fem "WSF-tekstene" kan sies å være vesentlige aspekter ved antiglobalismens konstruksjon av demokratibegrepet er en framstilling av demokrati som noe som krever deltakelse, bør foregå på lokalplan, og bør innbefatte økonomien og det sosiale livet; altså innebærer antiglobalismens demokratibegrep en utvidelse av området for demokratisk kontroll (politisk styring) – de økonomiske og de sosiale feltene i samfunnet også skal være underlagt demokratisk kontroll. Den demokratiske styringen skal foregå på lokalplanet – med størst mulig grad av deltakelse fra befolkningens side.

7.1.2 Forbindelser til de to demokratiteoretiske perspektivene

Den andre delen av problemstillingen i denne oppgaven stilte følgende spørsmål: "*Kan et skille mellom de to ulike konstruksjonene av 'demokrati' knyttes til skillet mellom to demokratiteoretiske perspektiver – nærmere bestemt det økonomiske perspektivet på demokrati og det deltakerdemokratiske perspektivet*". Hovedtrekkene ved de to demokratiperspektivene ble introdusert i kapittel tre i denne oppgaven.

Når det gjelder *globalismens* konstruksjon av 'demokrati' kan det på en del punkter trekkes paralleller til *det økonomiske perspektivet på demokrati*. Som nevnt knytter globalismen blant annet tegnet 'demokrati' sammen med momentene 'marked', 'individ' og 'frihet'. Disse momentene kan sies å være sentrale også innenfor det økonomiske demokratiperspektivet. I dette perspektivet dras gjerne paralleller mellom markedet og demokrati – demokrati forstås i stor grad som et "*politisk marked*" der velgerne stemmer på de partier eller representanter de regner med vil ivareta deres interesser på en best mulig måte. Individualisme og frihet (individets frihet) er verdier som også i stor grad kan sies å være vektlagt i det økonomiske demokratiperspektivet. *Samfunnet* forstås i dette perspektivet som summen av rasjonelle enkeltindivider som søker å oppfylle sine (individuellt gitte) interesser og preferanser i størst mulig grad. Den høyeste grad av velstand, velferd og framgang for samfunnet som helhet oppnås dersom enkeltindividene i størst mulig grad er frie til å forfølge sine egeninteresser i konkurranse med andre. Området for "det politiske" bør begrenses til kun de områdene der kollektive beslutninger er

nødvendige, for ikke å legge unødvendige begrensninger på konkurransen og individenes forfølgelse av sine interesser. *Demokratiet* ses på som et legitimt instrument for å kanalisere individenes interesser ut i kollektive beslutninger på de områdene der slike beslutninger er nødvendige.

Mye av årsaken til parallellene mellom globalismen og det økonomiske perspektivet kan skyldes et felles utgangspunkt i *liberalismen*; både globalismen og det økonomiske demokratiperspektivet har mange av sine røtter i dette samfunnssynet. De kan sies å dele et grunnleggende utgangspunkt som primært innebærer et *individualistisk* fokus; samfunnet består av individer som frivillig er medlemmer av et kollektiv (samfunnet), og der *frihet* altså innebærer at individene skal kunne forfølge sine interesser og realisere sine personlige målsetninger med minst mulig innblanding fra samfunnet (kollektivet). *Det frie markedet* forstås som det middelet som på en best mulig måte sikrer et samfunn der flest mulig er frie til å forfølge sine personlige interesser og målsetninger.

Demokratibegrepet som *antiglobalismen* konstruerer er, som tidligere nevnt, i svært stor grad knyttet til et begrep om 'deltakelse'. Dette momentet er også sentralt i det deltakerdemokratiske perspektivet. Vektleggingen av deltakelsesaspektet ved demokrati er altså en opplagt parallell mellom antiglobalismen og det deltakerdemokratiske perspektivet. En annen parallell kan sies å være en delt kritikk av et liberalistisk samfunnssyn og det økonomiske perspektivet på demokrati. Mitt inntrykk er at antiglobalismen i stor grad trekker på det deltakerdemokratiske perspektivet i sin konstruksjon av et demokratibegrep som er forskjellig fra "det etablerte demokratibegrepet" (både i forhold til kritikken av "eksisterende liberalt demokrati" og når det gjelder selve det positive innholdet i demokratibegrepet).

På samme måte som globalismen og det økonomiske demokratiperspektivet har mange felles røtter i en liberalistisk, individorientert samfunnsoppfatning, kan antiglobalismen og det deltakerdemokratiske perspektivet sies å ha felles røtter i en *kommunitaristisk* samfunnsoppfatning. Antiglobalismens kommunitaristiske røtter henger sammen med tilknytningen til den politisk-ideologiske *venstresiden* (ulike avskygninger av anarkistisk-, marxistisk-, sosialdemokratisk- og økologiskinspirert ideologi). Den kommunitaristiske retningen oppfatter samfunnet som noe *mer* enn summen av enkeltindividene. Individene

kan ikke forstås løsrevet fra samfunnet (kollektivet) de inngår i, fordi samfunnet former individene og deres preferanser, interesser og motiver. Både antiglobalismen og det deltakerdemokratiske perspektivet betrakter, i tråd med en kommunitaristisk forståelse, selve deltakelsen i samfunnet – og i kollektive beslutningsprosesser – som viktig og givende i seg selv.

7.2 Andre betraktninger

Nedenfor følger noen betraktninger rundt begrepene *hegemoni* og *objektivitet* i relasjon til denne undersøkelsen, i tillegg til en kort diskusjon omkring hvorvidt styrkeforholdet mellom diskursene (og demokratibegrepene de konstruerer og målbærer) kan gjenspeiles i ulike mønstre i måten de to diskursene utfører ”diskursivt arbeid”. Til slutt følger noen refleksjoner rundt gjennomføringen av undersøkelsen i denne oppgaven og noen tanker rundt andre mulige oppfølgende studier.

7.2.1 Er globalismen hegemonisk?

I kap. 4.2.6 ble diskursteoriens konsepter *hegemoni* og *objektivitet* introdusert. En hegemonisk diskurs kan betraktes som en diskurs som er dominerende innenfor et avgrenset felt/område, eller en bestemt diskursorden. En slik hegemonisk diskurs vil være virkelighetskonstituerende for de fleste – og de viktigste – aktørene innen det aktuelle feltet. Flere regner den diskursen jeg her kaller ”globalismen” for å ha en hegemonisk status. Blant andre Steger (2001) hevder dette:

”Globalism has become what some social and political thinkers call a ‘strong discourse’. Such a *hegemonic* discourse is notoriously difficult to resist and repel because it has on its side powerful social forces that have already preselected what counts as ‘real’ and, therefore, shape the world accordingly.”²⁹⁸

²⁹⁸ Steger 2002: 45 (min uthevelse)

Globalismen er, som tidligere nevnt, sammenfallende med det Dryzek (2006) kaller ”markedsliberalistisk globalisering” (‘market liberal globalization’). Dryzek oppfatter denne diskursen som den eneste diskursen som er i *nærheten* av internasjonalt hegemoni:

”Market liberal globalization is the major contemporary discourse that can stake a claim to international hegemony, in that it sets the terms of reference and range of possibilities in international affairs.”²⁹⁹

Dryzek er likevel uenig med Steger (i alle fall tilsynelatende), og mener likevel ikke ”globalismen” er en *virkelig* hegemonisk diskurs. Hadde den vært ”virkelig hegemonisk” hadde den blitt tatt for gitt av alle, og det ville ikke vært nødvendig å argumentere for ”globalistisk” politikk:

”(...) [I]f the discourse were truly hegemonic, it would be taken for granted by all relevant actors, and there would be no need to argue for politics consistent with it.”³⁰⁰

Her kan det etter min oppfatning virke som at Dryzeks bruk av hegemonibegrepet nærmer seg (eller blander seg med) Laclaus og Mouffes begrep om *objektive diskurser* (eller ”avleiret diskurs”).³⁰¹ Globalismen kan ikke sies å være en slik objektiv (avleiret) diskurs, enn så lenge globalismen hverken er den *eneste* diskursen innen feltet/diskursordenen globalisering, eller kan sies å dominere *totalt*. Når det gjelder temaet globalisering og dets mulige (og ikke-mulige) betydninger, implikasjoner og konsekvenser råder ingen konsensus; det forekommer i høyeste grad debatt og uenighet og andre diskurser enn globalismen kan, på et plausibelt grunnlag, påvises og avgrenses.

Hvis man skiller mellom hegemoniske og objektive diskurser, og lar en tilstand av ”objektivitet” betegne en tilstand på et område der én diskurs *tas for gitt*, og ingen konkurrerende diskurser forekommer³⁰², og lar hegemoni betegne en tilstand der én diskurs dominerer sitt område/felt og er konstituerende for de viktigste aktørenes virkelighetsoppfattelse og handlinger, uten at det er den *eneste* diskursen i sitt felt – altså at det *likevel forekommer andre konkurrerende diskurser* på området, kan det med større tyngde hevdes at globalismen kan være en hegemonisk diskurs – slik Steger (2001) gjør:

²⁹⁹ Dryzek 2006: 96

³⁰⁰ Ibid.: 108

³⁰¹ (Jf. kap. 4.8) På et område der én diskurs er fullstendig enerådende (og tas for gitt) vil ingen debatt av betydning kunne forekomme – diskursen framstår som ”objektivitet”. (Jørgensen og Philips 1999: 48)

³⁰² Men det *kan* potensielt alltid forekomme andre diskurser også i en slik tilstand (på et senere tidspunkt).

”However, to argue that globalism has become a hegemonic discourse does not mean that it enjoys undisputed ideological dominance. There exists a multiplicity of stories about globalization that aim to provide authoritative accounts of what the phenomenon is all about. Globalism’s claims are increasingly contested by nationalist-protectionist forces of the political Right and egalitarian-communitarian forces of the political Left.”³⁰³

Imidlertid vil et forsøk på en mer grundig avklaring av spørsmålet om hvorvidt globalismen, og globalismens demokratibegrep, virkelig har en hegemonisk status i dag kreve en omfattende og bred empirisk undersøkelse av diskursen og hvordan dens representasjoner/ytringer blir mottatt – og eventuelt former – viktige aktører og ”folk flests” syn på globalisering (og demokrati) og deres handlemønster i forhold til fenomenene. Dessuten kan det innvendes at begrepet om hegemoni vanskelig lar operasjonalisere særlig *presist*. Hvor sterk/dominerende stilling en diskurs skal ha innen et felt for at den skal få betegnelsen ”hegemonisk” vil altså i stor grad være en vurderingssak.

7.2.2 Diskursivt arbeide: Reproduksjon versus (ny-)konstruksjon?

Et mønster som ble tydelig under analysen er at tekstene tilknyttet WSF og antiglobalismen ved bruk av tegnet ’demokrati’ som oftest *problematiserer* og *presiserer* begrepet – altså presiserer at det er en bestemt *type* demokrati det her er snakk om (oftest skjer dette ved å sette betegnelsene ”ekte” eller ”deltaker-” foran ’demokrati’). Et eksempel fra WSFs ”Charter of Principles” er illustrerende: ”(...) *the practices of real democracy, participatory democracy (...)*”³⁰⁴.

”WEF/globalisme-tekstene”, på sin side, problematiserer i svært liten grad demokratibegrepet. Begrepet knyttes til – settes i sammenheng med – andre begreper/fenomener, men behandles *i seg selv* gjennomgående som et uproblematisert begrep – et begrep det hersker allmenn enighet rundt betydningen til. Et typisk eksempel

³⁰³ Steger 2002: 79-80

³⁰⁴ <http://www.wsfindia.org/charter.php> (26/4-2006)

hentet fra Moores tekst illustrerer dette: ”[P]rogress is best achieved under conditions of freedom, democracy and the rule of law”³⁰⁵.

Dette mønsteret kan etter min oppfatning *peke i retning av* at globalismens demokratibegrep (”vestlig-liberalt demokrati”) har en dominerende – muligens hegemonisk – posisjon. Årsaken til at ”WEF-forfatterne” ikke føler behov for å presisere eller problematisere selve det positive innholdet i demokratibegrepet kan være en oppfatning om at deres betydning av begrepet allerede er en dominerende oppfatning og nærmest ”tas for gitt” av de fleste. ”WSF-forfatterne”, derimot, føler altså i mye større grad et behov for å presisere og problematisere innholdet i demokratibegrepet – og bruker i tillegg endel plass på å distansere seg fra et ”vestlig-liberalt” demokratibegrep (den dominerende/hegemoniske demokratioppfatningen). Dette kan muligens si noe om både styrkeforholdet mellom de to diskursene – og styrkeforholdet mellom de to ulike betydningskonstruksjonene av ’demokrati’.

I følge denne argumentasjonen, som er basert på et mønster i de ti utvalgte tekstene, kan det hevdes at globalismen og antiglobalismen bedriver to ulike former for det man kan kalle for ”*diskursivt arbeide*”; globalismen bedriver i globaliseringsdebatten en *reproduksjon* av et allerede etablert, dominerende (og kanskje hegemonisk) demokratibegrep, mens antiglobalismen i globaliseringsdebatten forsøker å konstruere og etablere et alternativt og ”kontra-hegemonisk” demokratibegrep.

7.2.3 Globalt demokrati?

Ytterligere en observasjon – basert på gjennomgangen av det empiriske materialet i denne undersøkelsen (de ti utvalgte tekstene) – rundt måten de to diskursene konstruerer demokratibegrepet på – er at hverken tekstene tilknyttet globalismen eller antiglobalismen knytter demokratibegrepet an til en forestilling om et mulig ”*globalt demokrati*”, i betydningen innføringen av formelle, bindende internasjonale (globale) demokratiske institusjoner.

³⁰⁵ Moore 2003: 238

Til tross for at tekstene diskuterer fenomener (globaliseringsprosessene) som til en viss grad sprenger, eller visker ut, nasjonalstatenes grenser, snakker hverken ”WEF-forfatterne” eller ”WSF-forfatterne” eksplisitt om mulighetene for et globalt demokrati over nasjonalstatenes rammer. Dette funnet var for meg noe uventet – spesielt i forhold til antiglobalismen. De globaliseringskritiske bevegelsene og nettverkene er jo i sine aktiviteter svært globalt orientert og kan sies å utgjøre et slags globalt sivilisert samfunn. En drøfting av årsaker til at de globaliseringskritiske bevegelsene tilknyttet antiglobalismen i svært liten grad knytter demokratibegrepet til en tanke om et *globalt demokrati* (slik denne undersøkelsen antyder) skal jeg ikke gå grundig inn på her – men en første innskytelse kan være at disse bevegelsene langt på vei har en antiautoritær grunnholdning, som igjen kan medføre skepsis i forhold til store og sentraliserte globale demokratiske institusjoner, og i stedet vektlegger nærdemokrati. Det at folks *deltakelse* i beslutningsprosesser i disse bevegelsene i så stor grad vektlegges kan også være medvirkende til en skepsis i forhold til sentraliserte (internasjonale/globale) demokratiske institusjoner; nærhet til beslutningsorganer ses ofte som en betingelse for en *reell mulighet* til deltagelse/innflytelse.

7.3 Avsluttende betraktninger omkring denne undersøkelsen

Avslutningsvis følger noen betraktninger omkring opplegget for, og gjennomføringen av, undersøkelsen i denne oppgaven, etterfulgt av noen tanker rundt andre mulige oppfølgende undersøkelser i etterkant av denne.

Grunnantakelsene som dannet utgangspunktet for denne oppgaven var at det som en del av globaliseringsdebatten – og spesielt debatten omkring ”globalisering og demokrati” – foregår en kamp på det diskursive planet omkring betydningsfastleggelsen til begrepet ’demokrati’, og at det gir mening, og kan være fruktbart, å skille mellom to diskurser som utgjør hovedaktørene i denne diskursive kampen – de to motstridende/antagonistiske globaliseringsdiskursene *globalismen* og *antiglobalismen*. Ved hjelp av begreper og konsepter fra diskursteorien har jeg så forsøkt å vise hvordan demokratibegrepet konstrueres i de to diskursene – gjennom en diskursanalyse av ti tekster som er tilknyttet de

to diskursene (gjennom en tilknytning til diskursbærerne WEF og WSF). Videre har jeg vist hvordan det kan trekkes paralleller mellom disse to ulike konstruksjonene av 'demokrati' og to demokratiteoretiske perspektiver – det økonomiske og det deltakerdemokratiske perspektivet.

En del av målsetningen med gjennomføringen av denne oppgaven har vært å forsøke å vise hvordan diskursanalyse kan være en fruktbar teoretisk og metodisk tilnærming for å belyse de aspektene ved politiske prosesser som har med menings-/betydningsdannelse å gjøre. Etter min mening kan diskursteoretiske/-analytiske og andre sosialkonstruksjonistiske tilnærminger bidra til at nye (og hittil uproblematiskerte) spørsmål blir satt "under lupen", og at "de gamle spørsmålene" kan ses med nye briller – innenfor statsvitenskapen og de andre samfunnsvitenskapene.

Et håp er også at undersøkelsen kan være en (om enn beskjeden) del av et bidrag til en økt refleksjon omkring de diskursive aspektene ved "globalisering og demokrati" – og et sterkere fokus på de aspektene ved politiske prosesser som dreier seg om konstruksjon av "politisk virkelighetsoppfatning" gjennom språket. Etter min mening kan økt bevissthet og refleksjon rundt disse aspektene – de diskursive prosessene som omgir oss – i en forstand i seg selv ha en demokratiserende effekt.

En mulig innvending som kan rettes mot opplegget i denne undersøkelsen er at mengden empirisk materiale kanskje ideelt sett burde vært større, for slik å kunne sikret bedre representativitet. Av tids- og plasshensyn så jeg meg nødt til å begrense innsamlingen av empiri til ti tekster. Gitt tids- og plassbegrensningene valgte jeg å prioritere en grundigere analyse av relativt få tekster framfor det som ville blitt en mer overflatisk analyse av et større antall tekster. Fordelen ved denne prioriteringen er at man (i alle fall potensielt) kan oppnå en dypere, mer detaljert innsikt i temaet for undersøkelsen – ulempen er at dette kan gå på bekostning av representativiteten; man kan ikke med like stor grad av sannsynlighet regne med at de slutningene man trekker basert på undersøkelsen er generaliserbare. En annen innvending ved opplegget i denne oppgaven er at selve utvelgelsen av empirien ikke fulgte strenge kriterier for randomisert, representativ utvelgelse – men ble plukket ut på bakgrunn av en *skjønnsmessig vurdering* av representativitet i forhold til diskursene, basert på de temaene tekstene tok opp og tekstenes og forfatternes tilknytning WEF og WSF. Et

problematisk aspekt ved dette kan være at jeg dermed i verste fall dermed *kan* ha endt opp med et skjevt utvalg av tekster som i liten grad er representative for sine respektive diskurser.

7.3.1 Veien videre?

Eventuelle *endringer* i diskursene over tid kunne være et interessant tema for oppfølgende undersøkelser. Aktuelle områder i denne sammenheng kunne for eksempel være å undersøke endringer i styrkeforholdet mellom diskursene, endringer i diskursenes konstruksjon av demokratibegrepet – og hvorvidt disse eventuelle endringer i diskursene skyldes gjensidig påvirkning eller påvirkning fra andre diskurser.

Spesielt kunne det kanskje være interessant å undersøke nærmere spørsmålet om hvorvidt og eventuelt hvordan globalismen (og globalismens demokratibegrep) endret seg i etterkant av ”Slaget om Seattle” i 1999 og oppblomstringen av de globaliseringskritiske bevegelsene i samme periode. Skjedde det en endring i globalismen og dens demokratibegrep etter ”Slaget om Seattle”? En slik undersøkelse vil kreve innsamling av empiri om globalismen som stammer fra både tidspunkter før og etter ”Slaget om Seattle” i 1999, og en systematisk sammenligning av diskursens representasjoner før og etter dette tidspunktet.

Kildeliste:

Bøker og artikler:

- Agnoletto, Vittorio (2003): "*The Global Civil Society Movement. Conference Synthesis*" i Fisher, William F. og Thomas Ponniah (red.): "Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum" Zed Books Ltd., London.
- Arblaster, Anthony (2002): "*Democracy*" (3. utg.) Open University Press, Buckingham/Philadelphia.
- Barber, Benjamin R. (2000): «*Challenges to the Common Good in the Age of Globalism*» i Social Education, 64 (1).
- Baylis, John og Steve Smith (red.) (2005): "*The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*" Oxford University Press, Oxford.
- Bhagwati, Jagdish (2004): "*In Defence of Globalization*" Oxford University Press, Oxford. **(a)**³⁰⁶
- Bentzon, Karl-Henrik (1989): "*Politik som marked. Public Choice-teoriene*" i Klausen, Kurt Klaudi og Torben Hviid Nielsen (red.): "Stat og marked. Fra Leviathan og usynlig hånd til forhandlingsøkonomi" Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Betto, Frei og Michael Löwy (2003): "*Values of a New Civilization*" i Fisher, William F. og Thomas Ponniah (red.): "Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum" Zed Books Ltd., London. **(g)**
- Bohman, James (2000): "*Public Deliberation. Pluralism, Complexity, and Democracy*" The MIT Press, Cambridge/London.

³⁰⁶ Bokstavering i parantes **(a-j)** etter oppføring indikerer at empiri brukt i analysen er hentet fra den oppførte kilden.

- Chomsky, Noam (2004): *“Reflections on Power and Globalization”* i Veltmeyer, Henry (red.): *“Globalization and Antiglobalization. Dynamics of Change in the New World Order”* Ashgate Publishing, Aldershot. **(h)**

- Cox, Robert og Timothy Sinclair (1996): *“Approaches to World Order”* Cambridge University Press, Cambridge/New York/Melbourne.

- Dryzek, John S. (2006): *“Deliberative Global Politics”* Polity Press, Cambridge/Malden.

- Dryzek, John S. (1999): *“Transnational Democracy”* i The Journal of Political Philosophy: Vol. 7, nr. 1, 1999, pp. 30-51

- Eriksen, Oddvar og Jarle Weigård (1999): *“Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas’ teori om politikk og samfunn”* Fagbokforlaget, Bergen.

- Eriksen, Oddvar og Jarle Weigård (1998): *“Deliberasjon og demokrati”* i Midgaard, Knut og Bjørn Erik Rasch (red.): *“Demokrati – vilkår og virkninger”* Fagbokforlaget, Bergen.

- Fisher, William F. og Thomas Ponniah (2003): *“The World Social Forum and the Reinvention of Democracy”* i Fisher, William F. og Thomas Ponniah (red.): *“Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum”* Zed Books Ltd., London.

- Friedman, Thomas L. (1999): *“The Lexus and the Olive Tree. Understanding Globalization”* Farrar, Straus and Giroux, New York. **(b)**

- George, Susan (2001): *“Nyliberalismens historie i korte trekk: Tjue års eliteøkonomi og kommende muligheter for strukturell endring”* i Boutroue, Yves og Vegard Velle: *“En annen verden er mulig”* Forlaget Oktober, Oslo.

- Gilje, Nils og Harald Grimen (1993): *“Samfunnsvitenskapenes forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi”* Universitetsforlaget, Oslo.

- Gill, Stephen (2005): *"Toward a Postmodern Prince? The Battle of Seattle as a Moment in the New Politics of Globalisation"* i Amoore, Louise (red.): "The Global Resistance Reader" Routledge, London/New York.

- Goldman, Kjell, Mogens N. Pedersen og Øyvind Østerud (red.) (1997): *"Statsvitenskapelig leksikon"* Universitetsforlaget, Oslo.

- Grzybowski, Cândido (2006): *"The World Social Forum: Reinventing Global Politics"* i Global Governance vol. 12, nr. 1, 2006, pp. 7-13

- Hagen, Roar (2001): *"Rational Choice"* (kap. 13) i Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (red.): *"Klassisk og moderne samfundsteori"* (2. utg.) Hans Reitzels Forlag, København.

- Holme, Idar M. og Bernt K. Solvang (1996): *"Metodevalg og metodebruk"* Tano, Otta.

- Hovi, Jon og Bjørn Erik Rasch (1993): *"Strategisk handling"* Universitetsforlaget, Oslo.

- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Philips (1999): *"Diskursanalyse som teori og metode"* Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur, Roskilde.

- Klein, Naomi (2001): *"No Logo"* (2. utg. [1. utg. 2000]) Flamingo, London. **(i)**

- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2001): *"Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics"* (2. utg. [1. utg. 1985]) Verso, London/New York

- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2002): *"Det radikale demokrati - diskursteoriens politiske perspektiv"* Roskilde Universitetsforlag, Roskilde/Fredriksberg

- Langhelle, Oluf (1998): *"Liberalisme og demokrati"* i Midgaard, Knut og Bjørn Erik Rasch (red.): *"Demokrati – vilkår og virkninger"* Fagbokforlaget, Bergen.

- Legrain, Philippe (2002): "*Open World: The Truth About Globalisation*" Abacus, London.
- Mathisen, Werner Christie (1997): "*Diskursanalyse for Statsvitere: Hva, hvorfor og hvordan*" Forskningsnotat (01/1997), Universitetet i Oslo.
- Mittelman, James H. (2004): "*Ideologies and the Globalization Agenda*" i Steger, Manfred B. (red.): "Rethinking Globalism" Rowman & Littlefield Publishers, inc., Lanham/Boulder/New York/Toronto/Oxford.
- Moore, Mike (2003): "*A World Without Walls. Freedom, Development, Free Trade and Global Governance*" Cambridge University Press, Cambridge/New York/Melbourne/Madrid/Cape Town. **(c)**
- Moschonas, Gerassimos (2002): "*In the Name of Social Democracy. The Great Transformation: 1945 to the Present*" Verso, London/New York.
- Månson, Per (2001): "*Karl Marx*" (kap. 2) i Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (red.): "Klassisk og moderne samfundsteori" (2. utg. [1. utg. 1996]) Hans Reitzels Forlag, København.
- Neumann, Iver B. (2001): "*Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*" Fagbokforlaget, Bergen.
- Parameswaran, M. P. (2003): "*Participatory Democracy*" i Fischer, William og Thomas Ponniah (red.): "Another World is Possible. Popular Alternatives to Globalization at the World Social Forum" Zed Books, London/New York. **(j)**
- Patomäki, Heikki og Teivo Teivoinen (2004): "*A Possible World. Democratic Transformation of Global Institutions*" Zed Books, London/New York
- Rasch, Bjørn Erik (2000): "*Demokrati. Ideer og organisering*" Fagbokforlaget, Bergen.

- Rees, John (2001): "*Slaget etter Seattle*" i Bourroue, Yves og Vegard Velle: "En annen verden er mulig" Forlaget Oktober, Oslo.

- Rupert, Mark (2005): "*The New World Order. Passive Revolution or Transformative Process?*" i Amooore, Louise (red.): "The Global Resistance Reader" Routledge, London/New York.

- Santos, Boaventura de Sousa (2004): "*The World Social Forum: Towards a Counter-Hegemonic Globalization*" i Polet, François (red.): "Globalizing Resistance. The State of Struggle" Pluto Press, London.

- Schirato, Tony og Jen Webb (2003): "*Understanding Globalization*" Sage Publications, London/Thousand Oaks/New Dehli.

- Self, Peter (1993): "*Government by the Market? The Politics of Public Choice*" The Macmillan Press Ltd., Houndsmill/Basingstoke/Hampshire/London.

- Shapiro, Michael J. (1989): "*Textualizing Global Politics*" i Der Derian, James og Michael J. Shapiro (red.): "International/Intertextual Relations" Lexington Books, Toronto.

- Soros, George (2002): "*On Globalization*" Public Affairs, New York. (d)

- Steger, Manfred B. (2002): "*Globalism. The New Market Ideology*" Rowman & Littlefield Publishers, inc., Lanham/Boulder/New York/Oxford.

- Steger, Manfred B. (2004): "*Introduction: Rethinking the Ideological Dimensions of Globalization*" i Steger, Manfred B. (red.): "Rethinking Globalism" Rowman & Littlefield Publishers, inc., Lanham/Boulder/New York/Toronto/Oxford.

- Stiglitz, Joseph E. (2002): "*Globalisering. En stor desillusjon*" Spektrum forlag, Oslo.

- Syse, Henrik (1998): "*Fellesskap og demokrati*" i Midgaard, Knut og Bjørn Erik Rasch (red.): "Demokrati – vilkår og virkninger" Fagbokforlaget, Bergen.

- Thagaard, Tove (2003): *"Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode"* Fagbokforlaget, Bergen.

- Thomsen, Jens Peter Frølund (2001): *"Diskursanalyse"* (kap. 11) i Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (red.): *"Klassisk og moderne samfundsteori"* (2. utg.) Hans Reitzels Forlag, København.

- Wolf, Martin (2004): *"Why Globalization Works. The Case for the Global Market Economy"* Yale University Press, New Haven/London. (e)

Aviser og andre publikasjoner:

- Klassekampen lørdag 20. januar / søndag 21. januar 2007.

- Klassekampen lørdag 3. februar / søndag 4. februar 2007 (Immanuel Wallerstein: *"Over på offensiven"*)

- Østerud, Øyvind, Fredrik Engelstad, Siri Meyer, Per Selle og Hege Skjeie (2003): *"Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen"* (NOU 2003: 19). Statens forvaltningstjeneste - informasjonsforvaltning, Oslo.

Internettsider:

* Verdens økonomiske forums sider:

- <http://www.weforum.org/> (26/4 2006)

- <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=100649> (9/3 2007)

- <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=10400> (5/2 2007)

- <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=24319>

- <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=65241> (9/3 2007)
- <http://www.weforum.org/en/KNContributors/index.htm?personid=90126> (27/11 2006)
- <http://www.weforum.org/homepublic.nsf/Content/Our+Organization> (26/4 2006)
- <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/About+the+Forum+Subhome> (28/4 2006)
- <https://members.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/About+the+Forum+Subhome> (26/4 2006)
- http://www.weforum.org/pdf/AM_2007/BusinessLeaders.pdf (26/2 2007)
- <http://www.weforum.org/site/homepublic.nsf/Content/Annual+Meeting+2006:+Factsheet> (26/4 2006)

* Verdens sosiale forums sider:

- http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4_1&cd_language=2 (2/5 2006)
- <http://www.wsfindia.org/charter.php> (26/4 2006)

* Andre sider:

- Civita:

<http://www.civita.no/civ.php?mod=content&id=2> (17/4 2007)

<http://www.civita.no/pdf2.php/Wikanrapporten.pdf> (17/4 2007) (Wikan, Tore (2006): "Globalisering og demokrati" Civita, 2006)

- Diskurs.dk:

<http://www.diskurs.dk/skaermkursus/skaerm1.pdf> (2/6 2007)

- Leighbureau:

<http://leighbureau.com/speaker.asp?id=272> (9/3 2007)

- No 2 WTO:

<http://www.infoshop.org/no2wto.html> (26/4 2006)

- The Public Eye on Davos:

<http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/free/wef/davos2001/eyedavos.htm> (27/11 2006)

- Thomas L. Friedmans hjemmesider på internett:

- *<http://www.thomasfriedman.com/thomasfriedman.htm> (5/2 2007)*

- USA Today (nettutgave):

<http://www.usatoday.com/news/nation/2002/01/31/nyc-economic-forum.htm> (27/11 2006)

- WTOs internettsider:

http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/min05_e.htm (26/4 2006)

http://www.wto.org/english/theWTO_e/dg_e/mm_e.htm (27/11 2006)